

DET HÄR ÄR VÅRT LAND

Tio berättelser om mångfald

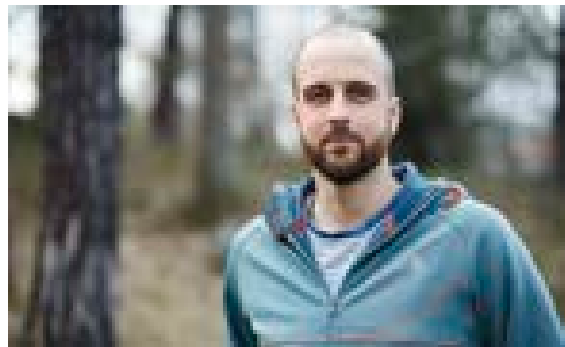

TEXT: KRISTIAN HULTQVIST

FOTO: FREDRIK PERSSON

Om SLA

Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet (SLA) är arbetsgivarorganisationen för det gröna näringslivet, med 4 000 medlemsföretag inom jord- och skogsbruk, trädgård, anläggningsverksamhet, golf och djursjukvård. Sammanlagt har medlemsföretagen 27 000 årsanställda. Utöver att förhandla fram kollektivavtal som rör anställningsvillkor och löner, är en av SLA:s uppgifter att företräda sina medlemmar i lagstiftningsfrågor och bidra till att regelverket utformas på ett så bra sätt som möjligt.

KRISTIAN HULTQVIST - TEXT

Seniorkonsult och Director of Public Affairs på kommunikationsbyrån Grayling. Tidigare bl a ledarskribent i Svenska Dagbladet och reporter på Expo.

FREDRIK PERSSON - FOTO

Fotograf som arbetat i många länder, bl a Egypten, Afghanistan och Benin. Som äventyrare har han också kört jorden runt, först ensam på mc och sedan tillsammans med sin afasisjuka pappa i en liten Skoda Fabia.

TEXT: Kristian Hultqvist
FOTO: Fredrik Persson
GRAFISK FORM: Guillermo Allende,
www.allendeform.se
Copyright © SLA, Grayling, 2014
ISBN 978-91-637-5588-0

DET HÄR ÄR VÅRT LAND

Tio berättelser om mångfald

TEXT: KRISTIAN HULTQVIST

FOTO: FREDRIK PERSSON

INNEHÅLL

FÖRORD	7
INLEDNING	9
ODLINGSKULTUR PÅ EKERÖ <i>Orto Novo, Ekerö</i>	23 ■
DISKRIMINERING I VÅRDEN FÖRSVÅRAR REKRYTERING <i>Svensk Skogsservice, Dals-Ed</i>	39 ■
KULTURARV PÅ VÄRMLÄNSKA <i>Sälboda gård, Arvika</i>	53 ■
HÄRPRODUCERAT I HALLAND <i>Wapnö gård, Halmstad</i>	75 ■
SKOGEN I MITTENS RIKE <i>Jonas Lantz Skogsvård, Torpshammar</i>	95 ■
BENSIN I BLODET <i>Lindholms gård, Eskilstuna</i>	115 ■
BANKMANNEN SOM BLEV BONDE <i>Bålby säteri, Hasselfors</i>	133 ■
"SVERIGE HAR RÄDDAT MITT LIV" <i>Svegro, Färingsö</i>	147 ■
GRISBÖNDER MED KNORR <i>Evertsholms lantbruk, Söderköping</i>	161 ■
AVVERKNING I AVFOLKNINGSLAND <i>Kvalitetsskog Norr, Fredrika</i>	179 ■

FÖRORD

Det sjuder av kraft inom det gröna näringslivet. Företagen inom jord, skog och trädgård är en viktig pusselbit för tillväxten i Sverige. Jobben inom den här näringen finns i hela landet, och är därmed avgörande för livskvalitet och välfärd för många människor.

Förutom årstidsväxlingar, och väder och vind, är våra företag beroende av politiska beslut och andra faktorer i vår omvärld. Konsumenters kunskap och värderingar styr affärerna. Beslutsfattarens inställning och insikter sätter villkoren som påverkar företagen och våra framtidsplaner.

Det är därför bilden av det gröna näringslivet är så viktig. En mängd rapporter och statistik beskriver läget i branschen. Branschen brottas med prispress, lönsamhetskurvor som pekar nedåt och en stor otrygghet inför framtiden. Mediernas bild av bonden är många gånger mossig och felaktig.

I möten med de människor som har valt att driva företag i det gröna näringslivet framkommer dock en annan bild. Även om det är tufft, brinner en framtidstro och en energi som inte alltid går att mäta. SLA ville fånga denna bild och visa upp den för fler. Den här boken är resultatet – vi tror att positiva exempel skapar ringar på vattnet. Det gröna näringslivet kan vara en del av lösningen på många problem som samhället brottas med idag.

Med *Det här är vårt land – tio berättelser om mångfald* vill vi visa exempel på entreprenörskraft hos några människor – vissa med rötter i den svenska myllan och

vissa i helt andra delar av världen. Vi inte bara skapar jobb, vi bygger sammanhang och integrerar nya svenskar i samhället.

I hundratals år har arbetsvilliga och kunniga människor invandrat till Sverige för att jobba. Dessa människor har varit avgörande för vårt lands utveckling och framgång. Utan dessa individers tankar, idéer och arbetsinsatser hade vårt land inte varit där det är i dag. Arbetskraftsinvandringen är viktig därför att den ger svenska företag, såväl stora som små, möjlighet att verka och skapa tillväxt.

Det svenska näringslivet, inte minst företagen inom skog, jord och trädgård, är beroende av att det kommer hit människor och arbetar. Arbetskraftinvandring handlar dock inte bara om välstånd, företagande och tillväxt. Vi är övertygade om att ett land med öppna gränser berikas kulturellt och generellt sett är ett bättre land att leva i för alla.

Katarina Novák

VD, Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet

INLEDNING

Grisbonden Jan Siverskog växte upp på en bondgård. Hans föräldrar var lantbrukare. Hans tre syskon har också blivit lantbrukare. Ingen av dem har emellertid barn som vill ta över föräldragården eller yrket.

Jörgen Blakstad berättar en liknande historia. I hundrafemton år har Sälboda gård utanför Arvika gått i arv från far till son. Till och med namnet har gått i arv; Jörgen är den fjärde Jörgen Blakstad i rakt nedstigande led som lett gården. Men hans barn styr sina liv i andra riktningar.

Under lång tid var lantbrukaryrket något som gick i arv. Själva gården ärvdes från far till son, men kanske ännu viktigare var den kunskap som traderades genom att barn från tidig ålder fick ta del av och lära sig yrket. Det fanns en förväntan om att fortsätta i föräldrarnas fotspår som kunde vara svår att bryta sig fri från.

Någonting har hänt, och det hände ganska nyligen.

Till stor del hänger det förstås samman med att antalet lantbrukare har sjunkit stadigt. I början av 1900-talet var 55 procent av de yrkesverksamma svenskarna sysselsatta i jordbruket och dess binäringar. I dag är det 1,8 procent.

Men det är svårt att hitta kvalificerad arbetskraft även till denna krympande skara. Sveriges lantbruk, skogsbruk och trädgårdsföretag får leta med ljus och lykta efter medarbetare som både är kvalificerade och motiverade att satsa på en karriär inom det gröna näringslivet.

Ibland räcker det med att leta utanför de invanda ramarna. Som Kellie Fagré från Eskilstuna. Kellie är intresserad av motorer och har tävlat i cross, enduro och skol-SM i plöjning. Men motorer är fortfarande en manlig domän. På lantbruksgymnasierna förväntas tjejer vilja jobba med djur. Kellie var enda tjej på naturbruksprogrammet och fick gå till rektor för att få tillstånd att lära sig att köra skogsmaskin. Det kräver sin tjej att våga gå sin egen väg.

Eller som Johan och Ylva von Scheele. Johan drev eget företag inom finansbranschen och Ylva jobbade som narkosköterska i Stockholm, men när Johan blev sjuk började de reflektera över tingens ordning och flyttade ut på landet. Nu driver de Bålby säteri och levererar en miljon liter mjölk om året.

Ofta hittas medarbetarna utomlands, särskilt när det gäller yrken som skogsplantering och djurskötsel. Skogsentreprenören Jonas Lantz i Medelpad är mycket tydlig.

– Skogsindustrin skulle inte klara sig utan utländsk arbetskraft. Vi skulle inte få ner plantorna. Så enkelt är det.

Nästan alla av Jonas 50 anställda kommer från andra länder, från Etiopien, Tyskland, Kirgizistan, Polen, Rumänien och Litauen. Hans branschkollegor Joakim Gustafsson och Lennart Sjödin, som driver skogsvårdsföretag med bas i Dalsland respektive Lappland, håller med. Om de inte kunde rekrytera människor från andra länder skulle de få lägga ner planteringen.

När vi har rest runt i landet för att hitta de människor som utför jobben i det gröna näringslivet har vi träffat en fascinerande blandning människor.

På ett kalhygge i Medelpad träffade vi Oleg Tabert från Kirgizistan, som på åttiotalet jobbade med att avverka skog i Sibirien, med motorsåg, när det var drygt femtio minusgrader. I ett växthus på Ekerö mötte vi Shehmiran Giago, som tvingats fly från Teheran för att hon var kristen. På Färingsö, alldeles intill, träffade vi Nijazeta Pasic som flydde hit efter att ha sett åttio av sina

grannar avrättade för att de var muslimer. I ett litet hus utanför Söderköping träffade vi Slava och Anna Khmyz med deras nyfödde son. Slava tar hand om 3 000 grisar samtidigt som han via teve och internet följer revolutionen hemma på Majdan i Kiev.

Tillsammans bildar de en mosaik av människor som många upplever som oväntad. Om man bildgooglar på ordet ”bonde” får man först upp en rad karikatyrbilder. Det är en vit medelålders man, alltid en man, med hängselbyxor, keps och en grep i handen. Sedan kommer några fotografier på män som ser ut just på det sättet. Man kan också välja några underkategorier: ”bonde traktor”, ”bonde medeltiden”, ”tecknad bonde” och ”bonde förr”.

– Man kan inte bara ha vänsteryttrar i ett lag, säger Lennart E Bengtsson som är VD för Sveriges största mjölkgård, Wapnö gård utanför Halmstad. Lennart är själv utbildad lantmästare och livslång lantbrukare, men han har medvetet valt att anställa människor med en helt annan bakgrund. Många av dem kommer från Litauen eller Polen.

På gård efter gård, skogsbruk efter skogsbruk möts vi av en fascinerande mångfald av kompetens och erfarenheter. Något som återkommer hos de flesta är att det är personer från länder i vår närhet, särskilt från Polen och Litauen, som bär upp mycket av de näringar som vi alla tar för givna. Det är en viktig insikt för att förstå Sverige och inte minst för att konstruera ett fungerande regelverk för arbetsmarknad och internationell rörlighet.

En sommarnatt 2010 blev tre politiker från Sverigedemokraterna berusade i centrala Stockholm. Riksdagsledamoten Erik Almqvist sade till komikern Soran Ismail att han inte har i Sverige att göra. ”Det är mitt land, okej?”. ”Men det är mitt land också”, sade Ismail (som är uppvuxen i Knivsta mellan Stockholm och Uppsala). ”Ah, ’mitt land’”, svarade Almqvist. ”Nej, det är inte ditt land. Det är mitt land.”

När det hela uppdagades slutade det med att Erik Almqvist tvingades lämna sin plats i riksdagen. Sverige har fått en ökad tolerans för de intoleranta, men där gick gränsen.

För Erik Almqvist slutade historien där. Han valde att bli invandrare i Ungern i stället. Men för Sverige var

det bara ännu en lång serie av incidenter som förändrat Sverige till det sämre. En spricka i rustningen. Det mest allvarliga är inte vad Almqvist sade, utan att Ismail inte ens blev förvånad. Man får intryck av att han är van vid glåpord, van att betraktas som främmande.

Sverige har förändrats. 15 procent av oss som lever här i dag är födda i ett annat land. En och en halv miljon människor har flyttat hit de senaste trettio åren. Många av oss som är födda här har tillbringat en period med att bo, jobba eller plugga i något annat land.

Takten har ökat, men faktum är att Sverige alltid har förändrats. Anders Johnson konstaterar i sin bok *Garpar, gipskatter och svartskallar* att invandrare spelat en stor roll för Sveriges utveckling i alla epoker sedan medeltiden. Invandrare har tillfört kompetens, kontaktnät, kapital och kreativitet. Utan invandring hade vi inte haft företag som Abba, Bonniers, Marabou, Felix, Götaverken, Zoégas eller Securitas. Invandrare har spelat en stor roll för svensk ekonomisk historia och fortsätter att spela en viktig roll för ekonomin.

– Det här är mitt land nu, säger Nijazeta Pasic som flydde från kriget i Bosnien på nittioalet och har jobbat nästan tjugo år i Svegros växthus på Färingsö utanför Stockholm.

Det har hon rätt i. Det är vi som är Sverige, vi som bor här, som jobbar eller går i skola, som är födda här eller har valt att flytta hit.

Det här är en serie berättelser om Sverige och de människor som landet består av.

Många arbetstillfällen inom lant- och skogsbruket har försvunnit. Dels handlar det förstås om effektivisering: traktorer och skördetröskor, skördare och skotare, moderna mejerier och växthus har gjort det möjligt för färre personer att producera mer. Det är i grunden en fantastisk utveckling som gjort oss rikare, mättare, friskare, fler och äldre. Dels handlar det om att världen har blivit mindre. Moderna transportmedel gör det möjligt att odla olika grödor där väderomständigheterna är bäst, vilket inte nödvändigtvis är där konsumenterna bor. Växthus gör det till och med möjligt att odla sallat och örter i Sverige året om. Nu kan vi få färska frukter och grönsaker även på vintern, vilket faktiskt inte var fallet för bara trettio år sedan.

Många av jobben finns emellertid kvar. De finns dessutom på landsbygden, i små byar och orter där antalet arbetstillfällen sjunkit under lång tid och till en oroväckande låg nivå. Jobben kommer inte att flytta utomlands; antingen finns de i Sverige eller inte alls. Ändå är det svårt att attrahera arbetskraft.

När vi har frågat lant- och skogsbrukare varför de tror att det är svårt att locka arbetskraft, lyfter de ofta fram den nidbild av branscherna som de upplever att många har. Det finns en bild av att jordbrukare lever som i Emil i Lönneberga eller hos Karl Oskar och Kristina i Korpamoen. Så går det inte till, vilket alla som sett en modern mjölkrobot eller skogsskördare kan vittna om. Det gröna näringslivet har också moderniserats.

Men landsbygden lockar inte. Skogsentreprenören Lennart Sjödin vet hur svårt det är att få unga personer att flytta till den lilla byn Fredrika i Lappland för att jobba med skogen, särskilt om de har eller har tänkt skaffa familj. Byskolan i Fredrika har i dag tre elever. Resten av skolbarnen i byn får åka taxi drygt en timme varje morgon till skolan i Åsele.

Det finns även systemfel som är viktiga att uppmärksamma. Det är nästan tjugo år sedan som Sverige gick med i EU, med dess fyra friheter: fri rörlighet för människor, tjänster, kapital och varor. Sedan 2008 har Sverige dessutom en av världens mest öppna system för arbetskraftsinvandring. Det ska vi vara stolta över. I praktiken återstår dock både att förbättra regelverket och att se till att det faktiskt följs.

Skogsentreprenören Joakim Gustafsson har länge byggt sin verksamhet på arbetskraft från Polen. Han vittnar om att det börjar bli svårt att få säsongarbetarna att återvända, eftersom de upplever sig illa behandlade av den svenska sjukvården. När hans anställda behöver uppsöka sjukvården krävs de på stora summor, bollas mellan myndigheter, nekas sjukpenning, trots att de jobbar, betalar skatt och är registrerade i Sverige enligt konstens alla regler.

Flera av dem vi pratat med lider dessutom av att klä skott för oförrätter som andra begått. En slutade att föda upp grisar efter att på falska grunder ha hängts ut som djurplågare av djurrättsaktivister. En av skogsentrepren-

nörerna överväger att sluta med plantering för att slippa förknippas med den bild av dåliga arbetsvillkor i branschen som etablerats i media; när en uppfattning väl har etablerats som sanning kan den vara nästintill omöjlig att nyansera.

Företagarna märker alla av omvärldens granskande blickar och är snabba att berätta att alla anställda omfattas av svenska kollektivavtal. Vi har fått följa med de anställda när de jobbar och besöka flera av dem i deras hem. Det är svårt nog att attrahera arbetskraft utan att behöva klä skott för att andra företag har betett sig illa.

SLA vill att Sverige ska bli bäst i världen på arbetskraftsinvandring. Då måste vi både ha ett fungerande regelverk som även landstingen följer, och erbjuda tillräckligt goda arbetsvillkor och livsförutsättningar. Politiker, myndigheter, landsting, företagare: alla har ett ansvar. Konkurrensen om driftiga, motiverade människor lär inte minska.

Om de gröna näringarna inte lyckas attrahera arbetskraft så kommer de att skrupna ihop och försvinna. Ett bra regelverk för att rekrytera arbetskraft i andra länder, både i och utanför EU, är en grundförutsättning för att hålla uppe produktionen. Problemen med landsting som diskriminerar människor från andra medlemsländer är inte acceptabla och måste upphöra.

Med den här boken vill SLA visa två saker. För det första vilka varierade och spännande yrken som finns inom lant-, skogs- och trädgårdsnäringen. För det andra vilken myriad av bakgrunder och erfarenheter som finns representerade i skogen, på gårdarna och i växthusen.

Vi vill visa vilka kvalificerade, spännande och varierade yrken som erbjuds och de män och kvinnor, ofta med rötter i andra länder, som utför dem. Som får Sverige att växa. Som både sår och skördar det som vi äter.

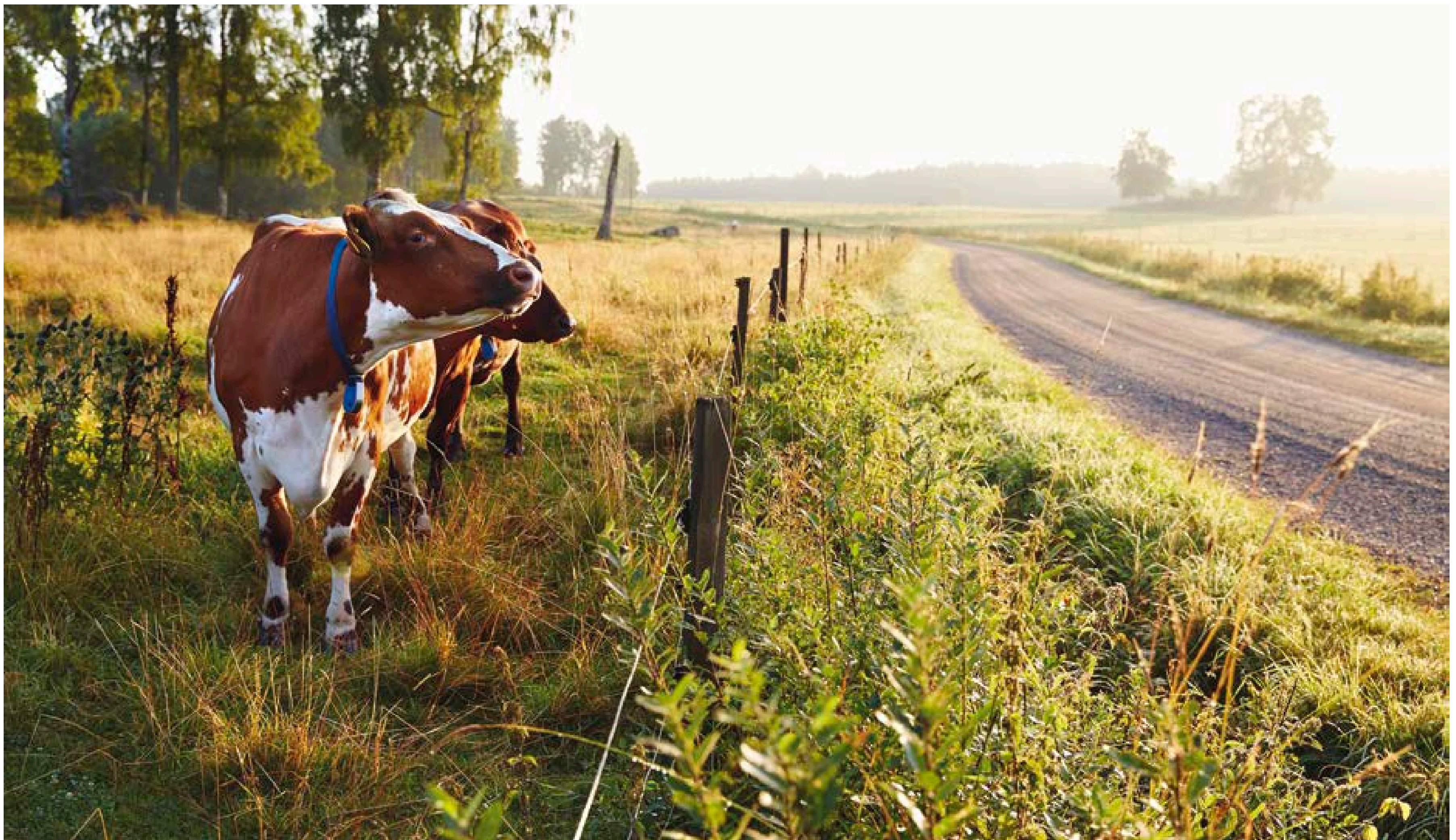
Stockholm 4 april 2014

Kristian Hultqvist

ODLINGSKULTUR PÅ EKERÖ

Det började med en invandrare från Italien som saknade basilika och tog saken i egna händer. I dag har Orto Novo vid varje tidpunkt 100 000 basilikaplantor i sitt växthus på Ekerö, och därtill krispsallat, koriander, syriansk krasse och ett sextiotal andra sorters plantor. Sammanlagt odlas tio miljoner krukor med olika slags gröna blad om året.

I slutet av 1970-talet reste den unge dramatiker och singer-songwritern Per-Ove Kårfors till Bergamo i Italien på kulturfestival. Han träffade en tjej, Vanna, och övertalade henne att följa med honom hem till Sverige. De gifte sig och hittade en anrik trädgård på Ekerö, Rödsten, som de kunde arrendera. Där började de odla blommor som de sålde på marknader.

Vanna var besviken på utbudet i sjuttioalets svenska livsmedelsbutiker. Hon var van att kunna använda färsk örter i matlagningen, men i affärerna fanns bara dill, gräslök och persilja. Hon saknade framför allt basilika. Sagt och gjort, det unga paret började odla basilika, mejram och rosmarin till sig själva. När det blev ett överskott sålde de det på marknaden med blommorna.

Någonting höll på att hända i Sverige. Det fanns plötsligt en öppenhet för nya matintryck. I boken *Flyt! Förändringar i Sverige sedan sjuttioalet* berättar Theodor Paues och Fabian Wallen att olivolja börjat säljas i dagligvaruhandeln några år dessförinnan. Tidigare hade det sålts på apotek som laxermedel. I början av åttiotalet fanns varken parmaskinka, espresso, mozzarella, aioli, kokosmjölk, nudlar, bulgur eller färsk kryddor i butikerna. Det gick att köpa apelsinjuice, men bara fryst. 1976 hade 40 procent av svenskarna inte gjort ett enda besök på restaurang, pub eller kafé för nöjes skull under det senaste året. Matkulturen var en smula torftig – och ängslig. När vitlöken introducerades på sjuttioalet manade kokböckerna till försiktighet. ”En potatisgratäng skulle smaksättas”, berättar Paues och Wallen, ”genom att man gned formens kant med en halv klyfta, annars blev det för starkt.”

– Många växte upp på djupfryst mat, konstaterar Per-Ove.

Per-Oves och Vannas satsning låg helt rätt i tiden. Basilikan blev populär, och när de började odla andra spännande örter gick också dessa åt.

– 1983 gick vi *all in* på zucchini. Vi satte flera tusen plantor, berättar han.

– Jag tog kontakt med Thore Norman på Svegro, som på den tiden framför allt var grossister, och började sälja zucchini till dem. Många odlare på den tiden var alldeles för oproffsiga. Kvaliteten var ojämn och produkten var inte förpackad på något särskilt lockande sätt.

Svegro förädlade produkten och gjorde den möjlig att sälja.

Under åttiotalet växte verksamheten, och skiftade samtidigt allt mer från frilandsproduktion av grönsaker till odling av färsk örter och kryddväxter i växthus. 1988 bildades Orto Novo, som betyder ungefär ”den nya örtagården”. Tre år senare flyttade verksamheten från Rödstenarrendet till 5 hektar egen mark på Ekerö. Samtidigt fick företaget sin första externt anställda.

– Den första som vi anställde var Wojtek. Tjugo år senare kommer han fortfarande tillbaka och jobbar hos oss varje sommar. Han har ett fast jobb i Polen, men fortsätter ändå. I början var det mycket pengar för honom, men nu tror jag att han gör det mest för att det är roligt. Han har blivit en vän. Vi ser fram emot att han ska komma tillbaka.

I dag har bolaget ungefär 45 anställda. Två tredjedelar har utländsk bakgrund. De kommer från Polen, Thailand, Iran, Filippinerna och Syrien. De flesta har etablerat sig i Sverige, köpt hus och låtit barnen rota sig i svenska skolor och förskolor. En handfull är baserade i Polen och jobbar på Ekerö ungefär halva året.

Pawel Zielony, 44 är en av dem. Han kommer från Leszno i sydvästra Polen. Han har jobbat på Orto Novo i 17 år. Från början jobbade han på Ekerö en eller ett par månader om året, men de senaste åren tillbringar han ungefär halva sin tid i Sverige. Han delar lägenhet med sin sväger Slawek. När den ene av dem jobbar i växthusen är den andre hemma i Polen, och vice versa. Hemma i Leszno har han fru och en sexårig son. När han är hemma hos dem behöver han inte arbeta, utan kan ägna hela sin tid åt familjen. Hans fru följde med till Sverige ett år, men föredrar att stanna i Polen.

– Ett ögonblick, säger Pawel och drar upp en tjock, tummad polsk-svensk ordbok ur fickan och bläddrar vart.

– Jurist. Hon jobbar som jurist. Själv hade Pawel jobbat med allt möjligt, bland annat på mejeri, när han sökte sig till Orto Novo i slutet på nittiotalet.

– Det var jättesvårt att hitta jobb i Polen. Och det var inte alldeles enkelt att börja jobba i Sverige heller.

Pawel Zielony bor i Polen med sin familj. De senaste sjutton åren har han tillbringat ungefär hälften av sin tid på Ekerö.

På den tiden var man tvungen att söka visum.

Nu jobbar han mest i packningen. När växterna har skördats måste de packas och läggas i lådor eller ställas upp på expoställ för att sedan levereras till livsmedelsbutiker och restauranger.

Det vanligaste är att örter och sallater säljs i kruka. Det brukar konsumenter som handlar för eget bruk föredra. Restauranger föredrar i regel växterna färdigskurna i påse. I en del av rummet står ett antal expoställ, något som Orto Novo experimenterar med och introducerade som alternativ för ett år sedan. Ett expoställ rymmer 144 basilikakrukor eller 176 sallatsmixkrukor och levereras till livsmedelsaffären färdigt att ställa ut på golvet, utan att personalen behöver fylla på hyllorna manuellt.

Lastbilen yr upp snö när den dundrar fram på den lilla vägen strax innan soluppgången. Det ser överjordiskt

ut, med de upplysta växthusen mellan den vita marken och mörka himlen. Som en månbas.

Orto Novo har vuxit successivt sedan 1980-talet och odlingsytan är i dag 15 000 kvadratmeter. Produktionen sker helt i växthus. Det var Svegro som började växthusodla sallat i kruka, och som såg till att svenskarna kunde köpa färsk sallat året om. Konceptet kom från Norge.

– Vi nordbor är inte naturliga ätare av gröna blad. Vi har fått lära oss det. På sjuttioalet var det gröna något som man petade bort från tallriken. Det var något pinsamt.

– Satsningen på kruksallat landade helt rätt. Det hade aldrig funkat i Sydeuropa. De är så vana att äta gröna blad, en sådan kruka med sallat var alldeles för lite. Det hade kanske räckt till en person.

Per-Ove fick idén att tillämpa produktionsprocessen från kruksallat till basilika. 1988 var Orto Novo först

med färska kryddor. Han satsade en miljon på idén.

– Det var mycket pengar på den tiden.

Den svåraste utmaningen var att undvika att svampar angrep rötterna på plantorna.

– Eftersom bevattningsvattnet recirkulerades hade svamparna ett Eldorado. Efter ett par månader dog alla plantor. Det var katastrof.

Per-Ove lärde sig att sterilisera de redskap och rännor som används för planteringen och att desinfektera vattnet med ultraviolettt ljus. Eftersom verksamheten inte använde kemikalier valde de en lösning med ångskåp, där rännorna ångas sterila i en bastuliknande miljö.

Han sökte råd hos Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp, men ingen vid lärosätet hade ännu någon erfarenhet eller kunskap om den här typen av odling.

– På den tiden fanns ingen hjälp att få. Vi fick utveckla det här själva.

Efter tre år fungerade tekniken, men det krävdes en större investering. Per-Ove och Vanna fick möjlighet att köpa marken som verksamheten nu står på av staten. Den var avsatt för växthusverksamhet, vilket gjorde den möjlig att köpa till ett rimligt pris. Priserna på Ekerö hade redan börjat skjuta i höjden.

– Vi investerade sex miljoner. Det här var under finanskrisen. Räntan var 15 procent. Jag betalade mer i ränta då än vad jag gör nu trots att vi nu omsätter 64 miljoner kronor.

Resten är en framgångssaga. Orto Novo expanderade och tjänade pengar. En viktig faktor var kockarna, som älskade tillgången till färska örter och kryddor. De gjorde inte minst reklam i teve och gav utvecklingen av den nya svenska matkulturen fart. I dag, berättar Per-Ove, drivs utvecklingen ännu snabbare av många svenskers medvetna ambition om att lägga om sin konsumtion från kött till grönt.

Per-Ove är fortfarande intresserad av kultur. Han gillar att läsa klassiker som Thomas Mann och Fjodor Dostojevskij. Han har ett hus på Elba och återvänder till Italien så ofta som han kan. Men matkultur är något alldeles särskilt viktigt.

– Jag har ju bott i Italien och lärt mig förstå mat-

glädjen i det gröna, i att använda mycket grönsaker.

Vi kan lära oss mycket av matkulturen i andra länder, förklarar Per-Ove. I ett av växthusen visar han en stor odling rashad, syriansk krasse. Han pratar om hur fantastiskt det är på persiska restauranger, där man får massor av örter till all sorts mat. Kyndel äts till exempel knappt alls i Sverige, men är väldigt stort i Iran där det används för att krydda bönsallader med. I Nordafrika används mycket persilja och timjan. Rashadplantorna var det en av medarbetarna som kom med och föreslog att företaget skulle odla och sälja. Hittills säljer det mest till en smalare krets kunder från länder som redan är vana att använda det, men man vet aldrig vad som slår igenom på bredare front. Det visar utvecklingen under sjutto- och åttiotalen när många ingredienser, särskilt örter, snabbt gick från helt okända till självklara delar av kosten.

– Odling är kultur. Man blir inte trädgårdsmästare i första hand för att man tycker om det gröna, utan för att

32

man tycker om ordning. Vi drivs av att ordna naturen, att rita upp en ruta i jorden och skapa rätta rader av morötter eller blommor där.

Sedan han och hustrun gick skilda vägar äger Per-Ove hela företaget själv. Men det kommer han inte att göra länge till. Bolaget står inför ett generationsskifte.

Sonen Alvar visar runt i växthusen. Det är han som ska ta över företaget. Alvar är 35 år och har jobbat på företaget sedan gymnasietiden. Han berättar gärna om hur växthusen värms upp med förnybar energi, och hur bergvärmepumpen kan användas till att värma växthusen på vintern och kyla ner dem på sommaren.

– Miljöarbetet är viktigt. Miljövänliga växthus i Sverige minskar behovet av att transportera växter från södra Europa, förklarar han.

Han visar runt i växthusen där det odlas basilika. Frön säs i krukor som placeras i brätten med 36 eller 54 krukor i varje. Växthuset är organiserat i två banor som består av en barnkammare i ena änden, där plantorna är små och kan stå mycket tätt. Så småningom placeras de ut på rännor som automatiskt flyttas genom växthuset och successivt glesas ut när plantorna behöver mer

utrymme. Varje bana har fem hundra rännor som var och en rymmer uppemot hundra plantor. När rännan når fram till andra sidan av växthuset är plantorna färdiga att skörda och packa. Personalen som arbetar med att skörda och packa står alltid på samma ställe i växthuset, skördar utan att behöva böja på ryggen, och ställer krukorna på ett band som för den vidare till lastning. När plantorna har skördats ångas rännan och flyttas tillbaka till början där den fylls med nyplanterade krukor.

– Vi fyller alla rännor hela tiden. Förutom topparna vid mathögtiderna jul, påsk och midsommar är produktionen jämn över hela året.

– Vi har inga stora volymavtal med någon. Vi vet inte på morgonen hur mycket vi ska skörda den dagen, de beror på de beställningar som kommer in.

Alvar är uppvuxen i verksamheten. Som tolvåring började han odla meloner, som han med hjälp av en skottkärra gick runt och sålde till grannarna. Under gymnasietiden började han jobba i växthusen och sedan har han stannat kvar. Nu ser han fram emot att ta över företaget. Han vet hur det fungerar – och att det fungerar.

33

Han kan lita på personalen och känner sig trygg inför framtiden.

– Nu ska vi fokusera på sälj. Vi har redan byggt om systemen för värme och teknik. Vi står rustade för nästa steg.

Det är försäljning och utveckling av företaget som driver honom mest. På fritiden är han kommunpolitiker; han sitter i kultur- och fritidsnämnden för moderaterna. Han tycker att företagsklimatet i kommunen är bra, trots att kommunen förra året tappade ganska många placeringar och landade på plats 130 i Svenskt Näringslivs ranking över lokalt företagsklimat 2013. Framför allt lyfter han fram önskan om kultur av företagande.

– Det finns ungefär 3 000 f-skattsedlar på 30 000 invånare. Det är inte så illa.

De tio miljonerna plantorna säs av en person: Krzysztof Korzeniewski, 31. Han sår 30 000 krukor om dagen. Han har förstas hjälp av modern teknologi, men det går ändå i rasande fart. När krukorna är planterade måste saken få ha sin gång. De placeras längst bort i barnkammaren och flyttas dag för dag närmare skörden.

Krzysztof har bott i Sverige i sex år och jobbat på Orto Novo i ett år. Han jobbade som snickare i Torun, mellan Warszawa och Gdansk, när en kompis som jobbade i ett annat växthus på Ekerö tipsade företaget om honom. Han slutade på dagen, en fredag, flyttade på söndag och började på det nya jobbet på måndag.

– Som snickare tjänade jag ungefär 3 000 kronor i månaden. Det går inte att jämföra med att leva och arbeta här. Och här får jag semester varje år!

Det första året var dock jobbigt. En månad efter att han flyttade föddes hans dotter, hans andra barn, och det tog ett år innan han hade ordnat så att hans fru Anna och barnen kunde ansluta sig till honom på Ekerö.

– Det var jobbigt. Det första året kunde jag bara åka hem till Polen tre gånger. Min dotter kunde redan springa och prata några ord när jag lyckades ordna så att hon kunde komma och bo här hos mig, förklarar han.

Fruen Anna, 29, jobbar också på Orto Novo. De bor alldeles intill växthusen och barnen går i skola där. Anna hade pluggat ekonomi och jobbade som arbetsledare på en bensinstation när Krzysztof

Som tonåring började Alvar Kårfors odla meloner, som han med hjälp av en skottkärra gick runt och sålde till grannarna. Nu står han inför att ta över Orto Novo efter sin far Per-Ove, som vill trappa ned.

Krzysztof Korzeniewski kom till Sverige för sex år sedan. Hustrun Anna följde efter året därpå. Krzysztof sår 30 000 krukor om dagen, medan Anna för det mesta jobbar i packningen. Barnen går i skola i närheten.

fick chansen till ett bättre liv för dem alla på Ekerö.

Anna berättar att hon gillar att laga mat. Favoriterna från växthuset är persilja, mejram och gräslök. På sikt drömmer hon om att jobba med barn, kanske på förskola. I dag jobbar hon i lastningen. Hon samlar produkterna, packar och gör i ordning för lastbilarna som sedan kommer och hämtar dem. Krukor till privatpersoner och påsar med färdigskurna blad till restauranger packas i lådor och ställs på pallar.

Krzysztof var först till Sverige, men Anna har varit längst på Orto Novo. Hon blev rekommenderad av en vän som jobbade där. Per-Ove bekräftar att det ofta är så det går till.

– Vi behöver inte ägna oss åt aktiv rekrytering. Vi får många spontanansökningar, och kan ofta hitta någon i våra medarbetares nätverk.

Wanida Lindström, 51, fick jobbet efter en annons hos Arbetsförmedlingen. Men det var 1999; då hände det

fortfarande att företaget behövde annonsera för att hitta nya medarbetare.

Wanida sökte sig till Orto Novo för att hon älskar att arbeta med växter. Hon växte upp i Thailand men 1992 träffade hon en svensk man, genom en släkting, och flyttade hit. Hon var utbildad hemkunskapslärare men jobbade som florist på ett hotell utanför Bangkok.

Efter att ha lärt sig svenska utbildade hon sig till florist, men floristjobben i Stockholmstrakten krävde körkort, som hon då inte hade. I stället sökte hon sig till Orto Novo, och har sedan stannat där sedan 1999.

– Jag skördar och packar mest, men ibland får jag plantera. Favoriten är thaibasilika och koriander. Jag gillar matlagning och gör gärna thailändsk mat, åtminstone så ofta som barnen tillåter!

Vid en packmaskin i närheten står Shehmiran Giago, 57. Hon jobbade som förlagsredaktör och bibellärare i Teheran tills situationen blev ohållbar och hon och hennes man tvingades fly.

Wanida Lindström utbildade sig till hemkunskapslärare i Thailand och skolade om sig till florist när hon kom till Sverige 1992.

– Vi är assyrier. Alla våra släktingar har blivit tvungna att lämna Iran, berättar hon.

– Vi visste inte vart vi skulle, men jag hade en syster i Sverige som bad oss komma hit. Sedan fick vi vänta på besked om uppehållstillstånd i fyra år. Två gånger fick vi besked att vi skulle utvisas. Men vi hade en bra advokat. Hon överklagade, och till slut vann vi!

Hon fick uppehållstillstånd i Sverige 2001, gick Svenska för invandrare och började på Orto Novo året därpå. Hon blev rekommenderad av Arbetsförmedlingen att ta kontakt med Per-Ove.

– De berättade för mig att det fanns ett företag som är snällt mot invandrare, förklarar hon.

Hon ringde och fick napp direkt. Hon började med att skära timjan. Efter sex månader blev hon fast anställd, och sedan dess har hon tagit sig an en rad olika arbetsuppgifter. Just i dag skär hon örter och packar i påsar om 50 gram, så som restauranger vill ha dem.

– Per-Ove och Alvar är jättesnälla. Deras respekt är viktig för mig. De vet att det är svårt

för invandrare att få jobb. De förstår, de hjälper oss.

– Det bästa med jobbet är arbetskamraterna. Man kommer varandra nära, som en familj. Jag trivs här. Vi kommer från olika länder, olika kulturer, och vi talar olika språk, men vi tänker ändå på samma sätt.

Hon har bott i Sverige i 16 år nu och etablerat sig här. Hennes tre barn har alla utbildat sig till ingenjörer. Maken har utbildat sig till kock och jobbar på restaurang. Shehmiran skrattar.

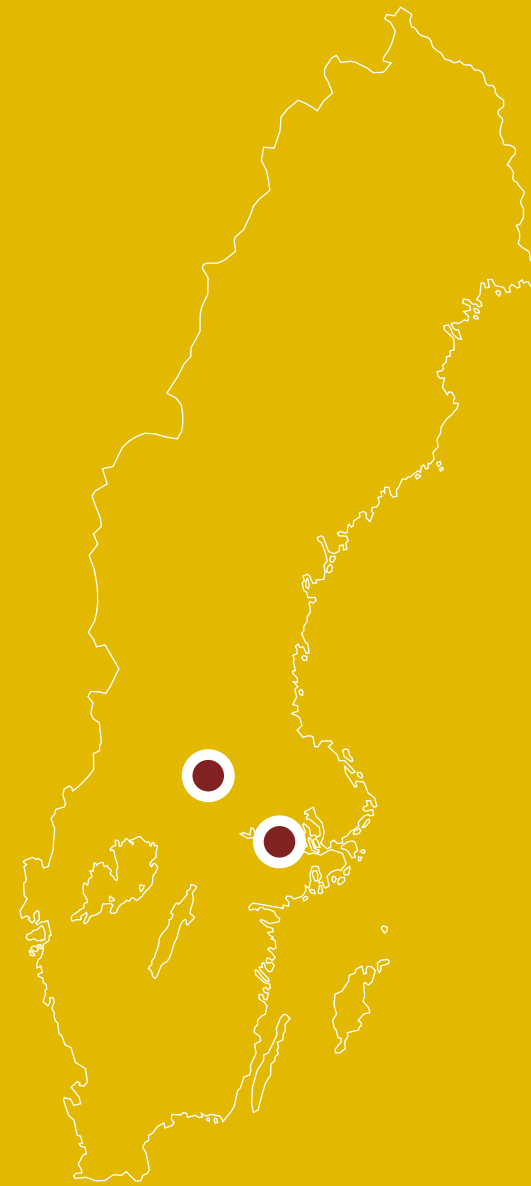
– Kock! Han var aldrig någon kock förr i tiden.

Hon tycker om att läsa böcker, helst romaner eller böcker om historia, och att prata med sina vänner över Skype. Hon är omätligt förtjust i Ekerö. Utanför växthuset faller snön. Det börjar mörkna, men snön gör att ljuset dröjer sig kvar.

– Det är så vackert här! Vi bor i ett vykort.

DISKRIMINERING I VÅRDEN FÖRSVÅRAR REKRYTERING

Under högsäsong har Svensk Skogsservice sextio medarbetare från Polen. Det har fungerat bra. Det största problemet är den svenska vården. Landstingen kräver intyg som inte behövs och stora summor i avgifter som de inte har rätt att ta ut av EU-medborgare som är registrerade och betalar skatt i Sverige. Den svenska vården börjar göra rekryteringen svår.

– Timmer!

Det är oktober. Gulnade löv täcker marken i skogen söder om Eskilstuna. Regnet hänger i luften. Det är älgjaktssäsong, men motorsågarna gör att älgarna väljer att befinna sig någon annanstans, och således är även jaktornen tomma. Då och då hörs ett varningsrop från Joakim Gustafsson, 32, eller Jonathan Åkesson, 24. Ropet följs i regel av en större björk eller asp som slår ner med ett ordentligt brak.

Joakim och Jonathan röjer i en ledningsgata. Under högspänningsledningar av den här typen ska det finnas en 46 meter bred ledningsgata utan högväxande buskar eller träd. Ledningsgatan måste regelbundet röjas för att minimera risken att stormfällna träd river ner ledningarna. Det är en kärnverksamhet för Svensk Skogsservice AB, som Joakim startade för tio år sedan.

Från början var skogsarbetet en bisyssla. Joakim, då 21 år, var elitsatsande idrottsman och befann sig alldeles utanför landslagsnivå i löpning, längdskidor, orientering och skidorientering. Han skaffade f-skattsedel för att kunna dra in sponsorpengar och sälja sportartiklar.

– Det gick att leva på idrotten i några år. Det var väldigt kul. Jag tränade mycket och tjänade lite, men fick resa en hel del och tävla utomlands. Sedan tog det stopp på grund av sjukdom, förklarar han.

– Jag hade tidigare jobbat med plantering. De som jag jobbade åt drog inte in tillräckligt mycket jobb, så jag fick starta eget.

2003, när han var 21 år, startade han Svensk Skogsservice. Målet var att på fem år bli Sveriges största skogsföretag. Efter fem-sex år var han näst störst med ett 40-tal anställda och en omsättning på mer än 20 miljoner kronor. Ytterligare några år senare hade han över 100 anställda. Detta i ett skogsföretag med bas i Dals-Ed, en av landets minsta kommuner.

Joakim har skogen i blodet. Både hans far och farfar har varit verksamma som skogslärare på skogsbruksgymnasiet i Ed. Farfar tyckte att det var en dålig idé när han startade företaget.

– Ja, farfar ville att jag skulle skaffa en utbildning. En del av drivkraften att få företaget att växa var att visa honom att det gick ändå, säger han med ett leende.

Tillväxten har inte passerat obemärkt. 2010 fick Joakim ett Anders Wall-stipendium på 100 000 kronor för sitt entreprenörskap som skapat så många arbetstillfällen i skogsbranschen. 2011 utsågs företaget till gasell av *Dagens Industri* och 2012 till Årets jobbskapare av Young Entrepreneurs of Sweden. Man får intryck av att elitsatsningen har fortsatt, men att han bytt arena från uthållighetsidrott till företagande.

Nu har han minskat kapaciteten lite för att anpassa sig till marknaden. Företaget röjer ungefär 12 000 hektar om året och planterar sju miljoner plantor.

Joakim själv är ute på fältet och röjer två-tre månader om året. Det innebär en hel del resdagar. Han är baserad i Dals-Ed, där han bor med sambon Marie och två barn. Marie är ekonomichef på företaget, som allt mer blivit att betrakta som ett familjeföretag. Förutom Marie har Joakim knutit till sig sin pappa och brodern Jon, som i dag är VD.

I kraftledningsgatan utanför Eskilstuna har

Joakim sällskap av Jonathan Åkesson, som också kommer från Dals-Ed. Jonathan är 24 år och har redan sex års erfarenhet; han har jobbat i skogen sedan han gick ur gymnasiet.

– Det är ett väldigt omväxlande jobb. Inget träd är det andra likt. Och det är skönt att få vara ute hela dagarna. Tiden går fort, förklarar han.

– När vädret är som i dag är det väldigt fint, instämmer Joakim. Den kalla höstluften är perfekt att jobba i. Det är härligt att få tillbringa dagarna i naturen. Vi har aldrig samma fikarum två dagar i rad.

Med sina rötter i Dalsland är Joakim och Jonathan inte typiska medarbetare. Nästan hela personalstyrkan kommer från Polen. I dag är det ungefär 80 anställda, varav 60 kommer från Polen. Alla är anställda i Sverige, betalar skatt i Sverige och följer svenska arbetslagar och löneavtal.

Att kunna rekrytera killar från Polen är helt avgörande för affären.

– Utan dem fanns det inget företag. Jag skulle kanske kunna åka ut och jobba med två-tre man, men jag skulle aldrig klara de här volymerna. Det vore omöjligt, förklarar Joakim.

Att hitta folk som vill satsa långsiktigt på skogsarbete är svårt. När Joakim annonserat efter arbetskraft i Sverige får han massor av ansökningar från människor som varit långtidsarbetslösa och saknar både vilja att arbeta i skogen och alla de egenskaper som behövs.

– De skulle aldrig klara jobbet på de villkor som ställs i dag. För att klara ackorden krävs driv och en jädra grundfysik. Man går tre mil om dagen i tuff terräng med röjsåg eller motorsåg.

Det främsta skälet till att han har svårt att hitta arbetskraft i Sverige är lönenivån. Marginalerna inom skogsvården är små.

I stället åker Joakim regelbundet till Polen på rekryteringsresa tillsammans med en tolk, en förman som jobbat på företaget i sju år. Han vill inte berätta

En bra dag går det att röja 1,5 hektar per person. Kylan är inget problem, men det går inte att röja sly när det är för mycket snö.

exakt hur det går till, eftersom förmågan att hitta rätt personer i Polen är nyckeln till hans företags framgång. Men han berättar att han i år har fått omkring 3 500 ansökningar. 350 av dem kallas till intervju, och av dem plockas 15 personer ut. Han tar inte någon till Sverige utan att först ha träffat vederbörande på plats i Polen.

Svensk Skogsservice är baserat i dalsländska Ed, men har verksamhet i hela landet. Omsättningen på 35 miljoner är uppdelad i plantering, skogsvård och infrastruktur. Den oktoberdag som Joakim och Jonathan röjer ledningsgata utanför Eskilstuna har företaget team som röjer på 15 olika platser.

För att inte behöva flacka runt i landet riktigt lika mycket har Joakim introducerat en franschisemodell som mindre, nyetablerade skogsföretagare kan ansluta sig till.

– Det finns många drivna företagare där ute som befinner sig där jag var 2006, med en handfull anställda och en känsla av att inte komma någon vart. Jag visste

inte hur man skulle gå tillväga för att rekrytera utomlands, till exempel. Inom ramen för vår franschisemodell kan vi bistå med den kunskapen, och de kan bidra med sitt driv och sina kunduppdrag.

Några dagar senare, utanför det lilla samhället Björnsjö strax söder om Ludvika, röjer Tomek Radomski, 34 och hans sväger Lukasz Samsel, 26 i granskogen. Solen skiner, det är ett par minusgrader och granarnas grenar tyngs av säsongens första snötäcke.

Det är bara fem centimeter snö ännu, men det räcker för att skogen ska ge ett sagolikt intryck. Det är knäpptyst, förutom knastrandet under fötterna. När Tomek och Lukasz drar igång röjsågarna låter det som ilska bin går bärsärk. Snön förstärker också intrycket av att befinna sig i en julgransfabrik, men perspektiven bedrar. I själva verket är flesta träden sex meter höga. Några har stuckit iväg och mäter säkert redan åtta eller tio meter. Tomek uppskattar att de planterades för

Tomek Radomski, 34, har bott och jobbat i Sverige i sju år. Han har just köpt villa i Hällefors där han bor med fru och två barn.

elva-tolv år sedan. Lukasz och han röjer sly och småträdd. – Vi tar bort allt som är under sju centimeter i diameter.

Tomek och Lukasz röjer året om. På vintern röjer de åt Stora Enso i närheten av Filipstad, men än så länge hjälper de Sveaskog att värda skogen i närheten av Ludvika. En bra dag röjer de 1,5 hektar per person.

– Kylan är inget problem. Vi röjer tills det är minus 30 grader. Däremot ställer snön till problem. Det går inte att röja sly när det är för mycket snö.

Båda kom till Sverige från Warszawatrakten för sju år sedan. Lukasz bror, Tomeks andra sväger, hade redan etablerat sig i Sverige och hjälpte dem att skaffa jobb. Lukas var 19 år gammal och hade utbildat sig till snickare, men hade svårt att hitta jobb i Polen. Tomek var 27 år och arbetade på ett sågeri. När han kom till Sverige började han direkt att arbeta i skogen.

– Jag gillar att jobba med trä, förklarar han.

Båda har etablerat sig med sin respektive familj i det

lilla samhället Hällefors i västra Västmanland. Lukasz bor med fru och ettårig dotter i lägenhet och Tomek har just köpt villa, där han bor med sin fru och två barn, en sjuårig son och en fyraårig dotter.

Ingen av dem har gått någon kurs i svenska. De har lärt sig språket på jobbet, trots att de mest jobbat tillsammans med andra polacker. Tomek har jobbat på Svensk Skogsservice i fem år. Lukasz jobbade som snickare i fem år och anslöt sig först för två år sedan. Båda säger att de trivs bra i Sverige. De har inga planer på att återvända till Polen. Barnen har rotat sig här.

– Kanske när min dotter blivit vuxen. När jag är pensionär, säger Lukasz.

Jobbet i skogen är hårt. De börjar klockan sju och röjer i åtta timmar.

– Mer än så går inte, det orkar man inte, säger Tomek.

Lunch äter de i bilen eller rastboden. Det är för kallt för att vara utomhus utan att röra på sig.

Både Tomek och Lukasz jobbar nästan uteslutande med att röja. Det händer att de planterar, men de tycker bäst om att köra röjsåg. De tror också att skälet till att det är svårt att rekrytera personal till skogen är att jobbet är hårt och lönen relativt låg.

– Det är ju bättre betalt än i Polen, men å andra sidan är levnadsomkostnaderna lägre där.

De flesta av de polska medarbetarna är säsonganställda men återvänder år efter år. På de senaste årens rekryteringsresor har dock Joakim börjat märka av en avmattning i intresset.

Polen har närmat sig Sveriges lönenivå, så premien för att resa till Sverige på säsongsbasis och röja skog har minskat. Flera medarbetare vittnar också om en växande osund konkurrens; de möter allt oftare team i skogen med killar som saknar både kunskap, utbildning och utrustning och som arbetar för löner som är omöjliga att leva på i Sverige.

Ett annat problem är den svenska sjukvården. Joakim pekar på en pappershöj i bilen.

– Här ligger några fakturor som vi måste ägna en dag eller två åt att bestrida åt våra killar. Annars går det till Kronofogden. Det är från olika landsting som kräver 2 000 kronor här och 1 500 kronor där, helt i strid med regelverket.

Arbetsgivaren har inget formellt ansvar att sköta sina anställdas vårdkontakter, men det spelar ingen roll.

– Vad ska jag annars göra? Då får jag ju ingen arbetskraft.

– I våras var det faktiskt en kvinna på Västra Götalandsregionen som förklarade för mig att det var mitt ansvar, eftersom jag tagit hit de här killarna från öststaterna. Så uttryckte hon det. Men mitt ansvar är ju att betala skatt och sociala avgifter. Hon har naturligtvis inte rätt att diskriminera personer som bor och arbetar i Sverige bara för att de har bakgrund i ett annat EU-land.

Landstingen, framför allt Västra Götalandsregionen, kräver de polska medarbetarna på stora summor pengar när de besöker sjukvården, och de avkrävs ofta sina europeiska sjukförsäkringskort. Men sjukkortet är något man använder när man tillfälligt befinner sig

utomlands, i ett annat land än det där man är anställd och betalar skatt. Joakims medarbetare är anställda och betalar skatt i Sverige. De behöver inte något EU-kort. Om de hade sådana så skulle de vara utfärdade i Sverige och giltiga i de andra EU-länderna, men inte i Sverige.

Joakim berättar om ett fall när en medarbetare trillade illa i terrängen och krossade urinröret. Det var en komplicerad skada som skulle kräva vård under lång tid. Medarbetaren, vi kan kalla honom Janis, kom från Polen men hade jobbat i Sverige i ett halvår. Han var registrerad enligt konstens alla regler och betalade skatt i Sverige. Han hade fått ett samordningsnummer utfärdat av Skatteverket för att kunna få ett sjukvårdskort i Sverige, men efter ett halvår och flera påstötningar från företaget hade han fortfarande inte fått något kort.

Utan sjukvårdskort envisades Västra Götalandsregionen med att behandla honom som en utlänning. Han krävdes på stora summor pengar och landstinget vägrade honom sjuktransporter från hemmet i Ed till sjukhuset i Trollhättan. Försäkringskassan och Sjukreseenheten Väst bollade ärendet fram och tillbaka. Under tiden fick Joakim och hans kollegor köra honom fram och tillbaka till sjukhuset flera gånger i veckan under ett antal månader.

– Till slut tröttnade jag på landstingets beteende. Jag tyckte att skattepengarna kunde få jobba lite. Men de vägrade att köra honom från sjukhuset.

Joakim fick hjälp från Bengt-Olle Andersson, som är utredare på Försäkringskassans internationella kontor i Malmö. Han informerar om vad som gäller enligt EU:s regelverk. Den som kommer från andra EU-länder och arbetar i Sverige har enligt dessa regler rätt till samma sjukvård och till samma patientavgift som de som är bosatta i Sverige.

– Bengt-Olle ringde till Västra Götalandsregionen för att påtala den skadades rätt enligt EU-reglerna, men han fick också kalla handen.

– Han var väldigt tydlig: ”Ni måste köra honom. Han har alla dokument. Han har sitt anställningsavtal. Det räcker enligt gällande regelverk.” De krävde EU-sjukkort, men för det första tar det rätt lång tid att få, och för det andra gäller ju inte ett svenskt EU-sjuk-

kort i Sverige! Det gäller ju i andra länder. Det är självklart att han omfattas av värden i det land där han är anställd och betalar skatt.

Men det hjälpte inte. Sjukhuset vägrade blankt att köra honom.

– Till slut kom det ett mail om att ärendet skulle tas upp med högsta chefen för sjukresor i Västra götaland-regionen. Den här gången fick sjukhuset skicka honom med ambulanstransport. Ambulanstransport! En av de få ambulanser vi har i Dalsland skulle alltså användas för att köra hem honom från sjukhuset. Ambulanspersonalen bara gapflabbade. Det är ju ett skämt.

Joakim berättar att Bengt-Olle bad Västra Götalandsregionens ledning att höra av sig till Svensk Skogsservice och reda ut saken. Men ett halvår senare har ingen ringt.

Till slut accepterade myndigheterna att Janis skulle få sjukresor till sjukhuset. Då blev det avslag på sjukpenningen, trots att han var sjukskriven med intyg och uppsatt för operation. Företaget skickade in lönespecifikationer som visade att han hade anställning, inkomst och betalade skatt. Men av någon anledning accepterades inte lönespecifikationerna.

Janis tröttnade på byråkratin och återvände till Polen i väntan på operation. Några månader senare avled han.

– Nästa gång som Försäkringskassan blev inkopplad i ett liknande ärende uppmanade de oss att gå via media. Förstår du, Försäkringskassan uppmanar oss att gå till media för att Västra Götalandsregionen vägrar att följa reglerna. Det är helt absurt.

Det har gått så långt att flera av de polska medarbetarna undviker att besöka svensk sjukvård. De går hellre och har ont tills säsongen är över och de återvänder till Polen. Det är inte värt besväret att bråka med byråkrater

och bestrida fakturor på ett främmande språk. Joakim märker att det är svårare att få säsongsarbetarna att återvända till Sverige, på grund av landstingens njugga eller direkt fientliga beteende.

Han uppskattar att han lägger 300 000 kronor om året på att bråka med myndigheter.

– Vi hade kunnat spara otroligt mycket tid om landstingen följde reglerna, säger han uppgivet.

– Man förstår ju varför många av mina konkurrenter fuskar. För om det bara innebär merjobb att följa reglerna och betala alla skatter och avgifter, men man sedan inte får något för det, då är det klart att vissa kommer att strunta i det.

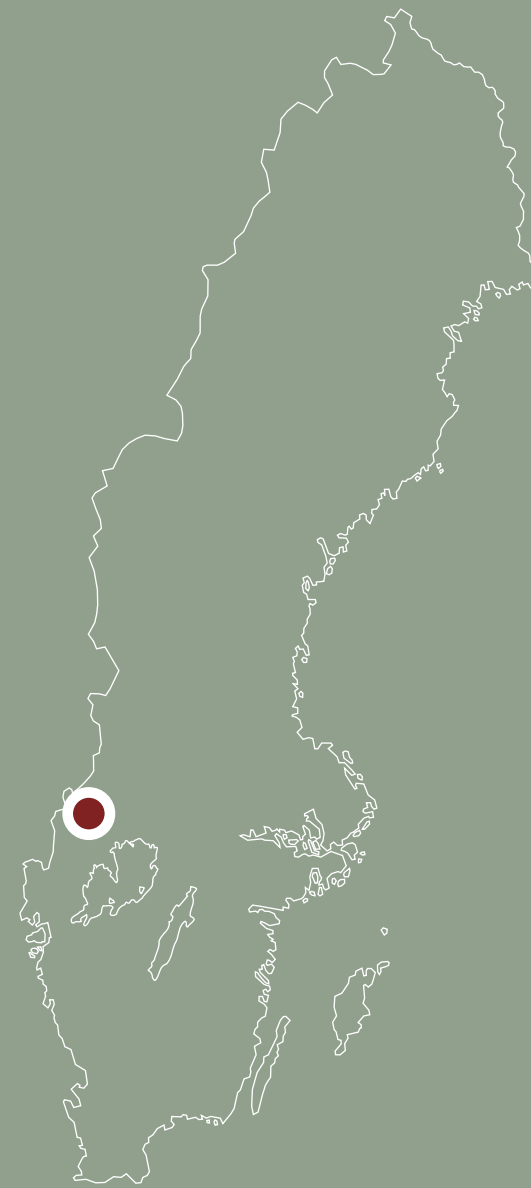
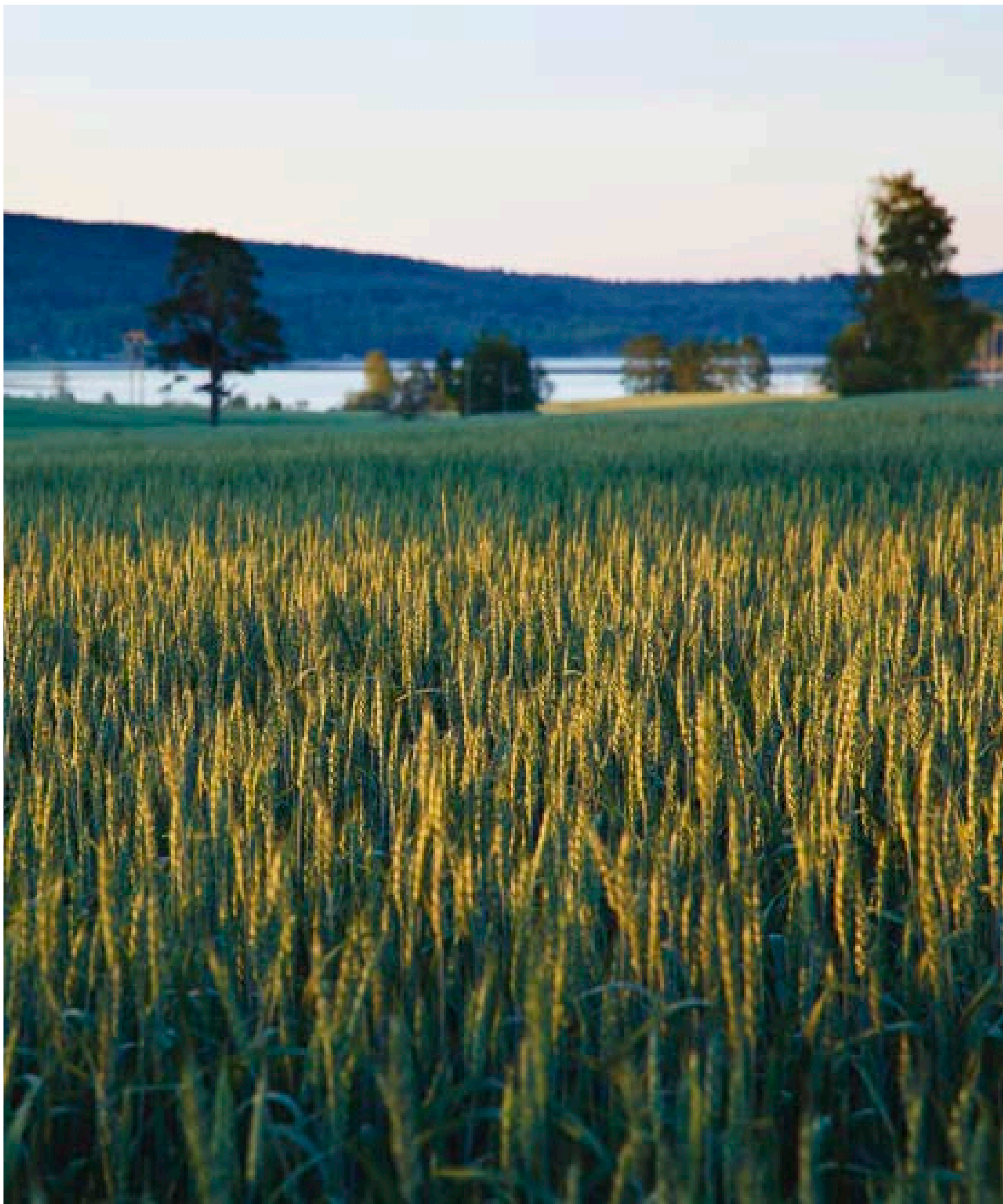
Joakim tror att branschen står inför betydande svårigheter. Det kommer att bli allt svårare att hitta arbetskraft som har motivationen och de fysiska förutsättningarna och är beredda att jobba hårda dagar i skogen till den lön som företagen kan erbjuda.

– Det kommer att bli svårare och svårare om man inte vill lösa saker på ett halvlagligt sätt eller åka allt längre bort för att hitta arbetskraft som helt saknar erfarenhet av skogsarbete.

Det kommer definitivt inte bli lättare att hitta arbetskraft i Sverige. Jobbet är tuffare än byggbranschen och betalar sämre. Allt färre söker sig till skogsbruksutbildningarna.

– Skiljer det 40 kronor i timmen mellan skogsvård och att jobba med snickeri eller anläggning så får man ingen som är beredd att sitta i en skogsmaskin eller köra röjsåg fem mil ut i skogen.

KULTURARV PÅ VÄRMLÄNDSKA

”Jag känner mig hemma här. Det finns mer utrymme för att vara sig själv här. Och det är inte bara människorna, hela landskapet har något lugnt över sig”, säger Arne Thal, 23, från Tyskland. Han tar hand om korna på Sälboda gård i Värmland. Där vill han gärna stanna.

Jörgen Blakstads far hette också Jörgen Blakstad. Hans farfar och farfarsfar likaså. I hundrafemton år och fyra generationer har Sälboda gård utanför Arvika letts av en Jörgen Blakstad.

Det var den första Jörgen Blakstad som flyttade till Värmland från Asker på andra sidan norska gränsen och 1899 köpte Sälboda gård, vackert beläget vid den lilla sjön Bjälvern i Gunnarskog, ett par mil norr om Arvika i västra Värmland. På den tiden betraktades han förstas inte som invandrare; det var först sex år senare som Norge bröt sig loss från Förenade konungarikena Sverige och Norge.

Jörgen Blakstad I kom till Värmland på Gösta Berlings tid, och om man vill förstå hur det såg ut och gick till på den tiden är Selma Lagerlöfs beskrivning från 1891 träffsäker. Hennes Ekeby låg förstas vid sjön Fryken, men dit är det bara några mil från Bjälverns strand. Bjälvern är inbäddad i djupa skogar, men vid dess nordligaste spets ligger herrgården, en ståtlig byggnad från tidigt artonhundrat. Där finns forsen som tämjdes, korna som betar på ängsslutningar ner mot sjön, och där fanns patronen som köpte upp granngårdarna och byggde sågverk och pappersbruk. Några decennier tidigare hade gården till och med haft en berömd björnjägare som bruksbokhållare.

I dag är Sälboda en av Värmlands största gårdar, med 200 mjölkkor och 250 ungdjur, betesvallar och ensilagevallar till korna på 120 hektar, 2 500 hektar skog, ett vattenkraftverk, ett WWF-stött biotopområde och ett betydande kulturarv med 2,5 hektar trädgård och en mangårdsbyggnad från början av 1800-talet. Det finns dessutom en produktion om 10 000 smågrisar och 180 hektar spannmålsodling, som numera är utarrenderat.

Utanför ladugården utfordrar Arne Thal kalvarna. Arne är 23 år och kommer från Tyskland. Klockan fem på morgnarna kommer han till Sälboda och börjar blanda foder.

Vad han sedan gör under dagen beror på säsongen. På hösten kanske han åker och hämtar balar och kör spannmål. På sommaren, när allt växer så att det knakar på åkrarna, bygger han stängsel och åker runt och ser

Arne Thal (t.v.) från Tyskland tar hand om korna på Sälboda gård i västra Värmland. Gården har letts av en Jörgen Blakstad i 115 år. I dag ägs gården av Jörgen Blakstad IV (t.h.)

till så att djuren mår bra och att de inte har rymt. Oavsett säsong behöver djuren mat och omsorg.

Nu fyller han på foder åt kalvarna. På kalvgatan finns fyra fällor där kalvarna tillbringar sin första tid. De första veckorna tillbringas med andra nyfödda kalvar. I takt med att de blir äldre flyttar de till nya fällor, och så småningom övergår kosten från mjölk till fast föda. Från kalvgatan har djuren en fantastisk utsikt över sjön Bjälvern.

– Vissa människor vill ha ett fast jobb att sitta på i åtta timmar om dagen och sedan åka hem. Det här är mycket mer spännande! Man vet aldrig vad en arbetsdag ska innehålla, säger Arne.

– Kanske går någon maskin sönder, eller så springer ett djur iväg och jag måste rusa efter. På Volvo får man göra samma sak hela tiden, och det skulle jag tycka var hemskt tråkigt.

Några gånger i veckan föds till exempel nya kalvar. Kalvningen är något som Arne tycker om. Den ena gången är aldrig den andra lik. Och när den nyfödda är någon dag gammal föds nästa.

Vid ett tillfälle rymde en av de nyfödda kalvarna. När Arne och hans kollega rusade efter blev den stressad och hoppade ner i gödselbassängen. Det löste sig till sist med hjälp av en slättermaskin.

– Det var inte så kul, säger Arne. Men det gick bra. Det hade aldrig hänt på Volvo.

Ett annat exempel på när det uppstod en situation som Arne tvingades lösa på stående fot var när han åkte för att hämta ensilagebalar på åkern. Balarna väger 600 kilo styck och Arne, som försökte vara effektiv och åka så få turer som möjligt, lastade för många. Två av traktorns däck sprack.

– Det är sådana situationer som man måste kunna

hantera på ett avslappnat sätt. Man måste vara energisk och kämpa på även när det är besvärligt. Jag kan liksom inte gå och lämna en kalv när jag blir trött. Man måste ta ett steg tillbaka med sina personliga behov och sätta djurens välbefinnande över sitt eget.

Arne kom till Sverige redan som 15-åring. Han gick på en Waldorfskola i Hamburg men trivdes inte i skolan och tog chansen att resa till Sverige och göra en halvårslång praktik på en gård i närheten av Sälboda i Värmland. Under praktiktiden träffade han en kvinna som rekommenderade honom att söka till Järna naturbruksgymnasium.

Sagt och gjort; han flyttade till Järna och började på gymnasiet. 2010 tog han examen och återvände till Tyskland, till Lüneburg i Niedersachsen, där han påbörjade en lärlingsutbildning.

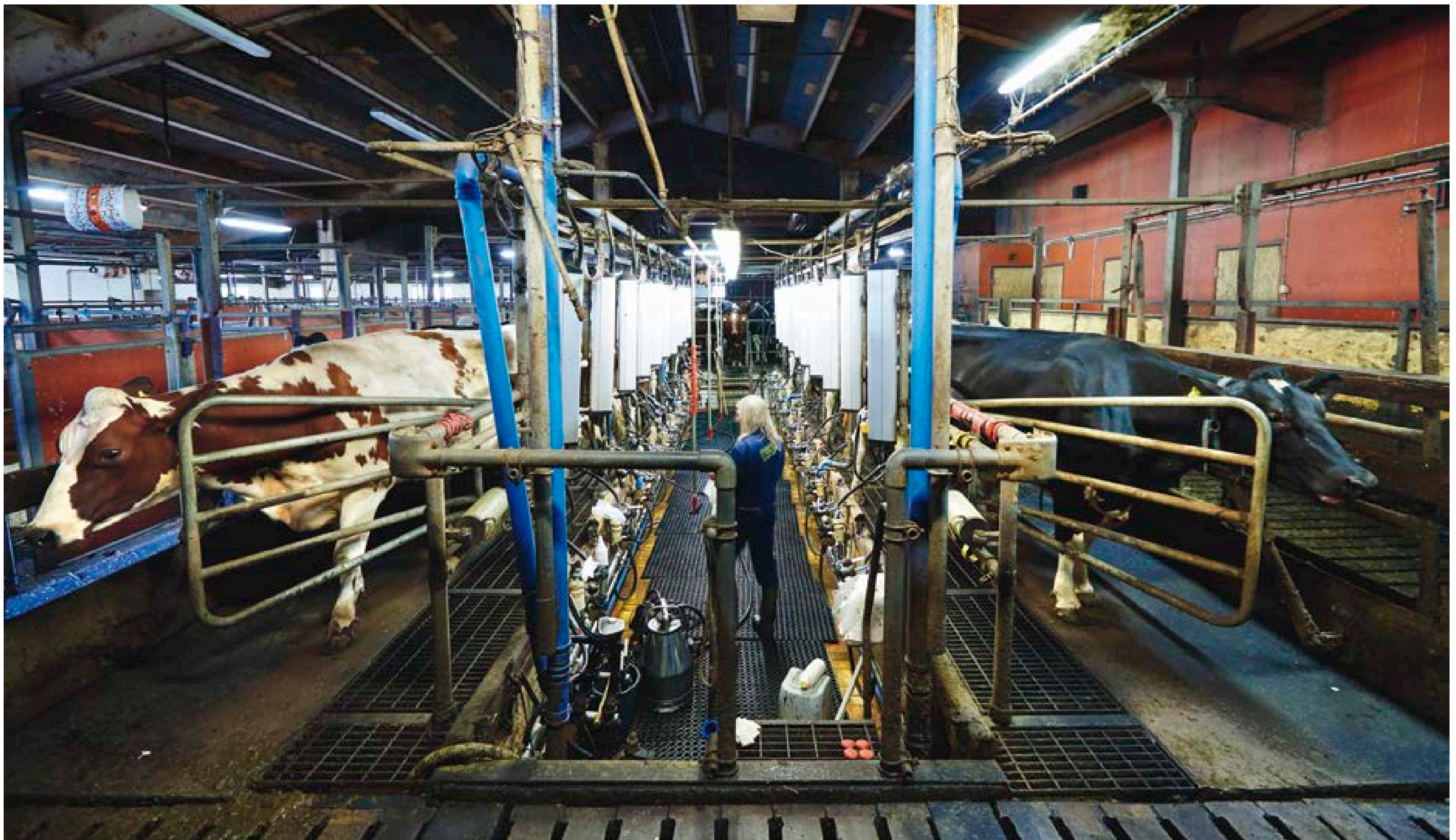
Den tyska lärlingsutbildningen är tre år lång. Under det första året går man i skola två dagar i veckan, därefter en dag i veckan. Övrig tid arbetar man på en gård. Det är långa dagar med mycket övertid och nästan ingenting betalt. Om man orkar i tre år får man ett gesällbrev.

– Gesällbrevet spelar väldigt stor roll för chansen att kunna jobba i lantbruket. Utan det är det svårt att få jobb och omöjligt att tjäna några pengar, förklarar Arne.

Han orkade i två år, sedan hoppade han av lärlingsutbildningen.

– Utan gesällbrev var det omöjligt att få en fast anställning. Om jag hade lyckats få jobb hade jag kanske kunnat tjäna 1 000 euro i månaden (ca 9 000 kronor), om jag hade haft tur.

Arne återvände i stället till Sverige, där löneläget är

betydligt högre, arbetsgivarna inte är lika angelägna om gesällbrev och där han tidigare känt sig hemma.

– Det är mycket trevligare här, säger han. Det är inte bara lättare att få jobb, man får dessutom betalt för övertidstimmar. Och det finns fikarum!

– Jag trivs mycket bättre här. Det är mer avslappnat i Sverige. I Tyskland är allt så allvarligt. Jag känner mig hemma här. Det finns mer utrymme för att vara sig själv här. Och det är inte bara människorna, hela landskapet har något lugnt över sig.

I maj 2013 återvände han till en gård norr om Arvika, där han tidigare gjort praktik. Han ringde runt till gårdarna i närheten för att höra efter om de behövde hjälp, och just då råkade Jörgen Blakstad behöva säsongsförstärkning. På så sätt hamnade Arne Thal på Sälboda gård.

Gården har nio anställda. Jörgen tycker inte att det är svårt att rekrytera medarbetare. Det har det inte varit de senaste tre-fyra åren. Dessförinnan var det svårare. De senaste tio åren har han bland annat haft medarbetare som flytt från Bosnien och Colombia. Mannen från Colombia hade flytt från knarkmaffian med hela sin släkt.

– Det var kul att ha honom här. Det kunde vara ganska stora kulturskillnader, men han var verkligen en frisk fläkt, säger Jörgen.

Under några år var det väldigt få som var intresserade av jobb på gården. Jörgen gjorde bland annat försök att hitta utbildade sjuksköterskor för att sköta grisförlossningar, men det visade sig inte möjligt.

– Jag behöver personer med ett gott djuröga, personer som är självständiga, ansvarstagande och har ett genuint intresse för arbete med djur, säger han.

Det svåraste är att attrahera personal till skogsplanteringen. Numera har Jörgen ett bra samarbete med Samhall som ser till att plantorna kommer ner i marken.

Arne har hjälpt till under högsäsongen. Under hösten har hans anställning övergått från heltid till timanställning. Han hoppas att behövas tillräckligt mycket under

64

vintern för att kunna bo kvar i Gunnarskog till vårsådden när han kan gå upp på heltid igen.

– Jag funderar på att skaffa lastbilskort. Det skulle hjälpa mig att hålla mig sysselsatt under vinterhalvåret.

Som EU-medborgare hade han inga problem att registrera sig i Sverige. Första gången fick han hjälp av rektorn på Järna naturbruksgymnasium, som följde med honom till Skatteverket och hjälpte honom att fylla i alla papper.

– Andra gången var det ännu lättare. Jag hade glömt att avregistrera mig, så jag fanns fortfarande i Skatteverkets dator!

Han har aldrig känt sig begränsat av språket. Han lärde sig svenska i gymnasiet, och i dag pratar han helt flytande.

– Jag hade en bra lärare. Jag var noga med att skriva allt på svenska även om det blev jättefel. Det är bara att försöka och försöka, så blir det bättre. Jag läste också mycket böcker och skrev upp alla ord som jag undrade

över. Jag jobbade extra åt bönder under tiden, och det spelade nog stor roll. Då var jag tvungen att prata svenska. Om man ska lära sig språk är det viktigt att tvingas försöka.

– Första året i gymnasiet fokuserade jag på språket. Andra året fokuserade jag på poängen. Och tredje året, ja, det bara flög förbi!

Det han tycker bäst om är att få arbeta med djuren.

– Jag tycker om att lära känna djuren. Vart och ett av dem har sin individuella personlighet och det gäller att förstå deras behov och kunna se när de mår bra och inte bra för att kunna skapa en trygg miljö för dem. Ibland kan jag faktiskt få en pappakänsla för djuren, särskilt när jag flaskmatar nyfödda kalvar.

– Min långsiktiga dröm är att få en fast anställning med djurskötsel på en gård som Sälboda, säger Arne.

Han har kor, betesvall, Sverige äldsta vattenkraftverk, vattenland, hyreslägenheter, en utarrenderad gris- och

700 personer samlas för att se korna släppas ut för sommarbete i början av maj.

65

spannmålsproduktion och en stor skog med träd som stått där sedan Gustav Vasas tid, men när Jörgen Blakstad själv får beskriva sin verksamhet säger han att han sysslar med natur- och kulturvård.

Naturvården har bland annat tagit sig uttryck i ett vattenland. Efter att i många år ha försökt göra en bit våtmark användbar för skogsbruk tänkte Jörgen om och bestämde sig för att jobba ”med naturen i stället för emot den”, som han uttrycker det. Skogsavverkning kan orsaka försämrade vattenkvalitet, igenslammade bottnar och sämre biodiversitet. I Sälboda vattenrike finns det broar som skogsmaskiner kan passera för att minska slitaget på naturmiljön. Fördämningar skapar nya våtmarker som gynnar vattenmiljön och den biologiska mångfalden. Genom att öppna upp skogspartier och släppa ner mer solljus skapas bättre förutsättningar för träd vars rotsystem förhindrar erosion.

Vattenlandet används som utbildningsexempel på ett skonsamt skogsbruk. Projektet har fått stor upp-

märksamhet. Världsnaturfonden gick in med 250 000 kronor. 2011 utsågs Sälbodas vattenlandskap till årets naturvårdare av Arvikabygdens Naturvårdsförening.

Kulturvården är en minst lika viktig drivkraft. Sälboda gård har djupa rötter. Gårdens historia kan spåras tillbaka till 1500-talet. Läget vid Sälbodaforsen gjorde att där tidigt byggdes kvarnar, och i mitten av 1700-talet sattes det upp en såg och en stångjärnshammare. I hundra år var järnproduktion en huvudsyssla. På 1800-talet hade Sälboda till och med ett ångfartyg som fraktade stångjärn till Tyskland och Holland. Fartyget kom så småningom att sjunka i Vänern.

Järnbruket lades ner på 1880-talet. Framtiden för Sälboda låg i jordbruk och trä. Jörgen Blakstad den förste lät uppföra ett nytt sågverk, som inledningsvis drevs med ångmaskin och så småningom med vattenturbiner. Blakstad byggde också ut pappersbruket i näraliggande Brättne till en livlig industriort med två hundra

arbetstillfällen. Forsen arrenderades ut till Arvika kommun, som byggde ett vattenkraftverk som fortfarande är i bruk.

Jörgen Blakstad I ska ha varit en av Värmlands rikaste män i början av 1900-talet. Men var sak har sin tid.

– Han förlorade det mesta i Krügerkraschen, berättar sonsonen.

Några år efter att Ivar Krügers tändsticksimperium gick under och drog med sig stora delar av det svenska näringslivet, dog även Jörgen Blakstad I. Sonen mekaniserade jordbruket, ersatte hästar med traktorer, byggde ut handelsträdgården och lade ner rävfarmen.

Under kriget producerade sågverket plank och bräder, som till stor del gick åt till att stötta väggar i skyttegravar. Gunnarskog ligger nära gränsen till Norge, och de tyska trupptransporterna passerade alldeles i närheten. Området är fortfarande fullt av befästningar och skyttegravar av olika slag.

Jörgen ser det som sitt ansvar att vårda herrgården, den gamla trädgården, befästningarna från andra världskriget och de många inslagen på gården med djupa rötter i historien.

Det är inte omöjligt att den fjärde Jörgen Blakstad blir den sista med sitt namn att leda arbetet på Sälboda. Hans barn Gabriella och Karl Jörgen får själva välja om de vill ta över gården. Det är mycket annat som lockar.

– De vill pröva sina vingar först, se vart det leder. Men kärleken till gården är stor. Det är möjligt att de hittar ett sätt att låta gården vara kvar i familjen men driva den på ett mindre traditionellt sätt. Det är deras val.

Så var det inte 1946 när Jörgen III tog över. Han hade inget val. När han var 14 år gammal dog hans pappa, och vid begravningen förklarades det för sonen att det var hans tur att ta över. Riktigt så förutbestämt var det inte 1991, när den nuvarande Jörgen tog över.

– Hur fritt mitt val var? Jag skulle säga fyra på en tiogradig skala. Samtidigt vill jag inte att de hypotetiska vägarna jag inte valde blir någon ursäkt i efterhand, 'jag skulle egentligen ha gjort det ena eller det andra'. Kärleken

till gården och jobbet var båda tiotior på den skalan. Jag valde att ta över gården och trivs bra med det.

Efter att ha gått högstadiet och gymnasiet på Lundsbergs skola (där hans mamma senare skulle vara husmor för prins Carl Philip) gjorde han lumpen som kompanibefäl i ett brigadspaningsförband, då han utbildades vid Officershögskolan tillsammans med bland andra Fredrik Reinfeldt. Det var förresten på den tiden, på jägarbefälens kadettbal, som han träffade sin fru.

Efter lumpen riktade han in sin utbildning på lantbruk. Han gick på Lillerud och Sala lantbruksskola. 1991 tog han över gården efter sin far.

Gårdens verksamhet har spänt över ett vitt område sedan 1500-talet, med kvarnar, järnproduktion, sågverk och ett vattenland. I dag är huvudverksamheten mjölkproduktion, men det kommer antagligen inte att vara för evigt. Priserna pressas och konkurrensen hårdnar. De 200 korna producerar 1 800 000 liter mjölk om året. Varje liter inbringar ungefär 3.30 kr. Det räcker inte för att finansiera en verksamhet som Sälboda gård. Om inte Jörgen fått stöd från EU hade han fått lägga ner verksamheten direkt.

Kanske kommer verksamheten läggas ner eller åtminstone styras om ändå. På väg från den nya jaktstugan som Jörgen håller på att bygga för att kunna utveckla gårdens tjänsteerbjudande med att sälja jaktpaket, säger han en smula uppgivet att han nog tillhör den sista generationen som ägnar sig åt djurhållning på Sälboda.

– Vi kan inte konkurrera med stora mjölkanläggningar i Ukraina och Polen. Vi kan inte matcha deras priser, och om konsumenterna inte är beredda att betala en krona extra för djurvälstånd och öppet landskap så kommer vi alla att få lägga ner.

– Vad jag annars skulle göra? Kock i New York, kanske. Nej, jag vet inte. Jag ser inget annat liv. Det är det här jag vill hålla på med, säger Jörgen Blakstad IV.

HÄRPRODUCERAT I HALLAND

Strax utanför Halmstad finns Sveriges största gård och ett av landets minsta mejerier. Genom att samla hela produktionskedjan minimeras transporter och därmed mjölkens miljöpåverkan. Konceptet kallas Härproducerat. De som sköter produktionen samlar dock erfarenhet från nästan tio länder.

Kristina Andrijauskiene har jobbat på Wapnö i två år. Hon tycker bäst om att ta hand om kalvarna, särskilt de allra minsta.

Klockan fem varje morgon kommer lastbilarna. Sex egna lastbilar fyller på med mjölk, yoghurt, smör, ost och andra mejerivaror och levererar till matvarubutiker i närområdet.

Wapnö gård är Sveriges största mjölkproducent. På gården finns också ett eget mejeri, Sveriges minsta. I natt har det producerats 24 500 liter mejeriprodukter. Mjölken är dagens produktion från gårdens 1 400 mjölkkor. Från mjölkningen går ett rörsystem in till mejeriet i byggnaden intill. Från ladugård till färdiga mjölkpaket är det inte mer än hundra meter.

I kylrummet intill lastkajen är det full fart. Pall efter pall lastas på i rasande fart. En lastbil är på väg till Göteborg, en annan till Malmö. En lastbil vänder österut mot Värnamo. Längre än så går inte transporterna.

Närheten är central för Wapnö gård. Det kallas *Härproducerat* och är grundstenen i Wapnö's mejeriverksamhet.

– **Det där är** Tinus. Hon föddes klockan 10.

Dovile Rimkute visar runt i kalvstallet, en enorm byggnad som påminner om en flygplanshangar. I en stor inhägnad vaggas ett trettital kor omkring. Det är de som väntar på att kalva. Bland dem skuttar lilla Tinus omkring tillsammans med sin mamma.

– Där borta är Dränga som föddes vid femtiden i morse. Det är bara de som fötts ännu i dag. Vissa dagar kan vi få tio kalvar.

Dovile är 34 år och kommer från Litauen. Hon är uppvuxen på en liten gård med fyra kor. Hon kom till Sverige redan 2003, innan Litauen hade blivit medlemmar i EU. Då var det lite besvärligare att få arbetstillstånd. Hon valde Wapnö för att hon hade en kusin som jobbade där. Hon började som praktikant i sex månader. Så småningom följde hennes två systrar efter.

Nu har hon varit på Wapnö i tio år. I dag är hon förman och bor i Halmstad med sin familj. Maken Gedrus jobbar också på gården.

Hon börjar i regel klockan 6. Hon seminerar, tar hand om kalvarna och ser till att korna är friska och mår bra. När veterinären är på besök går hon med. Ibland mjölkas hon.

– Om jag funderat på att jobba med något annat? Vad menar du? Nej, det har alltid varit självklart att jobba på gård. Jag trivs här. Jag har aldrig övervägt att byta jobb.

I dag tar Dovile hand om kalvarna tillsammans med Kristina Andrijauskiene, 26. Kristina är utbildad miljöingenjör från Gediminas tekniska universitet i Vilnius. Hon har varit på Wapnö i två år. Hon bor i närheten med sin man och femårige son.

Att ta hand om kalvarna är det hon tycker bäst om. – Särskilt de minsta kalvarna. När de är alldeles nyfödda.

En dag i veckan går hon i skola för att lära sig svenska. Hon har ännu inte bestämt sig för om djurskötandet

är hennes kall, men hon vet att hon och hennes man vill stanna i Sverige, och då är det viktigt att lära sig språket.

När så många medarbetare kommer från samma land hade det varit lätt att klara sig på hemlandets språk. Men gårdens VD Lennart E Bengtsson är noga med att det är svenska som är språket på jobbet. Det måste finnas ett gemensamt språk, och det fungerar inte om gården består av grupper som inte förstår varandra. Dovile jobbade på nätterna och gick i SFI på dagarna. Nu, som förman, fungerar hon ibland som tolk innan nyanställda har hunnit lära sig svenska.

För att upprätthålla språket och kulturen hemifrån är Dovile och Kristina, liksom de flesta andra litauer på gården, engagerade i Hallands litauiska förening. De träffas ett par gånger i månaden på det litauiska konsulatet i Halmstad för att sjunga folkvisor och umgås på sitt modersmål.

Grzegorz Bertosiewicz och hans team bygger en ny ladugård. Därefter ska de bygga en ännu större. Wapnö växer så att det knakar.

Kalvarna håller till i en särskild ladugård, en kolossal, hangarliknande byggnad med femton stora boxar där kalvarna är indelade efter ålder. De äldsta är sex månader. De yngsta har fötts tidigare samma dag. Första dygnet får kalvarna vara med sin mor i den stora halmbeprydda inhägnaden där ett trettiotal dräktiga kvigor vankar av och an och inväntar kalvning. Sedan bär det av till en av boxarna med jämgamla kalvar.

Alla kalvar får namn efter sin mor. Tinus heter egentligen Wapnö Tinus, och det heter hennes mor också.

I kalvstallet finns också en och annan tjurkalv. De får inga namn. Efter två veckor ska de säljas till en annan gård. De kommer att gå till slakt.

– Usch, det vill jag inte tänka på, säger Dovile och vänder sig bort.

Den enorma byggnaden är inte tillräcklig, så därför byggs en ny ladugård åt kalvarna alldeles intill. Den ska

bli 75 meter lång och rymma 500 kalvar. Byggarteamet leds av Grzegorz Bartosiewicz. Han är 38 år och kommer från södra Polen. Hela teamet består av polacker. Grzegorz själv pratar bra svenska. Han berättar att han jobbat i Sverige i 17-18 år.

Att bygga en ladugård tar bara några månader. Om ett par veckor är den färdig. Då ska Grzegorz och hans kollegor börja bygga ytterligare en ladugård. Den ska bli dubbelt så stor, 150 meter lång. Wapnö växer fortfarande så att det knakar.

VD Lennart E Bengtsson kom till gården 1992, efter tio år som förvaltare av Sveriges Lantbruksuniversitetets egendomar.

– Då fanns här 90 kor. Vi stod inför ett vägval: antingen satsa på mjölkproduktionen och skruva upp kapaciteten rejält, eller lägga ner och ägna oss åt något annat. Sex år senare startade vi mejeriet. Då hade vi

82

300 kor. I dag har vi 1 400 mjölkkor och om man räknar in kalvar och kvigor har vi ungefär 3 250 djur.

– Det är svårt att säga exakt. Vi får i genomsnitt fyra kalvar om dagen, men ibland kan det vara tio.

Gården ligger praktiskt taget inne i Halmstad. Närmaste granne är flygplatsen. Landningsbanans belysning börjar på en av åkrarna intill ladugårdarna.

Wapnö är en av Sveriges största gårdar. Omsättningen ligger en bit över 100 miljoner kronor. I dag omfattar verksamheten drygt 1 600 hektar med arrenden och skötselavtal. 100 hektar betesmark. 450 hektar skog. Där finns ett hotell med konferensanläggning, en gårdssaluhall och egen restaurang, där man kan serveras gulaschsoppa med entrecote och innanlår från gårdens egna djur. Och härproducerad mjölk, förstås.

Gården har ett femtiotal anställda på årsbasis, men om man räknar in säsongarbetarna var det 127 personer som fick lön från företaget förra året. Medarbetarna

kommer från Sverige, Danmark, Ryssland, Kroatien, Azerbajdzjan, Iran, Polen, och inte minst från Litauen.

Klockan 22 kommer Laimonas Buivydan till jobbet på andra sidan mjölkledningarna. Han är mejerist. Fram till klockan 5 ska han tillsammans med en kollega producera 24 500 liter mejeriprodukter: standardmjölk, lättmjölk, filmjölk, a-fil och en rad andra produkter.

– Det är en ganska lugn natt. Som mest gör vi 35 000 eller till och med 37 000 liter, förklarar han lugnt.

De första timmarna är Laimonas ensam. Han slår på och testkör maskinerna så att allt är färdigt efter midnatt när kollegan dyker upp. Två personer klarar utan problem att sköta hela produktionen tillsammans med en betydande maskinpark. De måste jobba på natten för att mjölken ska vara så färsk som möjligt klockan 5 när lastbilarna kommer för att ta den till butik.

Det mesta av mjölken kommer att förpackas under

83

Laimonas Buivydan läste radioelektronik i Sovjetunionen. Efter ett par decennier som elektriker jobbar han nu på Wapnös mejeri. Tillsammans med en kollega producerar han uppemot 37 000 liter mejeriprodukter per natt.

natten och skickas till butik redan på morgonen, men en del avsätts till smör och ost. Det tar längre tid. Smöret tillverkas i en traditionell smörkärna.

– Som det *ska* tillverkas, säger Laimonas.

Osten ska först ligga i saltlake i ett dygn, sedan kylas i två veckor och därefter lagras i ett år i ett särskilt kylrum där det alltid råder 12 grader och 64 procents luftfuktighet.

Laimonas, 38, är egentligen radioelektronikingenjör. Han växte upp i hamnstaden Klaipeda på den sovjetiska, sedermera litauiska, Östersjökusten. Han studerade jordbruksinriktad radioelektronik, men när Sovjetunionen föll samman ville han pröva något annat. 1996 kom han till Sverige som utbytesstudent.

2002 återvände han till Sverige igen. Först jobbade han med praktisk växtodling, sedan på gummifabrik. Parallellt med fabriksjobbet vidareutbildade han sig till elektriker, genom att åka fram och tillbaka till Sundsvall

i ett år. Han jobbade som elektrikerlärning i ett och ett halvt år innan han, via vänner, sökte sig till Wapnö. Han hann också jobba med växtodling och på ett byggföretag.

– Att jobba på gummifabrik var dötråkigt. Det fanns bara fyra stationer, varje dag såg ut exakt på ett av fyra sätt.

Jobbet på mejeriet är något helt annat. Dels tillverkar han olika saker olika nätter, vilket ger omväxling. Dels händer det att maskinerna strular eller går sönder, och då fixar han dem.

– Då är det bra att jag har en bakgrund som tekniker, förklarar han.

Som barn i Sovjetunionen hade han siktet inställt på att bli elektriker.

– I första klass ville jag bli polis, i andra klass brandman, men från tredje klass visste jag att jag skulle bli elektriker.

Genom att koppla samman gödselutläggaren och gödselbassängen med en kilometerlång slang slipper man frakta med sig all gödsel ut på åkern. Det gör arbetet effektivare och mindre påfrestande för åkermarken.

Somrarna tillbringade han hos sin mormor som hade ett litet lantbruk. Kanske var det där som han grundlade ett intresse för de gröna näringarna. Det var inte självklart från hans barndomshem. Hans mamma var fritidspedagog och pappa jobbade på oljeraffinaderi.

Vägen till Wapnö har inte varit spikrak men nu trivs han. Han har varit på gården i tre år och har inga planer på att flytta på sig. Han bor i Halmstad med fru och två barn, sju och fem år gamla. När han inte jobbar gillar han basket och motorcyklar. Men det mesta kretsar kring barnens intressen: simskola, dans och karate. Laimonas säger att han inte känner sig som svensk, men det gör barnen. Själv pratar han utmärkt svenska, trots att han inte gått någon kurs.

– Jag var på SFI en dag, men det var döträkigt. Jag ville hellre jobba. Det tog ett par år att lära sig språket på jobbet.

Svenska var inte det första språk som han snappat

upp på jobbet. När han jobbade med växtodling snappade han upp flytande jugoslaviska från sina kollegor, och när han jobbade i byggbranschen lärde han sig polska.

– Åh, det var inte så svårt. Kan man ryska är det lätta språk att lära sig.

Wapnö är ett anrikt gods. Ända sedan 1300-talet har det varit ett av de främsta godsena i landet. 1379 testamentades det till Vadstena kloster av den heliga Birgittas barnbarn Peter Ribbing. 1409 friköptes det, men återtog av kronan året därpå när ägaren Abraham Brodersen Baad dömdes att mista huvudet för brott mot "lands- och qvinnofrid". Senare återlämnades det till Baads änka. Under 1500- och 1600-talen ägdes det av norska och danska adelsfamiljer. Sedan mitten av 1700-talet har godset ägts av familjen Staël von Holstein, numera genom att familjen äger aktierna i Wapnö AB.

Det är en mycket kompakt gård. Den är stor i termer

Daniel Olszewski har lärt sig svenska genom att lyssna på bandkurser i gödselutläggarens hytt.

av produktion, men byggnaderna är samlade på ett litet område nära slottsbyggnaden från 1700-talet. På baksidan av ladugårdarna finns gödselbassänger och silor för ensilage. Ensilaget, alltså fodret till djuren, samlas i stora plansilor, långsmala fack med fyra meter höga betongsidor. Fodret packas tätt, tätt, och täcks sedan med plastfilm för att förhindra syretillförsel. Ovanpå plasten läggs tyngder som ser ut som bildäck.

Varje silo rymmer 1 200 ton foder. På Wapnö finns 12 sådana silor. Här finns inga vita ensilagebalar, sådana som brukar ligga utspridda som stora ägg på åkrarna vid mindre gårdar.

– Balar? Daniel Olszewski brister ut i skratt.

– Nej, här har vi inga balar. Vi gör av med 50-60 ton foder om dagen. Vi kör ensilage med en slags hjullastare, en silouttagare, till foderblandaren.

Daniel är 28 år gammal och kommer från den lilla staden Itawa i norra Polen. Han arbetar med växtpro-

duktion på Wapnö. Höstbruket är över och i dag kör han en gigantisk gödselutläggare, en så kallad pioner, på en av åkrarna mellan gården och Halmstads flygplats.

Gödselutläggaren är en av Wapnö's stordriftsfördelar. Utrustningen kostar drygt fem miljoner kronor, men gör arbetet mer effektivt och betydligt mindre påfrestande för åkermarken.

– Det finns 14 gödselbassänger på gården, förklarar Daniel. Sammanlagt rymmer de 70 000 kubikmeter gödsel. Det finns satellitbassänger tre kilometer söderut och tre kilometer norrut, som är anslutna till bassängerna vid gården genom ett rörsystem.

En vanlig gödselspridare måste frakta med sig all den gödsel som ska användas, vilket gör att den hela tiden måste åka fram och tillbaka för att fylla på tanken. Dessutom blir den tung. En traditionell gödseltunna väger 40-50 ton, vilket gör att den gör djupa hjulspår i

åkern, i synnerhet som den måste åka fram och tillbaka och fylla på tanken. Stora åkervärden körs varje år sönder av tunga gödselspridare. Tyngden gör att den inte går att använda alls när marken är blöt, för då sjunker den för djupt ner.

Trots att pionerutläggaren har en 30 meter bred ramp och ett 60-tal gödselslangar, väger den som mest 16 ton. Det minskar belastningen på åkrarna på ett helt avgörande sätt. En kilometerlång slang förbinder den med en av gödselbassängerna.

– Den är faktiskt till och med självgående. Den kör av sig själv över åkern och rullar in slangen. Under tiden kan man se på film. Det finns en dvd-spelare i hytten.

Själv har Daniel lärt sig svenska genom att lyssna på bandkurser i hytten.

– Jag gick SFI tre timmar i veckan och lyssnade på bandkurser 20 timmar i veckan. Det är klart att jag lärde mig det mesta på egen hand.

Daniel flyttade till Sverige 2006, direkt efter gymnasiet. Hans syster var redan här och hjälpte honom att få ett jobb. Han hamnade på ett företag i Helsingborg som hyr ut lantbruksmaskiner åt gårdar.

Wapnö har de flesta maskiner som behövs, men även en så stor gård behöver ibland hyra in tjänster och maskinkapacitet som inte går att räkna hem att själv köpa. När Daniel ville byta jobb hade han redan kört åt Wapnö, så han ringde Lennart E. Bengtsson och erbjöd sina tjänster.

Daniels flickvän är kvar i Polen, där hon studerar ekonomi. När hon är färdig med utbildningen ska hon ansluta sig till honom. Hon siktar emellertid inte på ett liv som lantbrukare. Att de åtskiljs av ett hav och en nationsgräns är inte så farligt, säger han.

– Det går massor av direktflyg från Halmstad till Gdansk. Det går lika fort att ta sig från Halmstad till Håwa som att åka tåg till Stockholm, och det är billigare.

Daniel är fast anställd på gården och bor i Halmstad året runt, men komptiden gör det möjligt för honom att vara ledig långa perioder på vintern. Under högsäsongen jobbar han ganska mycket, så att han kan tillbringa vintern hemma i Håwa eller på Mallorca.

Lennart E. Bengtsson förklarar att det är ett strategiskt beslut att erbjuda tillsvidareanställningar och minimera säsongsanställningarna. Dels är det lättare att rekrytera den bästa arbetskraften till fasta året runt-jobb, dels vet han att de återvänder efter lågsäsongen. Det tar ett tag innan nyanställda har utbildats och lärt sig allt om hur gården fungerar.

– Det viktiga är att man vill någonting. Drivkraften och engagemanget är det jag letar efter när vi rekryterar nya medarbetare.

Han lyfter fram mångfalden bland de femtio anställda som något utomordentligt positivt.

– Vi är ju ett företag i samhället. Det är viktigt att ha den här spridningen.

– Man kan inte bygga ett lag med bara vänsteryttar. Det behövs människor med olika bakgrunder, talanger och erfarenheter. Vi har fördelen att vi är så många att vi kan unna oss att anställa människor med olika färdigheter.

I samband med att antalet kor på gården ökade behövde personalstyrkan också förstärkas. Wapnö stod inför en utökning av personalen på femtio procent. Företaget bestämde sig för att leta utomlands.

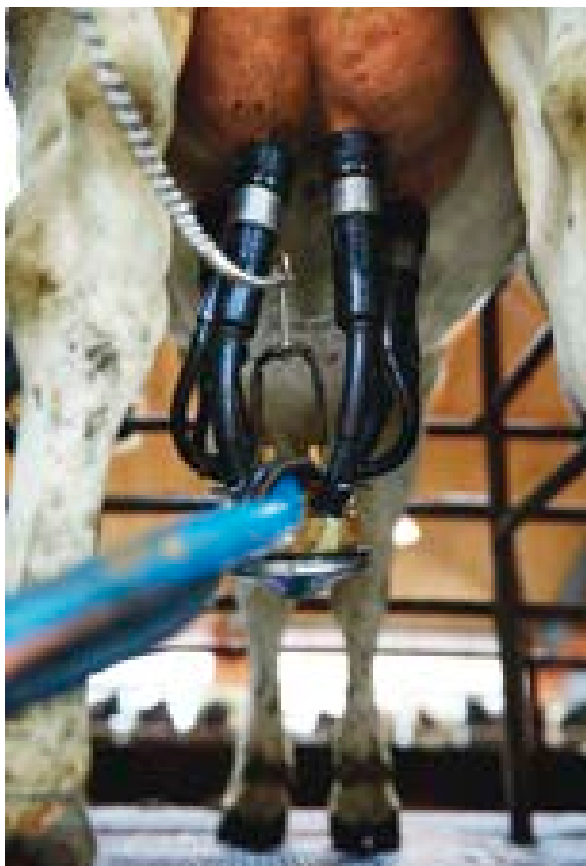
– Vi är angelägna om långsiktigheten. Man måste ha en långsiktig kunskap i företaget. Det man investerar för att utbilda personal måste finnas kvar. Många gårdar använder sig av elevsystem där man tar in någon som sedan ska vara hemma och jobba i sin egen föräldragård. Vi har valt en annan väg. Vi vill hitta bra, engagerad personal och utbilda dem för en långsiktig relation.

Att det blev Litauen var emellertid en slump. Ladugårdsförmannen fick kontakt med en kvinna som arbetade som svensklärare i Litauen. Hon förmedlade de första kontakterna. Bland annat anställde Wapnö flera av hennes systrar. Dovile var en av dem. Det är nu elva år sedan.

– Vid den tiden var Litauen inte medlem i EU, så det var lite komplicerat med arbetstillstånd och sådant.

I takt med att djurantalet har fortsatt att öka har Lennart fortsatt att rekrytera från Litauen. Många av de litauiska medarbetarna har slagit sig ner i Sverige för gott. De har köpt hus här, tagit hit sina familjer och satt

barnen i svensk skola. Vissa har gått vidare till andra jobb men många har stannat kvar på gården. Satsningen på långsiktighet har fungerat.

Ett av Wapnös nyckelord är öppenhet. Konsumenterna är välkomna dit varje vardag och lördag mellan 10-16 för att själva ströva omkring och följa verksamheten genom särskilda visningsfönster. Det finns även en kunskapsstig där man lär sig mer om gårdens verksamhet. Den som vill kan få en guidad visning. Varje år kommer 50 000 besökare.

Utanför den jättelika mjölkkarusellen har det byggts en besöksplattform där man kan se på när korna mjölkas. Karusellen är en av Sveriges största och rymmer 60 kor åt gången. Mjölkkorna passerar den i regel två gånger om dagen. De köar i lugn och ro och när ett bås på karusellen blir ledig kliver den som står först i kön in. En transponder runt halsen identifierar kon och grinden bakom henne slår igen.

En ko kan mjölka 30 liter om dagen. Mjölknigen tar en kvart. När kon är färdig står hon kvar tills karusellen har gått ett fullt varv. Då vaggas hon ut och lämnar plats åt nästa.

Korna får hjälp av Roma Lenkaliskas, 48. Hon tvättar spenarna med vätvarma dukar, fäster mjölkslangarna och ser till att djuren har det rent och bra.

Roma är egentligen utbildad sjuksköterska och jobbar med hjärtdiagnostik i Litauen. De senaste tre åren har hon kommit till Sverige ett par månader åt gången. Den här gången tänker hon inte återvända hem. Hon har hjälpt sina tre döttrar genom universitetet, där de läst filologi, franska, kultur och kommunikation, och det är dags för henne att tänka på sig själv. Nu ska hon lära sig svenska och etablera sig i Sverige på riktigt.

Lennart E. Bengtsson är genuint engagerad i lantbruket, inte minst ur ett miljö- och hållbarhetsperspektiv. Det är tydligt på hans blogg *Lennart på Wapnö*, där han resonerar om mat, kvalitet och lantbruk i global konkurrens. Han pratar gärna om miljö, närhet och kvalitet men värjer sig för dikotomin mellan begreppen "ekologiskt" och "konventionellt".

– Jag föredrar att beskriva Wapnö som okonventionellt, säger han.

Alla djur på gården är frigående. Under den kalla delen av året går de fritt inomhus, och under det varmare halvåret går de fritt ute och betar.

Den okonventionella metoden kallas Härproducerat.

– Alla pratade om närodlat, men vi upptäckte att det inte betydde någonting. Något som märks som närodlat kan likafullt ha odlats i Sydamerika. Vi behövde något nytt. Då myntade vi begreppet härproducerat.

Härproducerat handlar om att hålla ihop produktionskedjan och minska transportbehovet. På så sätt minskar lantbrukets miljöpåverkan. Att ha mejeriet på gården är en del av denna ambition. Ett helt transportled sparas in när uppåt 35 000 liter mjölk om dagen skickas till mejeriet i ett rörsystem i stället för med lastbil.

Som ett led i arbetet med att minska gårdens transportbehov och miljöpåverkan, har Wapnö byggt en egen biogasanläggning som ska omvandla gödsel och rester från gården till el, värme och kyla. Målet är att anläggningen ska stå för 90 procent av gårdens energiförbrukning.

– Det är en investering på drygt 30 miljoner kronor, men den kommer sänka energikostnaden med 4 miljoner kronor om året.

Anläggningen är byggd på plats och skräddarsydd för Wapnös behov. Energimyndigheten hjälpte till; Lennart berättar att myndigheten uppfattade projektet som nytt och innovativt.

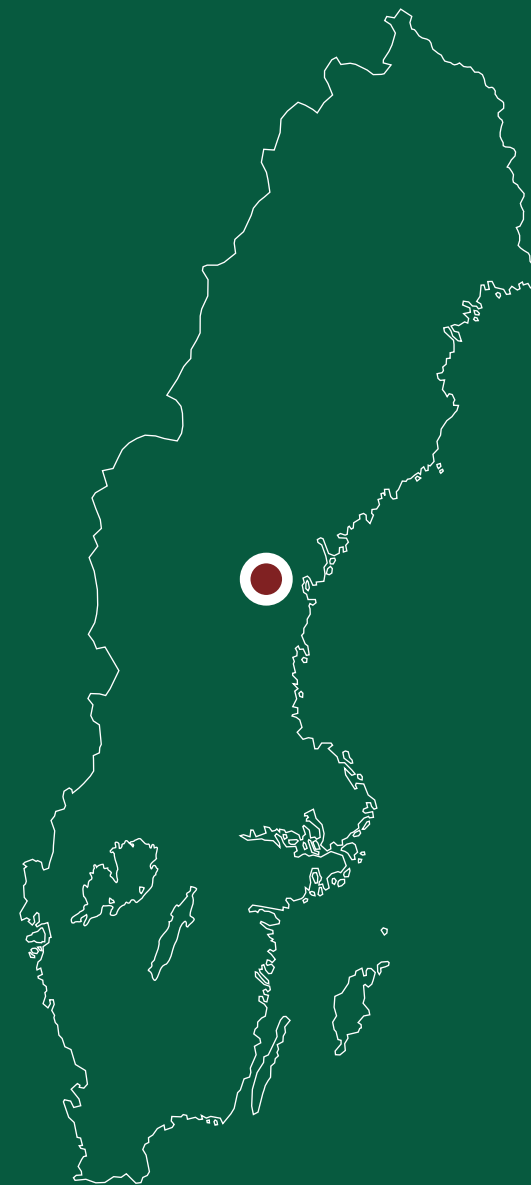
Att märka gårdar som ekologiska eller inte ekologiska är att förenkla saken allt för långt. Lennart vill gärna prata om miljö och hållbarhet, men med fler nyanser.

– Fältspillen på våra ekologiska och KRAV-odlade fält är till exempel åt skogen. Man kan fundera på om rapsbaggen ska få fördärva en gröda så att två tredjedelar av åkerarealen blir värdelös. Det har inte debatten kommit än. Det är synd.

SKOGEN I MITTENS RIKE

”Skogsindustrin skulle inte klara sig utan utländsk arbetskraft. Vi skulle inte få ner plantorna. Så enkelt är det.” Skogsentreprenören Jonas Lantz är säker på sin sak. Hans medarbetare kommer från Etiopien, Tyskland, Kirgizistan, Polen, Rumänien och Litauen. Tillsammans planterar de 8 miljoner träd varje år.

Den lilla byn Torpshammar ligger mitt i Sverige. Bokstavligt talat. Om man följer den vindlande skogsvägen är det 14 kilometer till Sveriges geografiska mittpunkt, berget Flataklocken.

Från utsiktstornet på Flataklockens topp är utsikten magnifik i alla väderstreck. Österut kan man en klar dag se ända till Sundsvall, sex mil därifrån. Man ser sjöar, berg, byar och en och annan bondgård med omgivande åkrar eller betesmark. Men vart man än vänder sig dominerar landskapet av skog.

Västernorrland är ett skogslän. Skogen upptar 88 procent av länets yta och är dess största handelsråvara.

Här i mittens rike vårdas skogen av 37-årige Jonas Lantz och hans medarbetare. När skogsbolagen har avverkat ett område skog kommer Jonas Lantz Skogsvård AB dit och planterar nya granar och tallar. Sju eller åtta år senare kommer de tillbaka och röjer undan sly och björkar så att de planterade träderna får bästa möjliga förutsättningar.

Efter 70 år är träden redo att avverkas, och så börjar det på nytt. Skogsvård är en långsiktig verksamhet.

Hösten 2013 har Jonas Lantz drygt 50 anställda. Nästan alla har utländsk bakgrund. Ungefär hälften kommer från Polen och de andra från Etiopien, Kirgizistan, Rumänien, Tyskland och Litauen.

Skogsvård kan man bedriva när marken är snöfri. I praktiken innebär det att verksamheten är i gång från maj till oktober eller november. Nästan alla de anställda är säsongsanställda. De flesta jobbar fem, sex eller sju månader på sommarhalvåret och återvänder sedan till sina hemländer över vintern. Några har slagit sig ner i Medelpad permanent. Ett tiotal etiopiska studenter jobbar under sommarsäsongen för att kunna finansiera sina studier i datavetenskap och politisk kommunikation vid Mittuniversitetet i Sundsvall, sex mil öster om Torpshammar.

Produktionsledaren heter Marco Cubelja. Det är han som ansvarar för den dagliga driften och samordningen av tio arbetslag.

Marco är 36 år och uppvuxen i Stuttgart i sydvästra Tyskland. Som barn drömde han om att bli kriminalpolis, men han utbildade sig inom logistik och kom så

småningom att arbeta som säljare och som industriarbetare på en av Stuttgarts stora arbetsplatser: Mercedes Benz.

2003 skickade Jonas Lantz en rekryterare till Berlin för att hitta personer som ville säsongsarbeta med att plantera träd i norra Sverige. Marco nappade på erbjudandet.

Rekryteringskampanjen resulterade i att åtta tyskar anlände en efter en till Sundsvalls tågstation. Marco var den första. I början jobbade han som plantör i fem månader och tillbringade vintern i Tyskland. Nästa år jobbade han lite längre. Efter några år stannade han åtta månader åt gången och tillbringade vintermånaderna med att resa långt och länge.

Nu är Marco gift med en uzbekisk-rysk kvinna, som han träffade på jobbet. Hon jobbade med redovisning på Ernst & Young. En av kunderna var Jonas Lantz Skogsvård AB. 2012 slog de ner sina bopålar permanent i en by några kilometer utanför Torpshammar.

– Jag älskar frihetskänslan på landet. I Stuttgart bodde jag i en lägenhet i stan. Här är mer plats och mycket lugnare.

– Jag kom hit som ett äventyr. Det var så det startade. Men åren gick och jag kom allt mer in i arbetet. Jag har inte valt Sverige, utan det är jobbet som fått mig att stanna.

Under tiden fick Marco mer och mer ansvar, och i dag är han produktionsledare med ansvar för den dagliga driften och samordningen av verksamheten. Medarbetarna är indelade i tio arbetslag. Arbetsledarna rapporterar till Marco, som rapporterar till Jonas.

– Jag rekryterar folk. Det är jag som planerar allt för plantering och röjning. Vi har olika lag som jobbar i Medelpad, Jämtland och Norrbotten, och det kräver noggrann planering. Jag rapporterar resultat från arbetslagen till uppdragsgivaren SCA. Jag ser till att arbetslagen får korrekta kartor så att de vet att de jobbar på rätt ställe. Det är mitt ansvar att se till att röjsågarna funkar och att trasiga grejer körs till service i Sundsvall. Om någon av bilarna krånglar får jag fixa det.

Han lyfter fram variationen som det han gillar allra bäst. Allt från vårens förberedelse då det handlar om att hitta personal och sätta ihop arbetslag, till högsäsongens febrila verksamhet.

– Just nu kan jag inte tänka mig att jobba med något annat. Jag får både vara ute i skogen och inne på kontoret; jag får jobba med planering och med människor. Det passar mig perfekt, säger han.

I dag pratar Marco flytande svenska, men han har aldrig gått några språkkurser. Språket har han snappat upp på jobbet.

Skogsarbetet passar bra för den som inte hunnit lära sig språket ännu. Längre pratade Marco engelska med Jonas och tyska eller engelska med kollegorna. Men ska man jobba som produktionsledare och ha regelbunden kontakt med skogsbolag, markägare, chaufförer som kör ut plantor och alla medarbetare, då är det nödvändigt att kunna språket. Han pratar dock fortfarande tyska eller engelska med en del av medarbetarna. Många av säsongsarbetarna kan lite eller ingen svenska. Språket är ingen nödvändighet för att göra ett bra jobb i skogen.

Företagets grundare Jonas Lantz är en 37-årig entreprenör med skogen i blodet. Hans far har jobbat i skogen hela sitt liv, först manuellt med motorsåg och på senare år som tjänsteman på ett stort skogsbolag.

Jonas startade företaget direkt efter lumpen.

– Jag tyckte att det var ett skönt, fritt jobb. Jag ville jobba ute och kombinera jobbet med min satsning på idrott. Genom att ägna mig åt skogsarbete fick jag bygga styrka genom att jobba med kroppen utomhus. Dessutom ville jag bygga upp en egen verksamhet.

De första åren jobbade han själv på fältet. I takt med att verksamheten har vuxit har hans roll blivit mer av ledare och administratör.

Under några år expanderade verksamheten för snabbt och 2008 gick bolaget i konkurs. Då hade Jonas över 120 anställda och siktade på att bli störst i Sverige. Nu låter han bolaget växa mer kontrollerat och har hittat en storlek som passar. Han kan leverera bra kvalitet och kunderna är nöjda.

– Målet är inte att vara störst, utan att vara bäst, säger han.

Basen i verksamheten är personalen. De är de som tillbringar långa dagar i skogen. Jonas tycker inte att det är särskilt svårt att hitta bra medarbetare.

– Efter femton år är vi inarbetade i branschen.

VD Jonas Lantz

Vi har gott rykte, bra löner, bra boende, och även bra fordon, arbetskläder och annan utrustning. Marco och jag har själva jobbat länge i skogen. Vi erbjuder de förutsättningar som vi själva hade velat ha, det är inte svårare än så.

De flesta av säsongsarbetarna kommer tillbaka år efter år. Det är det bästa. Då blir det ingen uppstartssträcka utan företaget tjänar pengar från första dagen. Sedan rekommenderar duktiga medarbetare ofta vänner. Nästan alla som ansöker eller svarar på annonser har utländsk bakgrund. I dag kommer 90 procent av de anställda från något annat land.

De som anställs behöver inte ha någon särskild utbildning. De flesta har någon form av bakgrund inom skogsarbete, men det behövs inte. Alla får en två dagar lång utbildning om säkerhet, arbetsmetodik, teknik, hur man gör en provyta och kvalitetssäkrar, och så vidare.

– Det viktigaste är att de som kommer in har rätt motivation och inställning. Att de vill tjäna pengar och tycker om att röra sig i skog och mark oavsett väder. Det är tufft ibland, det är det verkligen.

Själv började Jonas jobba i skogen som 14-åring. Då planterade han åt SCA med så kallad hjälppipa, vilket innebar att man tvingades böja sig ner för varje planta och gräva manuellt. Numera använder man ett långt

Bastu efter en hård dag i skogen. Säsongsarbetarna bor tillsammans i en stor byggnad som en gång rymde Torpshammars rygginstitut. Där finns gym, pingisbord, bastu och ett kök där de lagar mat tillsammans.

rör som man sticker ner i marken, öppnar ett litet hål i jorden där man släpper ner plantan, och sedan plattar till jorden omkring med foten.

När Jonas började fick han betalt per planta. Numera har medarbetarna en grundlön och en rörlig del om de når upp till en ackordsnivå, som ligger kring 2 200 plantor om dagen.

– Alla anställda har svenska kollektivavtal. Det skiljer absolut ingenting mellan om vi anställer en svensk eller en person från Polen eller Litauen, säger Jonas.

Säsongarbetarna bor tillsammans i Torpshammar, i en byggnad som en gång rymde Torpshammars rygginstitut. Där bor säsongarbetarna i enkel- eller dubbelrum. I den 800 kvadratmeter stora byggnaden finns bastu, gym, pingisbord och kök där de lagar mat tillsammans. På ena sidan flankeras huset av femtiotalshaket *Happy Days*, på andra sidan av älven Ljungan där det i nästan två hundra år flottades timmer från skogen nedströms till sågverk och järnverk.

På en dörr sitter ett klistermärke från sent nittioal. På den tiden löd företagets slogan: ”Skogens män är hårda män”. Jonas ser lite förlägen ut när den kommer på tal.

– Jag startade företaget 1998, direkt efter lumpen, säger han urskuldande.

– Så hade jag inte uttryckt mig i dag. Vi har haft jätkligt duktiga tjejer anställda också.

Men det är sant att skogsvård är ett krävande yrke. En plantör planterar i genomsnitt 2 400 gran- eller tallplantor om dagen. De ska planteras med två meters mellanrum i oländig terräng. Då och då måste man gå hela vägen tillbaka till bilen för att hämta en ny 40-kilosladdning med plantor. Och det är inte alltid som solen skiner.

När man röjer kliver man omkring i terrängen och över fällda träd med en två meter lång röjsåg. I den bortre änden sitter en klinga som utan vidare faller träd med en eller två decimeters diameter. Det är viktigt att man har rätt säkerhetsutrustning även när det är som allra varmast.

Det kräver både styrka och uthållighet för att klara av åtta timmarsdagar i skogen. En del av dem som

söker sig till yrket ger upp efter bara några veckor.

– När jag rekryterar medarbetare förklarar jag alltid att jobbet är tufft. Jag brukar försöka överdriva så att de verkligen förstår hur det kan vara i ur och skur och värme med myggor, knott och broms.

Det underlättar att ha hållit på med uthållighetsidrott. Jonas har själv en bakgrund inom längdskidåkning, motocross, löpning och långlopp på skoter. Han har tillhört Sverigeeliten i motocross och varit svensk mästare i både skoterenduro och längdskidåkning med draghund.

Jonas berättar att han och Marco för några år sedan sprang fjällmarathon tillsammans. Team Lantz Skogsvård.

– Ja, men tillsammans är kanske att ta i, skrattar Marco. Du slog ju mig med flera timmar.

Sedan dess har Marco skadat smalbenen och kan inte längre springa marathon. I stället ägnar han fritiden åt att simma och cykla mountainbike.

– Det finns fantastiska förutsättningar för mountainbike här, säger han och skiner upp.

På ett kalhygge några kilometer söder om älven Ljungan kommer Oleg Tabert gående med 600 granar på ryggen. När de är planterade får han gå tillbaka till bilen och hämta fler. Det brukar bli åtminstone fem turer om dagen. Sammanlagt planterar Oleg och hans kollegor på Lantz Skogsvård åtta miljoner plantor per säsong.

Oleg är 50 år och uppvuxen i Kirgizistans huvudstad Bisjkek. Han studerade geologi på universitetet och jobbade sedan i byggbranschen. På 1980-talet tillbringade han tre år i Sibirien. På vintrarna avverkade han skog med motorsåg och på sommaren byggde han timmerstugor av virket.

– Det gick inte att avverka timmer på sommaren där. Marken blev alldeles för sank och mjuk, så det gick inte att köra skogsmaskiner på den. På vintern gick det att köra på isen. Nackdelen var att det i regel var mellan 40 och 50 minusgrader. Det hände att temperaturen föll till -56 grader.

– Svårt? Nej, det var inga problem. Motorsågarna fungerade utmärkt trots kylan.

Oleg lämnade Kirgizistan 1998, av politiska skäl,

Produktionsledaren Marco Cubelja i samtal med erfarna skogsarbetaren Oleg Tabert.

och bosatte sig i Berlin. Efter att Sovjetunionen föll samman beslutade Tyskland att låta sovjetiska medborgare med tyskt påbrå flytta till Tyskland. Olegs far var tysk, vilket gjorde det möjligt för honom att invandra till EU. Efter sex månader blev han tysk medborgare, och därmed också EU-medborgare.

Under åren i Tyskland begränsades han av språket, hans tyska var inte tillräckligt bra för att han skulle kunna jobba med det som han ville. Han började se sig om efter jobb i skogen. Av en slump sprang han på den rekryteringsagent som Jonas Lantz hade skickat till en jobbmässa i Berlin, samma person som rekryterade Marco Cubelja.

Oleg nappade dock först på ett annat erbjudande. 2003 flyttade han till Tingsryd, sedan till Sollefteå, Strömsund, och så småningom till Torpshammar utanför Sundsvall. Efter två år började han jobba åt Jonas Lantz, men återvände till Berlin på vintrarna. 2007 flyttade han till Medelpad permanent.

Nu bor Oleg i den lilla byn Munkbysjön strax söder om Torpshammar, i skuggan av berget Flataklocken. Han är gift med Oksana, som kommer från Sibirien.

Han arbetar både med plantering och röjning.
– Jag älskar mitt jobb. Jag tycker om att arbeta ensam, att kunna röra mig fritt i naturen och inte vara bunden till samma plats varje dag.

Han jobbar i skogen från första veckan i maj till slutet av november. Resten av året ägnar han åt att renovera huset i Munkbysjön, eller att resa till Berlin för att träffa sina söner, 33 och 27 år gamla, som bor där. Och så passar han på att vila. Under högsäsong arbetar han mycket. Pengarna han tjänar under sommarsäsongen räcker året runt.

Addis Abeba är ungefär så långt bort som man kan komma från den sibiriska tundran. Där, i Etiopiens huvudstad, växte Abel Mulugeta Demissie upp. Nu bor han i Sundsvall där han studerar datavetenskap

Abel Mulugeta Demissie från Etiopien planterar träd på somrarna för att finansiera sina studier i datavetenskap vid Mittuniversitetet.

vid Mittuniversitetet. De två senaste somrarna har han tillbringat med att plantera träd.

– Jag har ett stipendium från svenska staten, som betalar universitetsavgiften. Men allt annat – boende, mat, kursböcker – måste jag betala själv. Det jag tjänar ihop i skogen på sommaren måste räcka för att försörja mig under vintern, förklarar han.

Abel har redan en examen i finansiell ekonomi från Haramaya University i Etiopien och har hunnit starta ett företag som sysslar med reklam. Nu har han studerat computer engineering i Sundsvall fem terminer. Om ett år tar han examen. För att försörja sig under studietiden gick han till Arbetsförmedlingen i Sundsvall, sökte jobb hos Jonas Lantz och blev upprindad av Marco Cubelja.

– Jag trodde att jobbet skulle vara lättare, säger han. Man behöver vara både fysiskt och psykiskt förberedd. De första veckorna på säsongen är tuffa.

– Det värsta är värmen de soligaste sommardagarna. Trots att jag kommer från Addis Abeba, säger han med

ett leende. Det bästa är att få vara ute i friska luften.

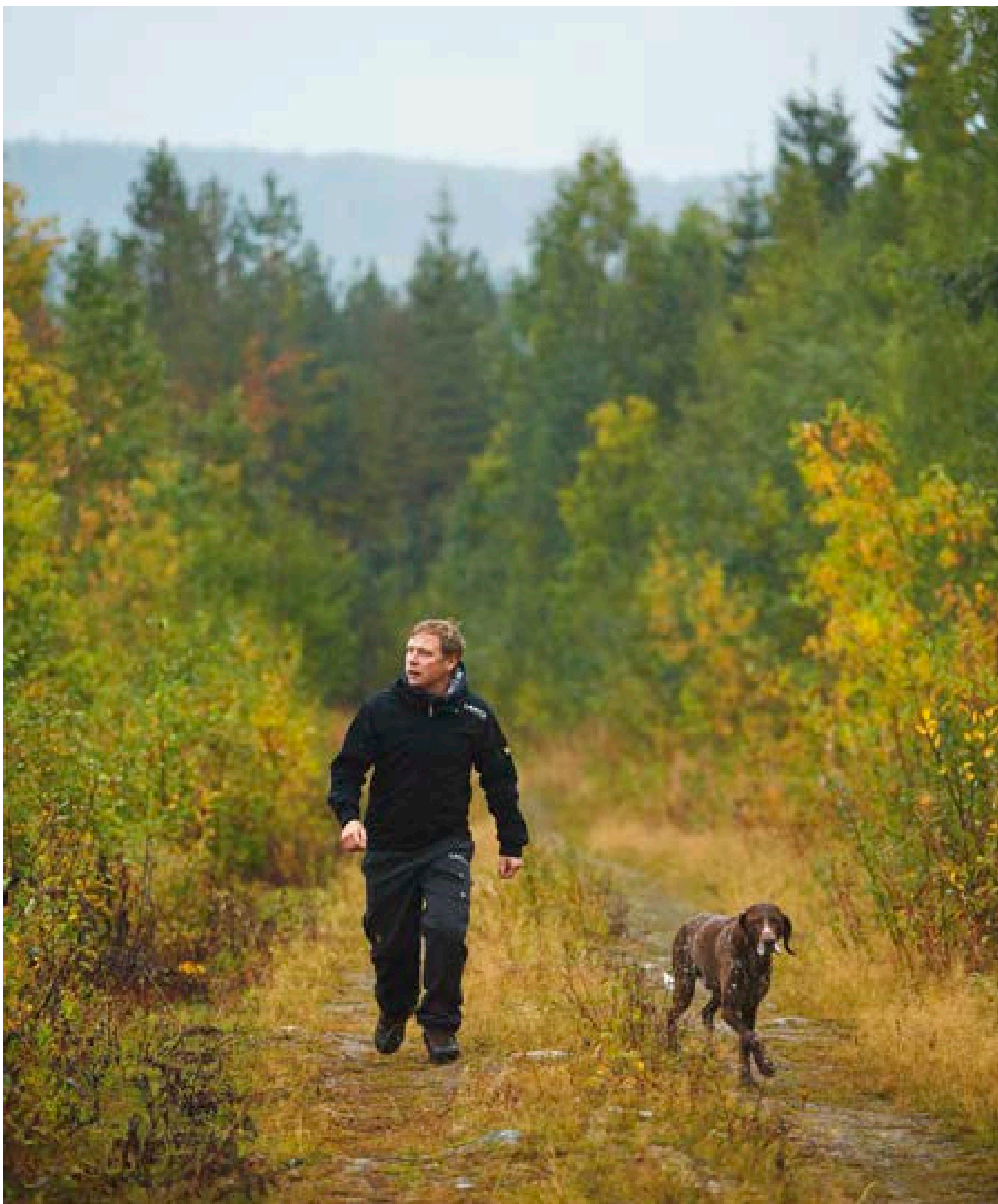
När han tagit examen tänker Abel starta företag igen och applicera sina nyvunna kunskaper. Helst skulle han vilja utveckla nya system som kan hjälpa människor i Etiopien. Men han har inte bestämt sig för om han ska återvända till landet.

– Jag vet inte. Jag tycker om att bo här!

– **Skogsindustrin skulle inte** klara sig utan utländsk arbetskraft, säger Jonas Lantz.

– Vi skulle inte få ner plantorna. Så enkelt är det. Häromåret anlätade SCA 600 plantörer från olika entreprenörer. 560 av dem kom från andra länder än Sverige. Det är likadant överallt.

Det går bra att anställa personer som är medborgare i något annat EU-land. Jonas har framgångsrikt genomfört rekryteringskampanjer i Tyskland 2005 och Polen 2008. Att anställa från länder utanför EU är däremot praktiskt taget omöjligt, förklarar han.

– Vi har försökt flera gånger. Ibland har Migrationsverket inte återkommit med besked om arbetstillstånd förrän efter nio månader, och då var ju säsongen redan över.

– Flera gånger har dessutom de killar som jag velat anställa fått avslag på sin ansökan. Vid ett tillfälle fick jag rekommendation om en grupp bosniska skogsarbetare som var jätteduktiga med motorsåg och gärna ville komma hit, men då fick vi efter lång väntan avslag från Migrationsverket. För att få anställa dem var jag först tvungen att utlysa jobben i Sverige, och det hade jag inte gjort. Jag ville ju anställa just dem för att jag fått dem rekommenderade.

Jonas förklarar att det hade varit omöjligt att anställa Oleg om han ansökt från Kirgizistan och inte haft turen att bli tysk medborgare efter Sovjets kollaps.

– Han är en kanonkille och viktig för min verksamhet, men jag hade inte haft en chans att anställa honom om han inte varit EU-medborgare.

Under Almedalsveckan 2012 satt Jonas i en panel tillsammans med migrationsminister Tobias Billström. Han passade på att uppmärksamma problemet och föreslå att det borde gå att granska företag noggrant första gången de vill anställa någon från ett land utanför EU, men att ett redan genomgranskat företag borde inte behöva gå igenom samma tidsödande granskning varje gång.

– Han lovade att titta på det, säger Jonas Lantz.

Att i stället rekrytera svensk arbetskraft är inget hållbart alternativ. Det är helt enkelt inte tillräckligt många som söker utlysta jobb; det är därför som han genomfört rekryteringskampanjer i Tyskland och Polen.

Jonas Lantz tror att arbetets säsongskaraktär är en viktig förklaring. Eftersom verksamheten ligger nere under vintern, när snö och tjäle gör den omöjlig, går det inte att ha mer än en handfull anställda i företaget året om.

Tidigare gick det att anställa svenska studenter på sommarlovet. Men det räcker inte längre med två eller tre månaders feriejobb för att möta skogsbolagens efterfrågan. Det har blivit nödvändigt att förlänga säsongen. Arbetet går att utföra från början av maj till oktober eller november, och då måste skogsvårdsbolagen kunna vara verksamma under hela den perioden. Men att rekrytera personal till en anställning på sex eller sju månader om året visade sig vara mycket svårare. Många väntar hellre på ett åretruntjobb än tar en säsongsanställning.

De svenskar som han haft säsongsanställda har i regel stämplat på vintern. Många av de utländska medarbetarna tjänar tillräckligt mycket på sommarsäsongen för att pengarna ska räcka även under vintern. På ett halvår i Sverige kan de tjäna betydligt mer än en årslön i Polen eller Litauen. Även Oleg Tabert och Abel Mulugeta Demissie, som bor i Sverige året runt, tjänar in sin årslön under sommarsäsongen.

Utan möjlighet att kunna erbjuda fler jobb året runt har Jonas att välja på att attrahera arbetskraft från andra länder, eller att dra ner på sin verksamhet.

BENSIN I BLODET

Kellie Fagré är van att sticka ut. Som ung tjej på landet förväntas hon vilja jobba med djur, men hon vill köra maskiner. Stora maskiner. Det får hon göra hos Martina Schagerlund som mitt i karriären som personalvetare i Stockholm bestämde sig för att bli bonde. Allt är inte som det alltid har varit.

Martina Schagerlund omvärderade sitt liv när hon fick sitt första barn. Det slutade med att hon lämnade kontoret i Solna och tog över familjegården.

Martina Schagerlund hade aldrig tänkt bli bonde. Hon gick humanistisk linje på gymnasiet och flyttade sedan till Stockholm där hon läste personalvetarprogrammet på universitetet. Hon tog examen 1992, under finanskrisen, och hamnade med de flesta av sina kurskamrater på Arbetsförmedlingen där hon coachade arbetslösa ungdomar.

Hon hade visserligen vuxit upp på anrika Lindholms gård mellan Eskilstuna och Strängnäs, som funnits i släkten i fyra hundra år. Men att ta över gården hade aldrig föresvävat henne.

– Gud nej, utbrister hon med ett skratt.

– Allt vändes upp-och-ned när jag fick mitt första barn. Jag var 29 år och började fundera över vad jag egentligen håller på med på det här kontoret och vad som skulle hända med gården.

Vid den tiden bodde hon i Solna och jobbade med yrkesvägledning på Arbetsförmedlingen. Hon skrev

brev till Solna kommun och med hänvisning till att hon hade en släktgård att ta över lyckades hon övertyga stadstjänstemännen om att hon borde få gå det ettåriga lantbruksbasåret på Jällagymnasiet i Uppsala.

För åtta år sedan flyttade hon tillbaka till gården med sin make och tre barn. Två år senare började hon arrendera marken, köpte maskiner och tog över personalen. Nu håller hon på att ta över ägandet från sin far.

När han tog över gården i början av sjuttioalet hade han inget val. Han hade påbörjat en juristutbildning, men när hans far blev sjuk skickades han till Alnarp på lantmästarutbildning. På den tiden var gården ett fideikommiss, en egendom som inte fick säljas utan bara ärvas inom familjen på ett strikt reglerat sätt.

Fideikommisset, som avvecklades på sjuttioalet i samband med att Martinas far tog över, är en påminnelse om godsets djupa anor inom den svenska adeln. På 1400-talet tillhörde det Gustav Vasas syster Margareta

Den pampiga mangårdsbyggnaden stod färdig i slutet av 1700-talet.

Eriksdotter och under seklens lopp kom det att tillhöra släkterna Brahe, Fleming, Bonde, innan det köptes av Lars Gustaf Celsing 1835.

Lars Gustaf Celsing var vad vi i dag skulle kalla en driven entreprenör. Han hade ärvt ett antal gods och järnbruk i Södermanland och var en betydande figur inom både jordbruk och bergsbruk. Han utvecklade och moderniserade egendomens verksamhet. Det var han som introducerade de engelska plogarna i Sverige vid landets första plöjningstävling, som hölls på Lindholms gård 1842 i närvaro av kronprins Oscar.

– Celsing är en legend. Han var en brukspatron som gifte sig med en Fleming och fick möjlighet att köpa godset av sin svärfar.

– Då var godset minst dubbelt så stort som i dag och omfattade hela Barva och Prostökna. De här stora godsen växte fram kring järnbruken, som behövde skog för produktionen. På den tiden var ju det här Sveriges

storföretag. Det fanns inga industrier, de kom hundra år senare. Det här huset är ett exempel; det byggdes av greve Nils Bonde och stod färdigt i slutet av 1700-talet. Efter 1800-talet byggdes inga sådana här herrgårdar, säger hon och ser sig omkring i dess pampiga Corps de Logi.

I dag är verksamheten fokuserad på spannmålsproduktion och köttdjur. Verksamheten har en rad andra grenar också, Martina hyr ut både bostadshus och andra fastigheter. Gården förvaltar en fin klövviltstam med älg, kronvilt, dovilt, vildsvin och rådjur och har till och med en jägare anställd. Maskinparken används vintertid för att röja snö.

Men de största verksamhetsgrenarna är spannmålsproduktion, nötköttsproduktion och skogsbruk. Gården omfattar 1 400 hektar skog, 550 hektar spannmålsodling, 250 hektar till vallskörd och beten, och uppemot 450 kor, kalvar och tjurar.

Martina har tre anställda. En av dem har jobbat på gården i fyrtio år, sedan han var 16 år gammal, och dessförinnan jobbade hans pappa på gården som ladugårdskarl. Han var förstås en ovärderlig kunskapskälla för Martina i början.

– I början sprang jag som en svans efter honom, säger hon med ett skratt. Han vet hur allting på gården fungerar, och dessutom har han djuröga.

Våren 2013 behövde hon ytterligare en person, någon som var duktig på att köra traktor. Det brann i knutarna. Vädret var strålande och gården hade ett par händer för lite.

– Det hade brutit ihop totalt. Jag ringde runt febrilt, men det var redan högsäsong och ingen hade tid. Till slut frågade jag en man som ibland hjälper mig att köra halm om han inte kände någon. Han råkade då ha en kompis vars dotter, som nyligen gått ut gymnasiet, just skulle ha börjat på en anställning som inte blev av.

– Jag ringde till Kellie, och två timmar senare var hon här. Det första som hon sade till mig är att hon är lite rädd för kor.

Martina ler lite åt minnet. Å andra sidan, fortsätter hon, är Kellie duktig på maskiner. Veldig duktig. Hon har tävlat i cross, enduro och skol-SM i plöjning. Hon fick komma och plöja en dag och visa vad hon kunde. Det gick jättebra, så Kellie fick erbjudande om att stanna hela säsongen.

– Jag behövde någon som tycker om att köra traktor. 550 hektar är rätt så mycket, och sedan har vi vallen också. Man får inte tycka att det är tråkigt att sitta i en traktorhytt.

– Om jag inte hade haft så bråttom hade jag försökt hitta någon med mer yrkeserfarenhet. Det är ju en chansning att anställa en så ung person. Men att hon var tjej brydde jag mig inte om. Jag letade efter en traktorförare.

Kellie gillar maskiner. Som ung tjej är hon van att det uppfattas som något konstigt. Hon berättar att när hon ringer till en gård för att höra om de behöver hjälp måste hon alltid börja med att förklara att hon inte är intresserad av att jobba med djur.

Kellie Fagré är van att vara ensam tjej bland grabbar. Hon var enda tjej på skogsbruksgymnasiet och fick kämpa sig in på skogsmaskinkursen. Nu får hon äntligen köra traktor hela dagarna.

– De brukar alltid avbryta mig: ”Det är fullt i ladugården”. Visst, men det är inte det som jag söker. När de förstår att jag är tjej och vill köra maskiner blir det tvärnej direkt. Folk vill inte ha en tjej som kör maskin. Det bara är så.

Hon har alltid varit intresserad av motorer. När hon gick i tredje eller fjärde klass fick hon välja om hon ville rida eller åka motorcykel.

– Ja, vi är en hojfamilj. Mamma ville helst inte att jag skulle rida, för det är ju farligt. Men jag fick åka motorcykel. En häst kan ju sparka och det kan inte en motorcykel.

– Mina föräldrar har nog en lite annorlunda syn på världen, konstaterar hon med ett skratt.

Hon åkte mycket motorcykel under uppvuxten och tävlade i cross och enduro.

– Efter nian visste jag inte riktigt vad jag skulle göra. Jag hade en kompis som skulle välja en hästskötartutbildning med inriktning på trav, och jag tyckte att det verkade kul. Vi sökte till tre olika skolor. Hon kom tyvärr inte in på någon av dem, men jag kom in på alla tre. Så plötsligt stod jag där själv, på Kvinnerstaskolan i Örebro.

Efter ett tag bytte hon inriktning till lantbruk. På det sättet kunde hon lägga till kurser från skogsbruksinriktningen. Hon körde motorcykel till skolan, och på 18-årsdagen skaffade hon körkort.

– I trean fanns en kurs som kallas ”gula maskiner”, där man lär sig köra grävmaskin, lastmaskin och hjullastare. Man kan få intyg på att man har gjort det i ett visst antal timmar, vilket är värdefullt att visa för arbetsgivare. Jag tjatade på lärarna och på rektorn, förklarade att vi behöver det där. Till slut så orkade de väl inte lyssna längre så vi fick gå kursen.

Det fanns tolv platser på kursen och tretton som var intresserade. Kellie var enda tjej. Just då förlorade hon körkortet och valdes därför bort.

– Visst, jag hade kört för fort. Men det fanns flera andra i klassen som inte ens hade körkort. Det var ju jag som hade dragit igång hela grejen och sett till att vi fått gå kursen, så visst var jag lite irriterad.

För att ändå få en relevant utbildning gick Kellie över till skogsinriktningen och bad att få gå skogsmaskin-

kursen, där man lär sig köra skördare och skotare.

– Lärarna förklarade att de inte hade tid för mig och bad mig gå någon annanstans. Då gick jag till rektor och fick hans godkännande. När jag kom tillbaka med rektors auktorisation ryckte de på axlarna och sade: ”Okej, ta den där maskinen”. De ville bara inte ha någon tjej på kursen.

Kellie har fått stå på sig för att inte falla till föga och vika sig för omvärldens förväntningar. Hon var ensam tjej på både lantbruks- och skogsbruksutbildningarna. Det fanns en till tjej på skogsbruksinriktningen, men hon gick så småningom över till djurvård. När hon representerade Kvinnersta vid skol-SM i plöjning var hon enda tjej i hela tävlingen. Hon och hennes lagkamrat Morgan ledde hela tävlingen efter första dagen och slutade femma.

– Jag gillar att överraska, att knäppa folk på fingrarna. Att vara bättre än de tror. Särskilt äldre män tror inte att en tjej kan vara bra på att köra traktor.

– Det handlar om att gamla gubbar gör som de alltid har gjort.

Om man ska kunna få åretruntanställning på ett lantbruk är det bra att kunna ta hand om djuren under perioder när det är mindre att göra på åkrarna. Men Kellie har inget intresse för djur.

– Nej, fy fan. Det är bara ett jäkla slit. Jag har koskräck, så jag håller mig till de tunga maskinerna. Ibland har jag fått hugga i och hjälpa till med djuren också och det har absolut blivit bättre under de här sex månaderna som jag har varit här. Men jag föredrar maskinerna.

Martina beskriver det lite annorlunda. Hon håller med om att Kellie gärna avstod från att ta hand om korna i början, men att hon nu gör det utan problem.

Kellie tycker att det bästa med jobbet är att sitta i hytten och se att man åstadkommer något. När man plöjer, till exempel, är resultatet väldigt tydligt på åkern.

– Det är kul att köra lastmaskin också. Jag gillar finliret när man kör gräs eller flyttar grejer.

Hon ska jobba hos Martina till sista oktober, sedan vet hon inte riktigt vad som väntar. Hon funderar på att

skaffa C-körkort och börja köra lastbil. Och kanske att flytta till Kanada.

– Ja, det lockar mig. De har en helt annan körteknik där. Maskinerna är mycket större.

– Om tio år vill jag ha en fast anställning någonstans, men inte i Eskilstuna. Jag är trött på Eskilstuna. Vem vet, jag kanske gör något helt annat. Jag tycker om att göra naglar åt folk, till exempel.

– **Om jag hade** älskat maskiner så hade jag inte utbildat mig till personaladministratör, säger Martina med ett skratt.

Kellie kompletterar henne, bidrar med det maskinintresse och den kunskap som Martina varken har eller strävar efter. Martina beskriver sig som lite otålig, hon vill bara att allt ska funka, medan Kellie tar det som en utmaning när maskinerna ska lasta balar och det är trångt och svårt.

– Det märks att hon verkligen gillar att köra traktor, fortsätter Martina.

– Dessutom är hon intresserad av själva motorerna, hon vill förstå hur det hänger ihop. Hon säger ofta: ”Men det kan vi ju kolla i instruktionsboken”, och då tänker jag – vad bra att du orkar göra det!

Martina beskriver sig i stället som humanist och matpedagog.

– Det har blivit viktigt för mig att förklara för människor varifrån maten kommer. Det är en mission. Jag vill få alla, särskilt politiker, att förstå. Jag har världens chans eftersom jag råkar ha den här släktgården.

Senare samma dag ska det komma en grupp kockar på studiebesök. Nästa vecka kommer en gymnasieklass.

– Då visar jag vad djuren äter, hur mycket oxfilé det blir från ett djur, hur lång tid det tar att tröska vete. Jag vill att de ska förstå att råvaror inte är något som bara finns. Det tar tid och kunskap. Tänk bara på ett trädgårdsland, hur svårt det är att få till en riktigt fin morot eller några fina potatisar.

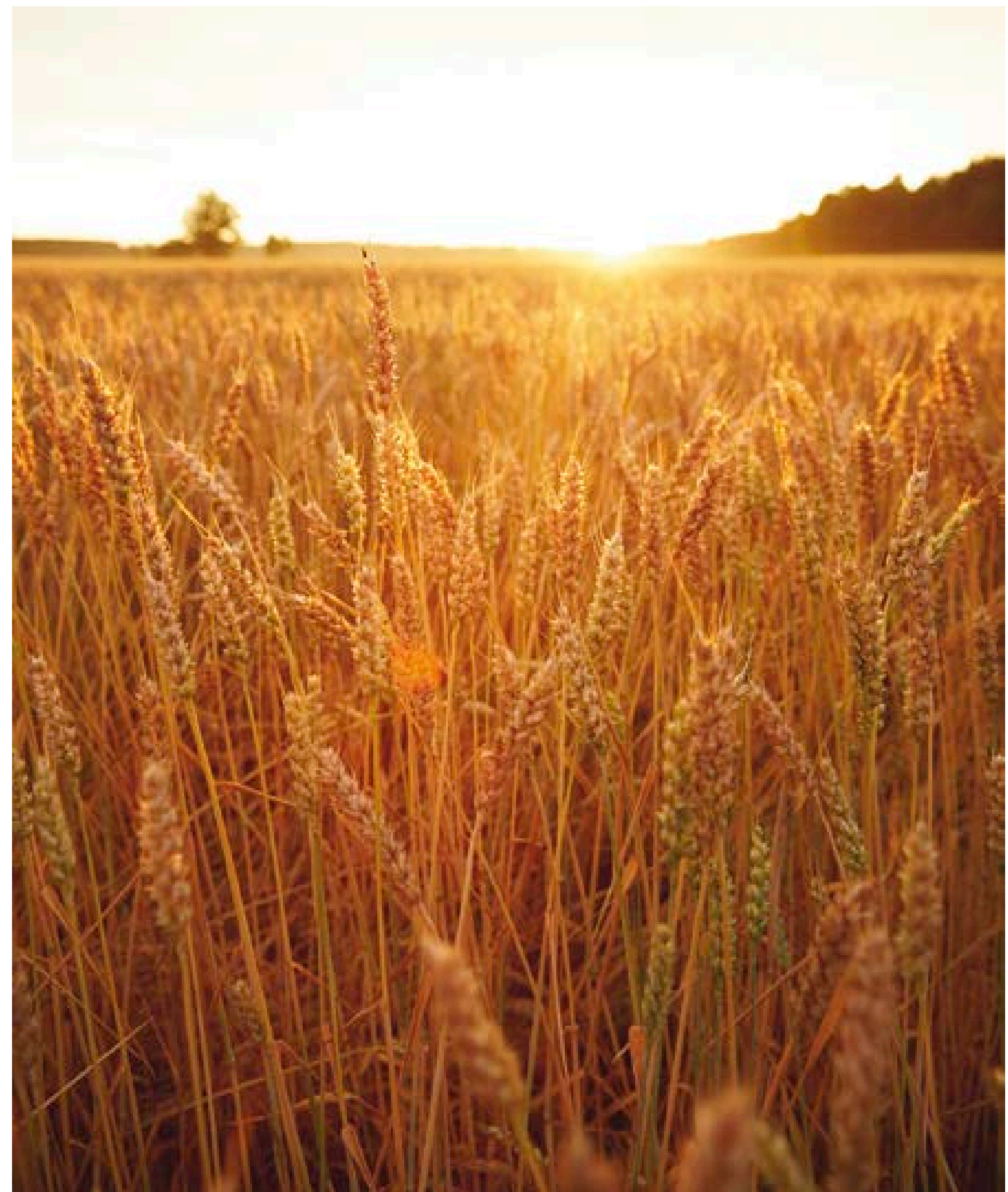
Hennes nya liv kretsar kring djur och växter, men hon har fortfarande nytta av sin utbildning och förra karriär i det att hon nu har blivit arbetsgivare. Kellie visade sig vara en bra rekrytering.

– Det var rena turen. Om jag hade haft något val hade jag nog aldrig vågat anställa en så ung och oerfaren person. Politikerna borde förstå att det måste vara billigare att ge någon en första chans på arbetsmarknaden, än någon som har decenniernas erfarenhet. En oerfaren person är inte bara lite av en chansning, det krävs också mer arbetsledning. Det tar några år innan en ung anställd blir självgående.

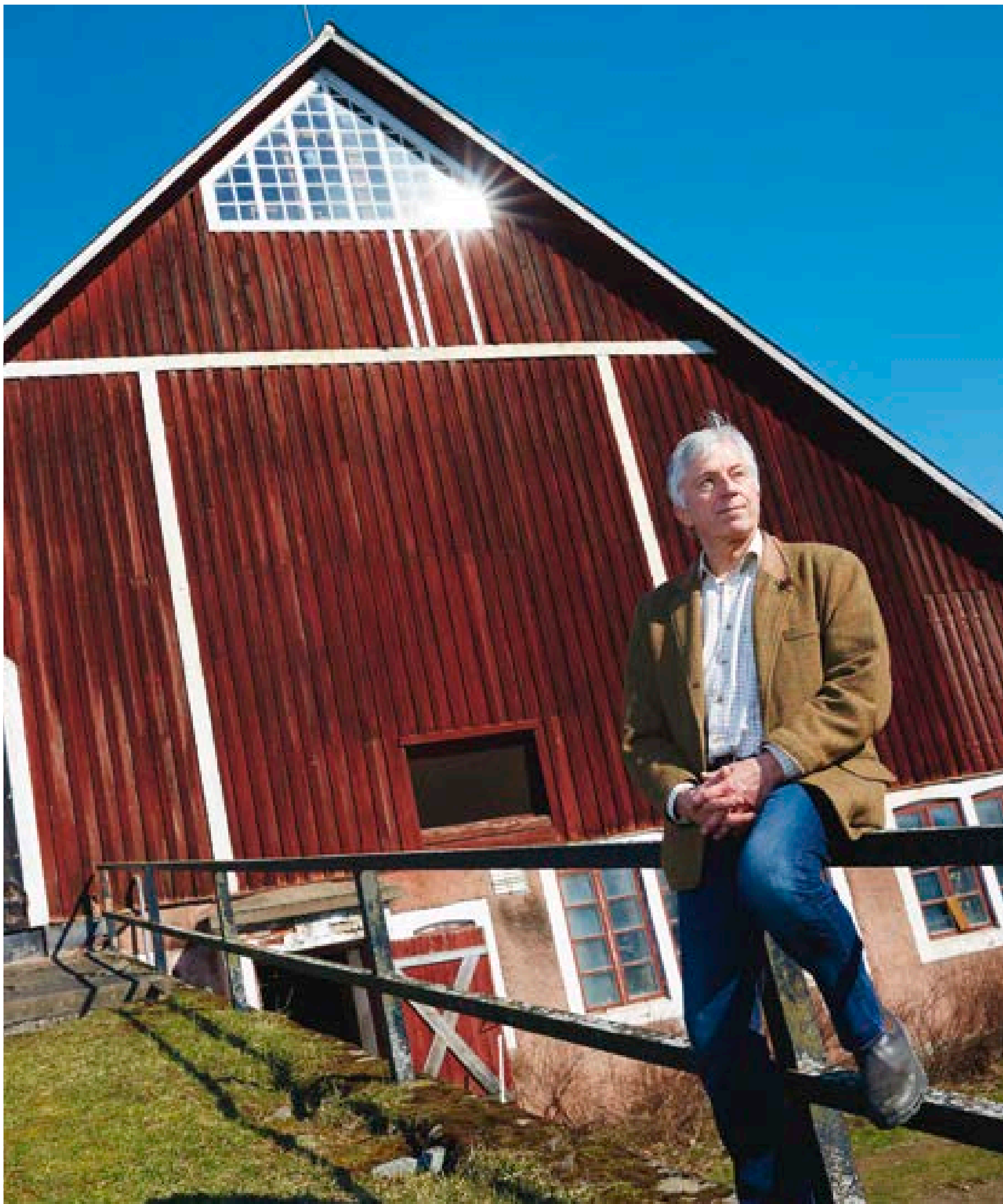
Hon visar runt bland djuren. Gården har 160 dikor. Med kalvar och tjurar har gården sommartid ungefär 350 djur. Där finns Siementhaltjurar, Charolais och Aberdeen Angus. Två djur i veckan går till slakt. Var och en ger de ungefär åtta kilo oxfilé och 120-130 kilo fårs.

Plötsligt skiner hon upp.

– När man sitter på kontoret och sliter med fakturorna och så går man ut hit, då får man ju motivation. Då minns jag varför jag håller på.

BANKMANNEN SOM BLEV BONDE

Det går att driva en lönsam mjölkproduktion mitt i Sverige. Men då måste verksamheten drivas som ett företag, inte behandlas som ett ömtåligt arvegods. Det underlättar nog också att ha gjort karriär som ekonom innan två stadsbor bestämmer sig för att producera en miljon liter mjölk om året. Fråga Johan och Ylva von Scheele.

136

– Jag tror att det är en bra kombination. Det behövs andra ögon i branschen.

De är mjölkbönder och producerar en miljon liter ekologisk mjölk om året. Men Ylva von Scheele är också narkosköterska med 17 år investerade på Stockholms sjukhus. Hennes make Johan är civilekonom och har startat och byggt ett framgångsrikt företag i finansbranschen.

Deras omvändelse från stadsbor till mjölkbönder började i slutet av åttiotalet. Båda jobbade i Stockholm. De bodde i en lantligt belägen gammal officersbostad i Rimbo utanför Norrtälje.

– Ylva är egentligen en stadstjej, men hon gillade att rida. När vi bodde i Rimbo hade hon möjlighet att ha en egen häst och då slog stämningläget om, förklarar Johan.

Johan gjorde karriär som ekonom. Efter utbildningen i Uppsala jobbade han som korrespondent på Sandvik, där han sålde stål i hela världen och bodde i Paris i tre år. På åttiotalet gick stålbranschen igenom en tuff

tid. Samtidigt öppnade sig en värld av nya möjligheter när finansmarknaden avreglerades. Johan flyttade till Stockholm och tog anställning på PK-banken där han sålde finansieringslösningar till stora företag, och därefter bar det av till investmentbolaget Custos.

Så småningom startade han eget. Det gick väldigt bra en tid. Företaget var innovativt och tog fram nya upplägg som används än i dag. Sedan kom finanskrisen på nittiotalet och när bankerna tvingades att se över sin kreditgivning förändrades förutsättningarna.

– De höjde räntan på våra lån så mycket att lönsamheten försvann. Då sålde jag bolaget till en av de stora bankerna.

Det var när Johan blev sjuk som han på allvar började reflektera över sitt liv.

– När man har lyckats är det lätt att fortsätta. Om jag inte hade blivit sjuk och tvingats tänka över vad som är viktigt i livet så hade jag nog fortsatt i finansbranschen.

137

– Jag insåg att jag satte oerhört stort värde på att ha vuxit upp så här, på en gård med närheten till djur och natur. Jag ville ge mina barn samma sak.

Johan växte upp på Ölsboda bruk nära Degerfors, två mil nordväst om Hasselfors. Ölsboda är också en anrik gård med en pampig 1800-talsherrgård i empiristil. Selma Lagerlöf skrev delar av den Löwensköldska trilogin där, och gården ska vara förebild för bruksherrgården Stora Sjötorp i romanen *Charlotte Löwensköld*. När Johan växte upp hade gården fortfarande mjölkproduktion.

Gården gick dock aldrig i arv, så när paret von Scheele i mitten av nittiotalet började se sig om efter en gård för sig och barnen åkte de runt i Mellansverige och tittade på många gårdar. När de såg Bålby säteri utanför den gamla bruksorten Hasselfors i Närke bestämde de sig direkt. Då var barnen 8 och 11 år.

– Byggnaderna var extremt väl underhållna och hade allt, men i jordbruket fanns det mycket att göra. Johan

ville gärna ha skog, jag ville ha hästar och vi ville båda gärna ha korna och kulturbyggnaderna. Men det var mycket jobb för att få till en förändring, säger Ylva.

Gården ingick då i Hasselfors bruk, ett börsnoterat företag. Bolaget hade ägts av familjen Falkenberg sedan 1600-talet, men i samband med generationsskiften hade familjemedlemmarna inte haft råd att lösa ut varandra så ägarna blev fler och fler. Till slut fanns det flera hundra ägare, varav många aldrig satt sin fot på gården. Det var möjligt att handla med varandra inom familjen via Investor. Bolaget rymde då ett sågverk, en ammunitionsfabrik, en betydande aktieportfölj, 15-20 000 hektar skog, trädgårdsföretaget Hasselfors Garden, samt Bålby säteri.

1995 köpte Assi Domän hela Hasselforskoncernen vid ett fientligt övertagande. Det statliga skogsbolaget ville komma över skogen och sålde av resten av dotterbolagen. Johan och Ylva von Scheele var intresserade

av att köpa Bålby, men inte helt utan skog, så de kom överens med Assi Domän om att köpa en sammanhållen helhet med gården och 500 hektar skog.

Paret von Scheele var övertygade om att det är möjligt att tjäna pengar på ett välskött lantbruk. Men verksamheten måste drivas som ett företag, inte behandlas som en arvsklenod.

– Det är en traditionstyngd bransch. Man gör som man alltid har gjort. Vi tog direkt hjälp av rådgivare och hade lätt att ta till oss av nya idéer, eftersom vi inte hade hunnit fastna i några rutiner. Och vi hade fria händer; det fanns inga föräldrar som satt kvar i något gårdshus och hade synpunkter, förklarar Johan.

I början krävdes det till exempel fem och en halv heltidstjänster för att mjölka 140 uppbundna kor. Det tog nästan hela dagen. Första mjölkningen började klockan 04.30.

– Efter tre år, 1999, såg vi de första mjölkrobotarna på Elmiämässan. Det var lätt att se potentialen. Vi insåg att vi borde ställa om, att det fanns ekonomi i det.

2003 investerade de i två mjölkrobotar för 1,2 miljoner kronor styck. Med den ombyggnad av ladugården som krävdes var det en investering på fem miljoner kronor. Men det kommer att löna sig.

– Ja, absolut. Annars hade verksamheten aldrig överlevt, säger Ylva.

Med mjölkrobotarna kräver mjölkning och djurskötsel bara en och en halv heltidstjänst. De personerna är Agnes Rosander, 30 och Ammi Andersson, 45. Det är de som tar hand om korna.

– De är jätteviktiga för oss, förklarar Johan von Scheele. Det är deras förmåga att se och handskas med djuren som gör att vi har så goda resultat i vår produktion.

– De kompletterar varandra. Den ena har ett fantasiskt djuröga och ser omedelbart om en ko mår dåligt. Den andra är jätteduktig på att tackla praktiska frågor och löser gärna mekaniska problem och små reparationer.

Både Agnes och Ammi beskriver sig som djurintresserade sedan barnsben. Ammi berättar om hur hon som sexåring motade sina morföräldrars sex kor hem från betesmarken. Agnes är från början en stadstjej. Hennes

föräldrar skilde sig när hon var liten och hon kom att tillbringa mycket tid hos sin morfar som bodde på landet. Han hade haft kor för länge sedan, men när Agnes växte upp fanns det fortfarande kor hos granngårdarna. Hon reste dit alla skollov, så fort hon fick chansen. Från fem-sex års ålder minns hon hur hon trampade iväg på sin cykel till grannarna för att mata kaninerna och umgås med djuren.

Agnes läste jordbrukslinjen på Vretaskolan i Linköping och har jobbat med kor sedan gymnasiet. Hon bor i ett hus på landet i Finnerödja. Det finns en ladugård, men inga djur.

– Drömmen är att ha köttkor hemma. Jag vill ge mina barn en chans att få uppleva det som jag upplevde som liten. Jag vill att de också ska få vakna på morgonen av kor som råmar.

På senare år har hon drabbats av ryggsproblem och börjar ställa in sig på att hon kanske inte alltid kommer att klara av jobbet i ladugården. Hon funderar på att utbilda sig till massör och erbjuda behandlingar hemma, och samtidigt behålla ett tiotal köttkor för att inte släppa arbetet med djuren helt.

Ammi är utbildad styr- och reglertekniker, svetsare och djurskötare. Hon hamnade lite fel i gymnasiet när hon valde att läsa el- och teleinriktning. Efter gymnasiet jobbade hon på Ericsson, men ångrade sig och försökte läsa in lantbruksutbildningen på Kvinnerstaskolan i Örebro, men kommunen vägrade betala för det.

Hon kommer från Laxå och bor alldeles i närheten, på en gård med 16 egna får, två katter och två hundar. Hon jobbar 70 procent. När hon inte jobbar på gården jobbar hon som arbetsledare för tidningsbud i Laxå.

Hon uppskattar att arbetet med korna är självständigt.

– Det är skönt att få gå och skrota bland djuren själv. Det är samma känsla som när jag i många år körde ut tidningar tidigt på morgonen. Jag gillar ensamarbete.

Hon tycker också om att jobbet är omväxlande.

– Det finns alltid administration att göra om man är förkyld eller så. Det finns gott om grovarbete att ta tag i om man inte orkar tänka så mycket. Och framför allt handlar det ju om att ta hand om djuren, att se till att de har det bra.

Hon berättar att korna känner igen henne. Det blir

Ylva von Scheele (t.v.) i ladugården tillsammans med djurskötarna Agnes Rosander (mitten) och Ammi Andersson (t.h.)

tydligt när det kommer in en ny människa i ladugården. Och var och en av korna är individer med sin egen personlighet. En del är väldigt kontaktsökande, andra inte alls.

Hon tror att hon är kvar om tio år. Kanske inte på gården, men åtminstone i yrket.

– Det här är ju ett jobb som också är mitt intresse. Jag har inte tid till annat. Jag har till exempel inte lamm längre, det hinner jag inte. Djuren är nästan som mina egna. Jag har väldigt höga ambitioner.

På fritiden gillar hon att titta på veteranbilar. Det är inte så stort i Laxå, men desto större i Karlskoga och Kristinehamn, fem respektive sju mil bort. Hon funderar på att skaffa en egen bil, en Cadillac från 1959 eller 1958, eller möjligen en Chevrolet Impala från sent femtiotal.

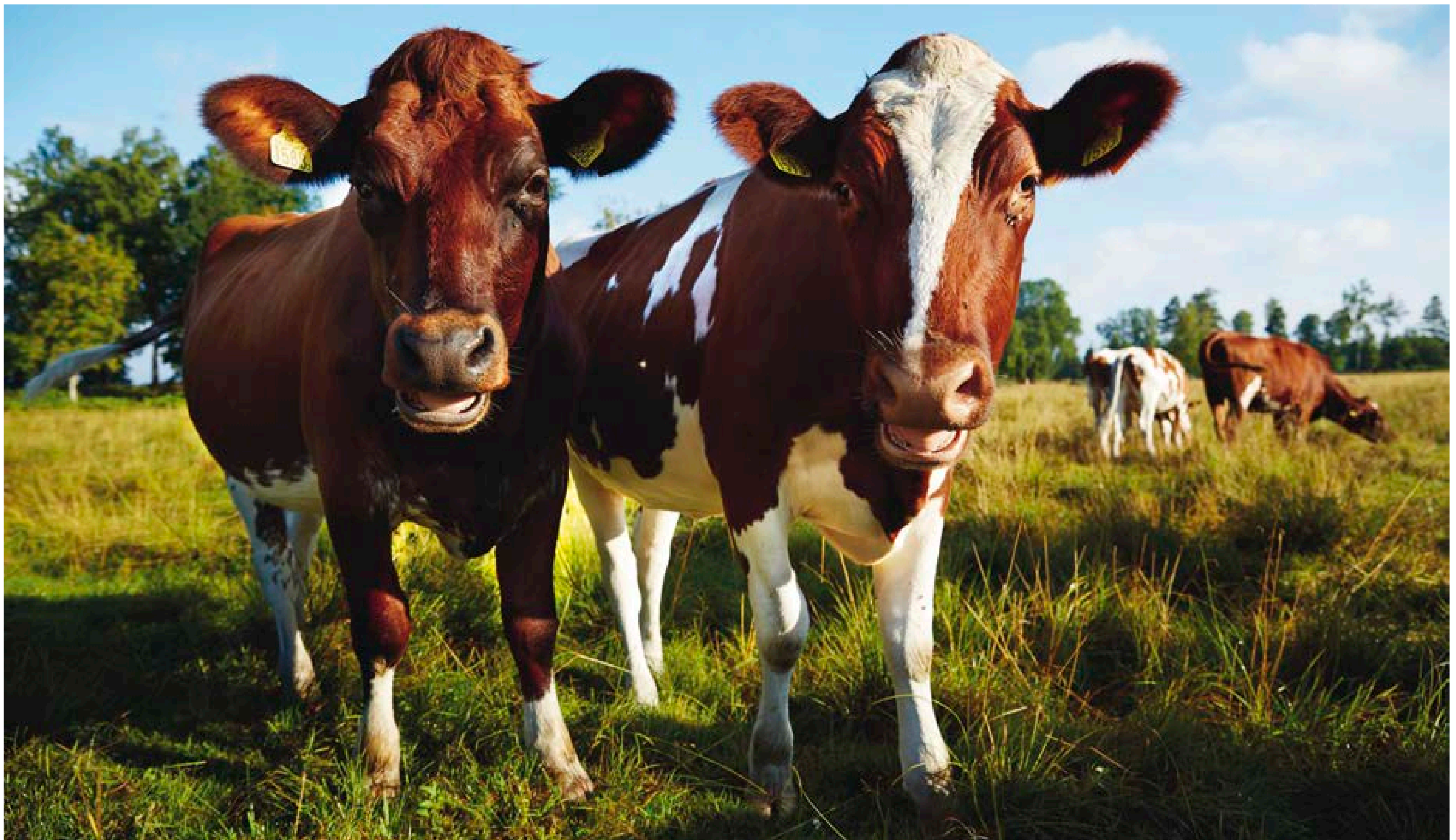
Agnes berättar att hon innan mjölkrobotarna jobbade antingen 5.30-14.30 eller 15-21. Nu jobbar hon 7-16 varje dag. Det är lättare att planera en vardag med

dagislämning och –hämtning kring fasta arbetstider. Att kunna erbjuda bättre arbetsvillkor var en viktig anledning för att investera i mjölkrobotarna. Att attrahera arbetskraft är inte lätt och omsättningen är ofta hög.

Problemet är att lönsamheten är så låg att lönerna blir låga. Dessutom är arbetsvillkoren lite speciella, särskilt för dem som arbetar med djur. Johan och Ylva har varit angelägna om att erbjuda sammanhållna, förutsägbara arbetstider med ett stort mått av flexibilitet.

Ammi och Agnes är gårdens enda helårsanställda. När det behövs anlitar Johan och Ylva f-skattare för specifika projekt. Varje sommar kommer det en grupp litauiska killar som tar hand om kulturbyggnaderna i en månad. De målar, bygger, reparerar, kittar fönster, lagar stängsel och annat som kan tänkas behövas.

– De är jätteduktiga på snickerier. De svenska företag som jag har anlitat har haft svårt att hantera de här gamla byggnaderna och deras inte alltid helt räta vinklar. De litauiska snickarna håller en mycket hög

"Drömmen är att ha köttkor hemma", säger Agnes Rosander. "Jag vill ge mina barn en chans att få uppleva det som jag upplevde som liten. Jag vill att de också ska få vakna på morgonen av kor som råmar."

144

kvalitet. Det är alltid samma två eller tre killar som kommer. De har varit här i sex år nu.

Många svenska mjölkbönder är pessimistiska inför framtiden. Men Johan tror att den här typen av lantbruk kommer att överleva. Det är dock viktigt att gården drivs som ett rationellt företag.

– Många lantbrukare är fantastiskt duktiga på att ta hand om djur och mark, men förstår inte ekonomi. De baserar sin verksamhet på överoptimistiska prognoser över priser i framtiden. Ibland får man intryck av att det är viktigare att bräcka grannens traktor än att hitta rätt maskin för verksamheten.

Köpet av Bålby säteri har visat sig vara en bra investering. En viktig faktor är att verksamheten står på många ben ekonomiskt. Huvudverksamheten är

ekologisk mjölkproduktion med ungefär 150 mjölkkor som producerar en miljon liter om året. En del kor och de flesta tjurkalvar säljs som kött.

– Men vi behåller en del för naturbete. Det krävs en del djur för att upprätthålla ett visst betestryck. Normalt har vi sammanlagt 300-350 djur.

Skogen, som Johan von Scheele förhandlade sig till när de köpte gården från Assi Domän, är på 500 hektar. På markerna finns ett viltbestånd på bland annat 50 kronhjortar. Dessutom förvaltar företaget ett tjugotal bostäder i närheten av gården: stora villor, torp, lägenheter och sommarboende. I herrgårdens östra flygel driver Ylva ett bed & breakfast, och intill ligger gårdens egen klädaffär.

Två stora ladugårdsdörrar öppnas i en stor rustik lokal med träbjälkar i taket. I affären säljs kläder i

"Det kan kännas lite splittrat att seminera kor på förmiddagen och sälja kläder på eftermiddagen", säger Ylva von Scheele i gårdens klädaffär Butiken på Landet.

145

elegant lantligt stil, från tillverkare som Barbour, Saint James och Gardeur. Ylva håller öppet eftermiddagar torsdag till söndag. Butiken ingår i konceptet Butiken på Landet, som består av 17 fristående butiker i Sverige, Finland och Norge, som hjälps åt med att välja ut och köpa in kläder och erbjuder en liknande lantlig upplevelse.

Butiken har gått bra varje år sedan den startade under våren 2009. I dag står den för ungefär en åttondel av Bålby's totala omsättning.

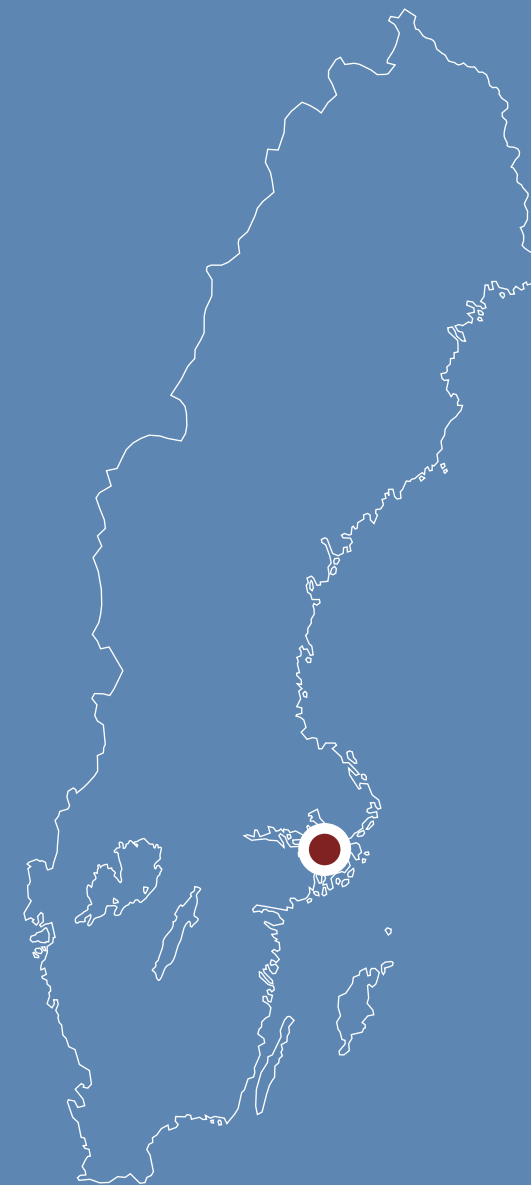
Ylva gillar omväxlingen och verkar stortrivs med att förestå en klädbutik. På butikens Facebooksida kan man följa Ylva när hon rapporterar från modevisningar och berättar om modetrender och nya plagg på väg in till butiken.

– Men jag måste medge att det kan kännas lite splittrat att seminera kor på förmiddagen och sälja kläder på eftermiddagen, säger hon med ett leende.

Utanför dörren får kunderna ofta se kronhjortar på åkrarna. Ibland harvas det praktiskt taget ända fram till butiksdörrarna. Landskapet är öppet och vidsträckt.

– Korna skapar ett sådant mervärde. Naturen hade aldrig kunnat vara så vacker utan betesdjuren, säger Ylva von Scheele.

"SVERIGE HAR RÄDDAT MITT LIV"

I Svegros växthus på Färingsö utanför Stockholm kommer nio av tio arbetare från andra länder. Flera kom som flyktingar från Jugoslavien för tjugo år sedan. Det är ingen medveten strategi, säger personalansvarig Teri Lee Eriksson, som själv kommer från Kansas. Företaget söker personer som vill göra jobbet. Vid rekryteringen för en ny odlingschef fick företaget leta utan för landets gränser, då ingen i Sverige sökte tjänsten.

Nijazeta Pasic (t.h.) klev in i Svegro's växthus på Färingsö 1995 med ett svenskt ordförråd om två ord: Vill jobba. Hon började dagen efter och jobbar fortfarande kvar. Här tillsammans med Svegro's personalchef Teri Lee Eriksson, som också började på Svegro som nyanländ invandrare. Hon kom från USA 1982

Nijazeta Pasic flydde från Bosnien efter att ha sett åttio av sina grannar avrättas och sin man nästan svältas ihjäl i fängelse för att vara muslim. 1995 klev hon in i ett växthus på Färingsö utanför Stockholm med ett svenskt ordförråd på sammanlagt två ord: "Vill jobba". Hon började dagen därpå. 19 år senare jobbar hon fortfarande kvar.

– Jag älskar Sverige! Jag känner mig så välkommen här, säger hon med tårar i ögonen.

– Jag vill tacka Sverige och Svegro för mitt liv.

Svegro odlar och marknadsför sallat, örter och potatis. Verksamheten har sin bas vid Thorslunda gård på Färingsö strax väster om Stockholm. På Thorslunda finns ett kolossalt växthuskomplex med 50 000 kvadratmeter odlingsyta, där det odlas ett tjugotal olika sorter sallat och färska örter i krukor.

Företaget grundades 1960 av Thore och Ingegerd Norman. I början av sjuttioalet köpte paret Ingegerds föräldrahem Thorslunda gård på Färingsö och började frilandsodla grönsaker. 1983 satsade företaget på växthus och blev bland de första i landet med att kunna erbjuda svenskodlad sallat året runt.

På nittioalet gav sig företaget in i potatisbranschen. Vid anläggningar i Visby, Skänninge och Laholm tvättas, sorteras och packas årligen 32 000 ton potatis. På Thorslunda har växthusen vuxit sig allt större. Där är det fortfarande sallat och örter som odlas. I dag leds företaget av grundarnas söner. Per Norman är vd i Svegro AB, Patric är vd för koncernens moderbolag, och Peter är kocken och matkreatören som skapar spännande recept med företagets örter, sallater och potatissorter. Thore och Ingegerd bor fortfarande på gården.

På Thorslunda har företaget ett sextiotal anställda. Nio av tio av dem som jobbar i växthusen kommer från andra länder. Den största delen av arbetsinsatsen handlar om att skörda, något som varken kräver någon särskild utbildning eller särskilt mycket språkkunskaper. Däremot krävs en vilja att göra jobbet. Att skörda och packa krukodlade växter kan upplevas som monotont.

Medarbetarna har en enastående framåtanda, berättar

Teri Lee Eriksson, som har ett övergripande ansvar för personalfrågor på Svegro.

– Vi har en kille som bor i Kista och åker hit kollektivt varje dag. Det är ganska långt hit ut. Han får gå upp klockan fyra. Det är en ung, glad kille som inte pratar så mycket svenska än. Han jobbar med att skörda och uppskattar att han blir sedd, att bli tilltalad med sitt namn. Han kommer snart snappa upp språket på jobbet.

– Faktum är att vi nu börjar anställa barnen till dem som kom som flyktingar på nittiotalet. Det finns många solskenshistorier bland dem.

När Teri Lee började på Svegro 1982 var hon själv nyanländ invandrare.

– Det här var mitt första jobb i Sverige. Jag anställdes som arbetare i packeriet där vi hanterade kålrötter och importerad dill och persilja på vinterhalvåret. På sommaren packade vi det som odlades på gården, persilja, dill, isbergssallat och sallatskål.

Teri Lee växte upp på en gård i Pratt, Kansas och flyttade till Sverige för kärlekens skull. Hennes familj hade tagit emot en utbytesstudent genom 4H 1964 och hållit kontakten med honom därefter. En dag dök en kompis till honom upp på gården. Han bilade genom USA och stannade några veckor för att jobba på gården. Sedan brevväxlade Teri Lee med honom en tid, och så småningom ordnade hon en tvåårig utbytesplats åt honom på familjens gård. 1982 flyttade paret till Sverige. Teri Lee kunde ingen svenska.

– Jag hade tagit vilket jobb som helst, det bara råkade vara med växter. Redan februari 1983 började familjen Norman bygga det första växthuset. Då hade jag lärt mig tillräckligt mycket svenska för att säga: ”Jag är utbildad hortonom! Jag vill jobba i växthuset.”

Som tonåring valde hon mellan musik och växter; hon ville egentligen bli musiklejare, men släppte den planen när hon fick en riktigt tråkig musiklejare och såg hur jobbet hade förstört hans passion för musik. Hon ville inte utsätta sig för den risken. I stället valde hon att läsa till hortonom, *horticulturist*, på Kansas State University.

I växthusen – det första kompletterades snart med ett till, och sedan ytterligare ett – började hon provsa olika typer av sallatssorter med fröer som hon bland annat beställde från USA.

Hon var angelägen om att lära sig svenska.

– Det tog sex veckor på SFI innan jag kunde göra mig förstådd på svenska. På jobbet gjorde jag persiljeknippen tillsammans med några äldre damer som inte kunde ett ord engelska. Det var som att ha privatlektion åtta timmar om dagen. Jag brukade skriva handlingslistor på svenska, då lärde jag mig ord som jag kunde använda för att prata med dem. Men det tog två år innan jag började tänka på svenska och slapp översätta allt i huvudet.

– Kommunikation är nyckeln. Ska man kunna jobba här måste man vara beredd att lära sig språket.

En av dem som kom som flyktingar på nittiotalet är Nijazeta Pasic, 58. Nästan tjugo år senare är hon en veteran på företaget. Hon sitter i ett mötesrum och berättar lugnt och stilla, men allt mer tårögd, om varför hon hamnade i Sverige.

Hon är egentligen utbildad sömmerska. På sjuttio-talet hade hon ett eget företag i Jugoslavien som sydde kläder. Vid sidan av företaget drev hon och hennes man ett litet lantbruk där de hade några kor och odlade majs, vete och havre. Sedan flyttade de till Frankrike där hennes man jobbade med att montera bilar på Peugeot medan hon tog hand om barnen. De hade två barn från tiden i Jugoslavien och fick två till under de tretton åren i Frankrike.

Så småningom flyttade de tillbaka till Jugoslavien, till Banja Luka i vad som skulle komma att bli den serbiska delen, Republika Srpska, av Bosnien-Hercegovina. Nijazeta och hennes man var muslimer. Byn de bosatte sig i låg visserligen i en region där majoriteten var serber, men byn var till största delen muslimsk. När kriget bröt ut hamnade de mitt i skottlinjen.

– En dag kom militärerna till vår by och tvingade ut alla människor ur husen. De delade upp oss i män och kvinnor. Jag bara väntade på att de skulle börja skjuta. Men befälhavaren skrek åt sina underlydande att de

var idioter; här var ju bara hundra personer. Det bor dubbelt så många i byn. Nästa dag krävde han att alla byinvånarna skulle komma dit.

– Jag minns så tydligt när jag kom hem den dagen. Jag var säker på att barnen var döda, men de satt hemma och väntade på oss!

– När de kom tillbaka dagen efter var vi närmare två hundra. De delade återigen upp oss i två grupper, män och kvinnor. Sedan sköt de 80 personer inför ögonen på oss alla.

Nijazeta klarade sig, men hennes hus brändes och hennes make fängslades. Hon flydde upp i bergen med barnen. Där hamnade de bokstavigt talat i skottlinjen, mitt emellan två stridande styrkor. Det hände att de fick ligga på golvet i sex timmar under hård haubitsbeskjutning.

När hon till sist fick träffa sin make i fängelset efter ett halvår kände hon inte igen honom. Han var smal som en pinne. Hon lovade att återkomma med mat, men hennes man bad henne att avstå, att inte komma tillbaka igen utan att ta hand om barnen i stället.

– En av vakterna satte en pistol mot min tinning och sade att om jag grät så skulle han skjuta mig i huvudet.

– De hade trångt i 80 personer i ett rum. De fick sova i skift. Hälften fick plats på marken om de låg på sidan, medan resten stod upp. Efter fyra timmar bytte de plats. De använde sina skor som kudde. Det var så trångt att de inte var möjligt för en person att vända på sig utan att resten också gjorde det.

Hennes make hade tidigare arbetat tillsammans med regionens starke man, och till slut lyckades Nijazeta få honom fri. Då hade han en bruten arm och spräckt skalle. Han var så illa därän att grannarna samlade ihop pengar för att skicka honom och den 17-åriga dottern till Kroatien. Därifrån fick han möjlighet att komma till Sverige.

Nijazeta får tårar i ögonen.

– Tack Gud för att Sverige ville ta emot flyktingar från Bosnien.

– Efter sex månader sågs vi igen, på Brommaplan. Nijazeta hade lyckats samla ihop tillräckligt mycket pengar, 2 000 D-mark, för att få ut hela familjen ur landet och ta sig till Polen, och därifrån till Sverige.

– Det var farligt. Innan vi hade hunnit ut ur Republika Srpska stoppades vi många gånger. De hotade att döda oss, men lät oss alltid till slut åka vidare. Det var värst för barnen. De grät och var förtvivlade.

Familjen hamnade i Stenhamra på Färingsö. De gick på SFI och fick praktikjobb. Nijazeta tilldelades en handledare som förklarade hur viktigt det var att de lärde sig svenska. Hon kom och hälsade på hemma hos dem och föreslog att de skulle gå ut och prata med människor.

– Det var så svårt. I Frankrike hade jag inte haft några problem med att lära mig språket. Men nu, efter kriget, fastnade ingenting i huvudet.

Hennes dotter gick på förskola i Stenhamra, och genom förskolan kom hon i kontakt med Per Norman, som var vd på Svegro. Hon åkte ut till växthusen för att fråga om han inte hade något jobb.

– Jag kunde två ord på svenska: "Vill jobba". "I morgon!" svarade han. Det här var 1995. Jag började dagen därpå och har jobbat här sedan dess.

I dag jobbar hon med att plantera och plocka sallat, men hon har också fått ansvar för köket. Hon förbereder inför kundbesök och visningar, serverar och ser till att allt fungerar. Till vardags tar hon hand om disken, sätter på kaffe, ser till att det finns frukt, kör ut sopor. Och det är hon som tar hand om kollegor som skadar sig eller blir sjuka.

Teri Lee beskriver henne som en nyckelperson gällande kommunikationen inom företaget. Dels är det många från forna Jugoslavien som jobbar där sedan de kom som flyktingar på nittioalet, men Nijazeta har lyckats lära sig polska på jobbet och får ofta fungera som tolk. Hon är en person som är angelägen om att alla har det bra.

– Jag har haft en sådan tur. Nu vill jag hjälpa alla, säger Nijazeta som om det vore den mest odramatiska sak i världen.

I dag känner hon sig hemma i Sverige. Hon säger att hon är angelägen om att ge tillbaka till Sverige som räddat hennes familjs liv.

– Det här är mitt land nu. Jag känner mig som svensk och känner mig mer hemma här än i Bosnien.

Kollegan Madeleine Kylin, 29, tog en helt annan väg

Madeleine Kylin är hortonom och anställdes som odlingspecialist när Svegro storsatsade på ekologisk odling.

till Färingsö. Hon växte upp i Täby, med en pappa som var ingenjör och en mamma som jobbade på bank. De hade ett lantställe, och så här i efterhand spårar Madeleine sitt intresse för biologi, djur och natur dit.

Sista året på gymnasiet fick hon ett informationsblad om att utbilda sig till hortonom. Hon slängde in det i skåpet där det låg kvar till skolårets sista dag. När Madeleine rensade skåpet hittade hon informationsbladet, läste det och tänkte: "Gud, vad spännande!"

Efter gymnasiet tog hon ett sabbatsår och jobbade i blomsteraffär.

– Det växte fram en vilja att inte bara kunna ta betalt utan att kunna ge råd, förklara hur växtodling fungerar och varför vissa växter behöver en särskild behandling.

Året därpå började hon läsa till hortonom på Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp och på universitetet i Köpenhamn.

– Det var så få som läste utbildningen på båda sidor om sundet så vi läste tillsammans.

Ett år av utbildningen tillbringade hon på Humboldt-universitetet i Berlin, och efter examen återvände hon till Tyskland för att söka jobb. Det visade sig vara lättare sagt än gjort, så hon återvände till Stockholm och hörde av sig till Svegro. Av en händelse stod företaget inför en expansion för att satsa fullt ut på ekoodling, och behövde företaget en odlingspecialist.

Hon börjar förklara fördelarna med ekologisk odling, att konsumenterna kräver det, och att det är bättre för personalen att få jobba i en giftfri miljö. Det märks att det är något hon brinner för på riktigt. Hon jobbade ett

tag i labbmiljö på Nordiska genbanken, där hon också skrev sitt examensarbete.

– Varför jag är intresserad av växtbiologi? För att det är det coolaste som finns, säger hon med ett skratt.

– Det är ju en helt ny vetenskap som växer fram. Växtbiologi är mitt i en revolution. Det finns så mycket forskning som inte är genomförd än.

Teri Lee minns när Madeleine rekryterades. Företaget sökte egentligen en person med längre arbetslivserfarenhet, berättar hon. En person med färsk examen har uppdaterad kunskap och har inte hunnit läsa sig vid förutfattade meningar om hur saker och ting måste göras, men det är ändå en större chansning än att anställa en mer erfaren person som redan hunnit pröva på yrket och visa sig kompetent.

Att hitta erfarna odlingspecialister är emellertid svårt. I Madeleines fall visade det sig helt rätt att chansa på en ung person, men Teri Lee oroar sig över bristen på både utbildade och erfarna hortonomer. Företaget fick nyligen söka en odlingschef ganska länge utan att få några tillräckligt kvalificerade sökande. Annonser i fackpress i Sverige och Danmark gav noll ansökningar.

– Vi sökte med headhunter i hela norra Europa. Med rekryteringsfirmans hjälp hittade vi till sist en person här hemma i Sverige, berättar Teri Lee.

För inte så länge sedan var hortonomyrket dominerat av män, men bland Madeleines kurskamrater var de flesta tjejer. I branschen är det ungefär 50/50 men det är tydligt att det håller på att skifta till mer av ett kvinnoyrke. Madeleine tror att det beror på lönenivån, men också på att svenskar inte har brytt sig särskilt

mycket om vad de äter och varifrån maten kommer.

– Där står vi inför ett trendbrott, tror jag.

Madeleine gillar yoga, att resa och att rensa ogräs på sin kolonilott.

– Det går inte så bra, jag får arga brev från mina grannar om att jag måste skärpa mig, säger hon och skrattar igen.

Förmannen Mateusz Madej, 36, beskriver Madeleine som snäll och alltid glad.

– Och öppen! Hon försöker lära sig polska. Det där är så fint, jag uppfattar att många svenskar är nyfikna på andra länder.

Mateusz kommer från Jozefow i södra Polen. Båda hans föräldrar är lärare. Han pluggade matematik och jordbruksekonomi på universitetet i Lublin, och bodde sedan i Tyskland och England, där han jobbade på restaurang, plockade jordgubbar och hamnade på en gård där han träffade sin blivande fru Joanna. Hennes far hade jobbat i Sverige och hjälpte sina döttrar att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Mateusz och Joanna nappade på ett erbjudande som säsongsarbete 2001 och erbjöds sedan anställning.

– Då sade vi: båda eller ingen. Det är många som jobbar i Sverige men har sin familj och sina barn i Polen. Det ville inte vi. Vi har tre barn nu, tre pojkar mellan 4 och 10 års ålder, som alla är födda i Sverige.

De fick jobb på Svegro båda två. Först ett ettårskontrakt; detta var innan Polen blev medlem i EU och anställningsprocessen var betydligt krångligare. Innan året var slut fick de erbjudande om permanent jobb.

De bestämde sig för att tacka ja, sålde huset i Polen och slog ner sina bopålar på Ekerö.

Joanna stannade på Svegro i fem år och pluggade parallellt till tandhygienist.

– Varje gång hon var gravid och mammaledig passade hon på att plugga mycket. Hon hade tid då. Det var svårt att jobba heltid och plugga heltid på universitetet i Karlstad. Det blev mycket plugg på nätterna!

Mateusz pratar perfekt svenska. Han hade inga problem med att lära sig språket.

– Nej, vi hade ju inga barn då så vi hade hur mycket tid som helst. Vi läste på Komvux parallellt med sommarjobbet.

I dag är de svenska medborgare och trivs bra. Det är grönt och fint på Ekerö. Barnen känner sig som svenska, men förstår att de kommer från Polen. Mateusz och Joanna pratar polska med barnen hemma. Den svenska förskolan var ett argument för att flytta hit. I Polen måste de flesta vara hemma med barnen i åtminstone tre år.

Mateusz har gjort karriär på företaget. De första åren jobbade han utomhus. I dag är han förman. Han samordnar försäljningen och produktionen. Det är han som prognosticerar efterfrågan, avgör hur mycket som ska skördas dagen därpå och ser till att det finns material som behövs för att hålla produktionen rullande.

Påsar och brätten beställer han från ett norskt företag med produktion i Polen.

– I går fick jag faktiskt skriva jobbmail på polska!

– Jag är överraskad över hur lätt det har varit att anpassa sig till ett liv i Sverige. Sverige är så öppet för invandrare. Det hjälpte oss att fatta beslutet. Vi kände

Mateusz Madej [t.h.] är utbildad i jordbruksekonomi i Polen. I dag är han förman på Svegro. Han prognosticerar efterfrågan och samordnar försäljning och produktion.

oss trygga. Jag har inte stött på något motstånd som invandrare.

Mateusz visar runt i ett av växthusen. Det är fuktigt, exakt 22 grader varmt och luktar fantastiskt. Radiokanalerna Lugna favoriter sätter stämningen. I växthuset intill är det exakt 16 grader, för där odlas koriander och persilja.

I ena änden av byggnadskomplexet står färdigpackade pallar som väntar på att hämtas av lastbilar och fraktas till en affär eller distributionslager. Några pallar är märkta Maxi Botkyrka, andra Konsum Stenhamra. Intill pallarna finns ett berg med kartonger. Det är packstationen.

Det tar mellan fyra och sju veckor från frö till skörd. Allt skördas för hand och kontrolleras noga innan det läggs i en påse med produktens namn. Sedan far krukorna iväg på bandet till packstationen där de återigen kontrolleras och manuellt packas i lådor för att sedan kylas ner inför transporten. Det gäller dock inte basilika, som är känslig för kyla och därför packas i särskilda vinterkartonger och inte förvaras i kylrum.

I rum efter rum finns lastportar. I takhöjd passerar ett band med basilikakrukor. I basilikaväxthuset finns 8 banor med 700 rännor i varje. I varje ränna får det plats några dussin basilikaplantor. Rännorna flyttas framåt i banorna vart efter plantorna växer och kräver mer utrymme. I rännorna bevattnas krukorna underifrån med näringslösning. Plantorna tar upp den näring som behövs, resten recirkuleras i systemet. Hela produktionen av örter är ekologisk, vilket innebär att den inte får använda konstgödsel eller kemiska bekämpningsmedel.

– På senare tid har de färdiga matkassarna ställt till det lite för oss. Plötsligt vill alla ha persilja. Det handlar om så stora volymer på så kort tid att vi faktiskt inte alltid har tillräckligt, förklarar Mateusz.

– **Vi letar inte** efter personer från utlandet, vi letar efter människor som vill göra jobbet, säger Teri Lee.

Ändå har Svegro lång erfarenhet av att rekrytera från andra länder. På sjuttioalet anlidades studenter

från Sovjetunionen för att plantera och skörda växter på åkrarna. Ungdomarna var så angelägna om att få komma tillbaka att de skötte sig exemplariskt.

– Här fick de ju betalt. I deras erfarenhet var det inte något självklart, berättar Teri Lee.

På åttiotalet, när växthusen byggts, behövdes arbetskraft som kunde arbeta året runt. Svegro försökte anlita ungdomar från olika trädgårdsutbildningar i närområdet, men de tyckte i regel inte att uppgifterna var tillräckligt stimulerande. 60-70 procent av arbetet gick ut på att skörda. Svegro fick återigen se sig om i omvärlden.

På den tiden krävdes tillstånd från Länsstyrelsen för att anställa någon från utlandet. Länsstyrelsen stod aldrig i vägen, företaget kunde visa att man hade ett behov av arbetskraft och ingen som ville göra jobbet.

På nittiotalet anställdes många som flytt från kriget på Balkan. Av femtio anställda hade ett tjugotal kommit från forna Jugoslavien. I dag finns i växthusen på Färingsö arbetare från Sydamerika, Nordamerika, Europa och Nordafrika, från länder som Iran, Litauen, Etiopien, USA, Storbritannien, Bosnien, Serbien, Montenegro, Polen och Finland. Och en och annan som är uppvuxen i Sverige.

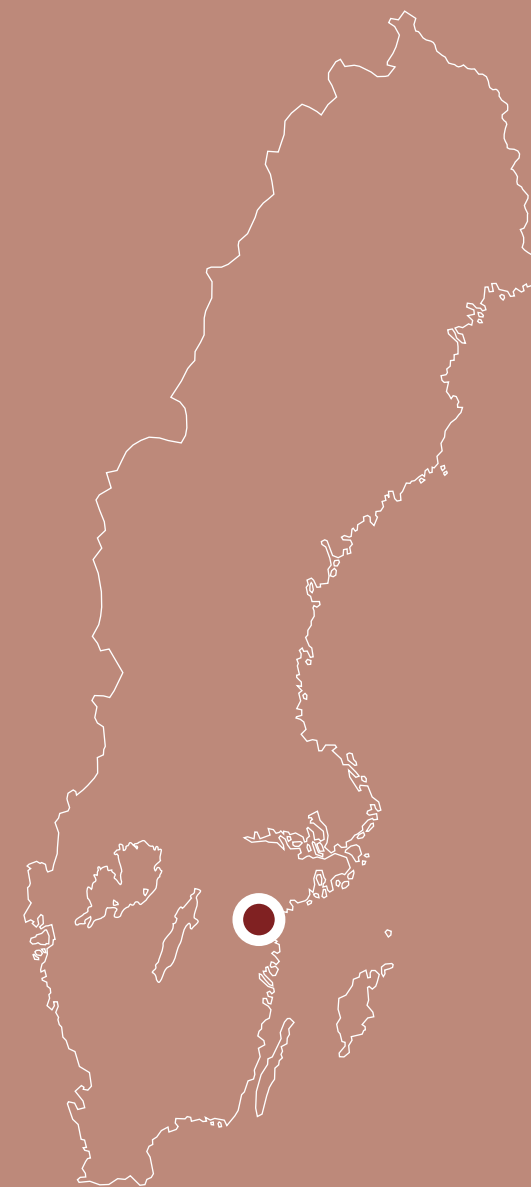
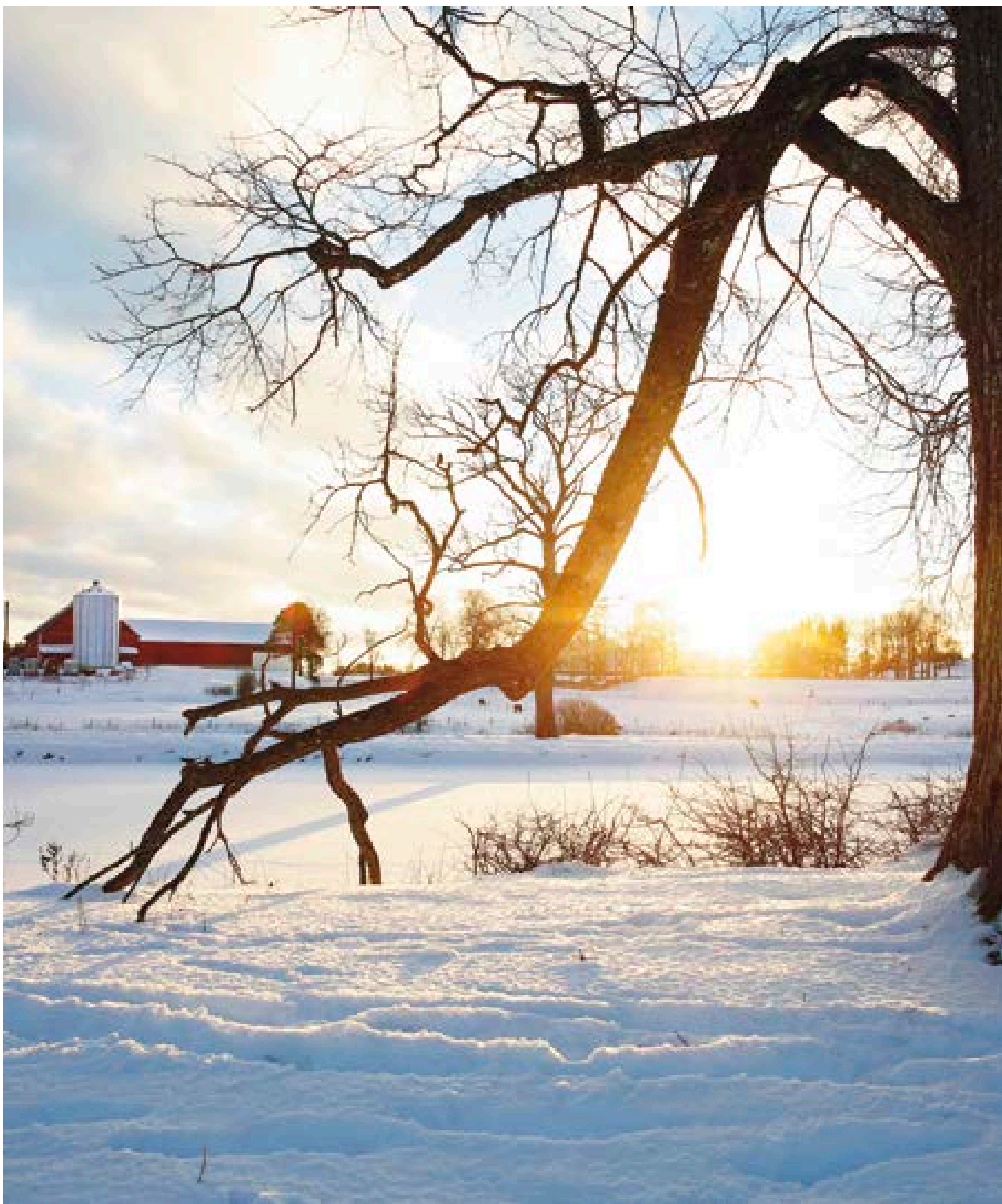
Svegro har nästan inga säsongsanställda längre. Växthusen har gjort att produktionen håller jämn fart året om. På sommaren tar företaget in semestervikarier, ofta på rekommendation av någon av de anställda.

Utan personer från andra länder tror Teri Lee att det hade varit svårt att få allt arbete utfört.

– Vi försökte ju det på åttiotalet, men ungdomarna vill inte ha jobbet. Det är svårt att tro att det har ändrats så mycket. Arbetsuppgifterna upplevs inte som tillräckligt moderna. Det är mindre kvalificerade uppgifter med låg status i svenskarnas ögon. Samhället är ju inte organiserat så att man behöver stå ut med monotona uppgifter.

– När jag kom hit 1982 hade jag gjort vad som helst för ett jobb. Men vem tänker så i dag?

GRISBÖNDER MED KNORR

Grisbönderna Catrin och Jan Siverskog fick dela på utmärkelsen Årets Östgötabonde 2013. På gården utanför Söderköping har de 3 000 rapsgrisar och medarbetare från Polen, Ukraina och gården intill.

Det är januari i Evertsholm, mellan Söderköping och Västra Husby i Östergötland. Vinden piskar och snön yr över åkrarna.

Vackert beläget på en kulle intill Göta kanal ligger Evertsholms lantbruk. Här föds 6 000 grisar upp om året. Det odlas 570 hektar spannmål, raps, lin, åkerbönor och timotej. Det mesta av spannmålen och bönorna används för grisarna, som gör av med 1 600 ton om året.

Gården drivs av paret Catrin och Jan Siverskog. 2013 fick de dela på utmärkelsen Årets Östgötabonde.

– Det var roligt, förstås, säger Jan.

– Det är ju ett erkännande, ett bevis för att vi gör något rätt. Det lyfter hela företaget.

Catrin och Jan har fyra anställda, ibland fem. Två av dem kommer från närområdet; en är bondpojke från en av granngårdarna som just tagit examen från närliggande Vreta lantbruksgymnasium. De övriga kommer från Polen och Ukraina. Det är svårt att hitta djurskötare i Sverige.

Catrin är i Thailand på semester. När veckan är slut ska Jan göra henne sällskap. Några veckor senare åker hon hem och han reser vidare till Vietnam.

– Januari är semestertid för bönder, förklarar Jan.

Förra året tillbringade han en vintermånad i Sydamerika; dessförinnan har han flera gånger ägnat vintern åt att vandra i Nepal.

– Men tyvärr kan vi inte vara borta för länge samtidigt. Även om det ligger snö på spannmålsåkrarna behöver grisarna tas om hand.

Vid varje tidpunkt finns ungefär 3 000 grisar i de stora grishusen. Grisar växer nämligen i rasande fart. Från att de föds, ett par decimeter långa, blir de fullvuxna och färdiga för slakt på ett halvår. Då väger de ungefär 115 kilo.

– Mot slutet växer de med ett kilo om dagen, förklarar Jan. De som föds här i dag blir grillgrisar lagom till midsommar.

De dräktiga suggorna hålls i en särskild avdelning, där de vaggar av och an i varsitt bås med strömedel på golvet. Längst in håller en sugga på att föda. Hon ligger på ena sidan och andas tungt. Det hela är mycket odramatiskt. Elva små kultingar har hittat varsin spene. En sitter fortfarande fast i navelsträngen och försöker förgäves nå fram till maten.

– Visst är det en fantastisk instinkt, tänk att de direkt hittar fram till spenen, säger Jan.

Rekordet för en grisning är 27 kultingar. Den här gången blir det 15. Alla klarar sig. En av dem kommer dock undan med blotta förskräckelsen. Den föddes omsluten av en hinna, och om inte Jan eller någon av djurskötarna hade varit där och befriat den hade den dött på några minuter.

– **Vill ni ha te?**

Slava och Anna Khmyz sitter i köket. I Annas knä sover sonen Timur. Han är sju veckor gammal och har tjockt svart hår som står spikrakt upp. Utanför fönstret yr snön över åkrarna. Det är bara några minusgrader, men vinden gör att det känns mycket kallare.

– Det är fridfullt här, säger Anna.

Slava, eller Svyatoslav som han egentligen heter, jobbar som djurskötare på Evertsholms lantbruk. Han tar hand om grisarna.

Slava och Anna är båda 26 år och kommer från Kamjanets-Podolskyj i västra Ukraina. De har varit ett par i tio år. Nu bor de på gården utanför Söderköping. De hyr ett hus, en flygel till herrgårdsbyggnaden, av gårdens ägare.

Anna har en universitetsexamen i internationella relationer från Kyiv International University. Slava ville arbeta med naturen och tog examen i ekologi och miljövärd. Inom ramen för sin utbildning tillbringade han ett år i USA, på en gård i Pennsylvania.

På en stor teveskärm i rummet intill rullar livebilder från demonstrationerna på Majdan Nezalezjnosti,

Självständighetstorget i Kiev. Förra gången det ukrainska folket reste sig mot president Viktor Janukovyč, under den orange revolutionen 2004, stod Slava bland demonstranterna på Majdan. Nu får de följa händelseförloppet på avstånd, från den fridfulla, vindpiskade landsbygden i Östergötland.

– Det jag tycker bäst om är kultingarna. Att ta hand om dem, se till att de har det bra.

– Jag uppskattar att det är ett jobb med mycket variation. Dels är grisarna indelade i nio olika sektioner efter ålder, och det skiljer mycket mellan de olika sektionernas behov, dels gör jag mycket annat på gården. Jag lagar rör, målar och annat som behöver göras.

När han växte upp brukade han tillbringa somrarna hos sina morföräldrar, som bodde i en liten by och hade

både kor och grisar. Hans föräldrar var dock inte själva lantbrukare; hans pappa körde lastbil och mamma jobbade på kontoret i en fabrik. Föräldrarna har numera bosatt sig i Tjeckien.

Hans kollega Andy heter egentligen Andrzej Lobodzinski, är 41 år och kommer från Rzeszów i södra Polen. Han har jobbat i Sverige i två år. Hans företrädare Bogdan hade jobbat i Evertsholm i sex år, och när han slutade frågade Jan om han kunde rekommendera någon att ta över hans roll på gården. Bogdan föreslog Andy, som då jobbade på en vingård i Österrike.

Andy är utbildad bilmekaniker men har jobbat med en rad olika saker. Nu jobbar han ungefär halva tiden med grisarna och halva tiden med andra saker.

– Andy är vår stora fixare, säger Jan. Han svetsar, lagar maskiner och drar sig inte för att kasta sig ned i en gödselkylvert om det behövs. Han är oerhört lojal och hjälpsam.

Andy talar inte så mycket svenska. Med Jan pratar han tyska, och med Slava polska eller ryska. Men det fungerar ändå.

Hemma i Rzeszów har han fru och tre barn. Han åker hem så ofta han kan. I praktiken tillbringar han drygt hälften av sin tid i Sverige.

– I Sverige tjänar jag tre eller fyra gånger så mycket som jag skulle kunna göra i Polen, förklarar han på tyska. När jag är hemma med familjen är jag helt ledig och kan ägna mig åt min fru och mina barn.

När han är i Sverige är han fokuserad på att jobba,

men slår snabbt i taket för hur många timmar man får arbeta. Jan tycker att arbetstidslagstiftningen borde vara mer flexibel.

– Det är lite olyckligt, det där. De som kommer hit från andra länder för att jobba vill ofta jobba så mycket som möjligt så att de kan återvända till sina familjer så fort som möjligt. Tänk dig själv att du skulle åka till Polen eller Ukraina för att jobba och försörja familjen där hemma. Jag gissar att du skulle vilja tillbringa så mycket tid som möjligt hemma med familjen.

– I perioder finns det dessutom hur mycket som helst att göra på en sådan här gård. Under högsäsongen i april/maj och augusti/september, framför allt, finns ingen gräns för hur mycket jag behöver hjälp med. Då skulle alla tjäna på en mindre strikt lagstiftning.

”Det jag tycker bäst om är kultingarna, att ta hand om dem, se till att de har det bra”, säger Slava Khmyz.

Under högsäsong finns ytterligare en anställd på gården, Pawel. Han kommer också från Polen. I januari är han dock kvar hemma hos familjen. att säsongspendla från Polen är inga problem. Det är nära till Skavsta, och därifrån går det direktflyg till flera polska städer.

Andy har ingen ambition om att stanna i Sverige permanent, och varken hans fru eller barn vill bo här. Det vill däremot Slava och Anna. Därför var det aldrig fråga om att Anna skulle stanna i Ukraina när Slava fick jobb på Evertsholm.

Nu är hon mammaledig med nyfödde Timur och läser svenska på SFI. På bara några månader har hon fått bra grepp om språket. Men så har hon bevisligen ett gott språköra. Hon har tidigare läst engelska och spanska på universitetsnivå. Nu kan hon fokusera på att lära sig språket.

– Jag vill utbilda mig, säger hon. Först vill jag ta examen

i svenska som andraspråk, sedan vill jag fortsätta att utbilda mig i Norrköping. Mitt mål är att få jobb i en butik, gärna med att sälja kläder. Det skulle jag tycka om.

Det var inga problem att få uppehållstillstånd. Våren 2012 jobbade både Slava och Anna i ett växthus i Östergötland. För andra gången ägnade de drygt ett halvår åt att odla gurkor. Slava sökte upp Jan och frågade om han inte behövde hjälp. Med ett anställningserbjudande från Evertsholm återvände paret Khmyz till Kiev och ansökte om arbetstillstånd.

– Det är en kolossal skillnad nu och innan det nya regelverket för arbetskraftsinvandring trädde i kraft, säger Jan.

– Några år dessförinnan anställde jag en kille från ett land utanför EU. Det tog mer än ett halvår. Det krävs en orealistisk framförhållning för att kunna anställa någon för säsongarbete på de premisserna.

Jan tycker inte att det är svårt att rekrytera arbetskraft.

Timur Khmyz, tre månader, bor i en flygel till herrgårdsbyggnaden tillsammans med sina föräldrar Slava och Anna.

– När jag söker någon via Arbetsförmedlingen lägger de ut erbjudandet i hela Europa. Det kommer flera hundra svar. Ett femtiotal av dem, ungefär, kommer från Sverige, resten från Polen, Lettland, Ukraina och Bulgarien.

Han får dessutom många spontanansökningar.

– Särskilt från Ukraina och Litauen. Ansökningarna från Polen har minskat tydligt de senaste åren. Löneskillnaden är väl inte lika hög som tidigare.

Han har inget enhetligt sätt att förhålla sig till rekrytering. Andy rekommenderades av sin företrädare, Slava sökte själv upp Jan och frågade om jobb, och Pawel sökte ett jobb som Jan utannonserat via Arbetsförmedlingen.

Verksamheten står inte och faller med möjligheten att rekrytera arbetskraft från andra länder.

– Det svåra är att hitta duktiga djurskötare. Då söker jag inte personer med någon särskild utbildning eller

erfarenhet; det som behövs är ett stort intresse och en vilja. Det blir en del obekväma arbetstider, inte minst helgarbete. Det tror jag gör det svårare att rekrytera.

Jan och Catrin har i många år varit praktikvärdar för Vreta lantbruksgymnasium. På så sätt har de kommit i kontakt med en strid ström intresserade ungdomar. Det har också blivit väldigt tydligt att inte alla har en fallenhet för att ta hand om djur.

– Nej, det märks väldigt tydligt vilka som inte kommer att bli kvar i jobbet särskilt länge.

Jan tror att de skulle klara sig utan utländsk arbetskraft, men att personalomsättningen skulle vara högre.

– Om man ser sig omkring ser man att varenda gård har anställda från andra länder, särskilt djurskötare. Det är naturligtvis ingen slump.

Både Jan och Catrin har arbetat med lantbruk i hela sina liv. På 1980-talet, när barnen var små, jobbade

”Det är en kolossal skillnad nu och innan det nya regelverket för arbetskraftsinvandring trädde i kraft. Några år dessförinnan anställde jag en kille från ett land utanför EU. Det tog mer än ett halvår. Det krävs en orealistisk framförhållning för att kunna anställa någon för säsongarbete på de premisserna.”

båda en tid på LRF-konsult, Jan med ekonomi och redovisning åt andra lantbrukare. Jan är utbildad lantmästare från Alnarp och växte upp på en gård; hans föräldrar var mjölkbönder. Han har fått bondeyrket med modersmjölken. Catrin likaså – Evertsholm är hennes föräldragård. Men den familjetraditionen upphör med dem.

– Inget av våra barn är intresserat av att ta över gården. Vi har tre barn och de har alla valt helt andra vägar i livet.

– Det är ganska typiskt. Jag ser samma sak hos mina kollegor. Det är många som inte har någon som kan ta över. Mina tre syskon är alla bönder, men ingen kommer att kunna lämna gården vidare till sina barn.

Bakgrunden som ekonomikonsult har kommit väl till pass i en bransch där många har svårt att få verksamheten att gå runt. Jan och Catrin tog över Evertsholm 1981. Då hade gården 75 hektar åkermark, 20 hektar skog och en fallfärdig ladugård. Inga grisar.

– Vi har investerat och expanderat en hel del. De 570 hektar åkermark som vi har i dag utgjorde nog tio gårdar på den tiden, när vi tog över. Gården hade varit utarrenderad i tolv år. Det fanns inga maskiner, ingenting. Vi fick börja från början, mer eller mindre.

De fick köpa in maskiner, bygga svinhus och möjlighet att arrendera den ena granngården efter den andra.

– Det har fungerat bra. Vi har varit offensiva och tagit till oss av nya rön och nya metoder. Jag tror att många bönder trampar på i samma hastighet som de alltid har gjort för att de alltid har gjort det. Man måste vara mera flexibel än så.

Jan är en entreprenör. Han förklarar att det han tycker bäst om med att vara bonde är möjligheten att få driva ett eget företag.

– Det hade nog varit kul vad jag än ägnat mig åt, om det så var redovisning eller rörmokeri.

Men bondeyrket är ändå något särskilt. Han är särskilt fascinerad av växtodling, mer, egentligen, än av grisar, och gillar att se när det växer.

Jan börjar berätta om vad som skiljer Evertsholm från andra gårdar. Han och Catrin har specialiserat sig på rapsgrisar. Det betyder att de tillsätter kallpressad

rapsolja till fodret. Rapsgrisar föds bara upp på ett dusintal gårdar i landet och endast på kontrakt med Scan.

Precis som de dräktiga suggorna, är alla grisar lösgående. En utmaning som svenska grisbönder har att hantera är en vanföreställning om hur grisarna behandlas.

På Evertsholm är alla grisar lösgående, och alla har knorren kvar. I vissa länder är det vanligt med så kallad svanskupering, att klippa knorren av griskultingar för att stoppa stressade och uttråkade grisar från att bita varandras svansar. Det märks att Jan har fått den frågan många gånger.

– Alla grisar på svenska gårdar har knorren kvar, säger han. Svanskupering är totalförbjudet i Sverige.

Med jämna mellanrum sprids bilder i sociala medier på grisar som är fixerade i trånga metallställningar utan att kunna röra sig. Fixering är tillåtet i många länder, och används ofta under stor del av djurens levnadstid, men helt förbjudet i Sverige.

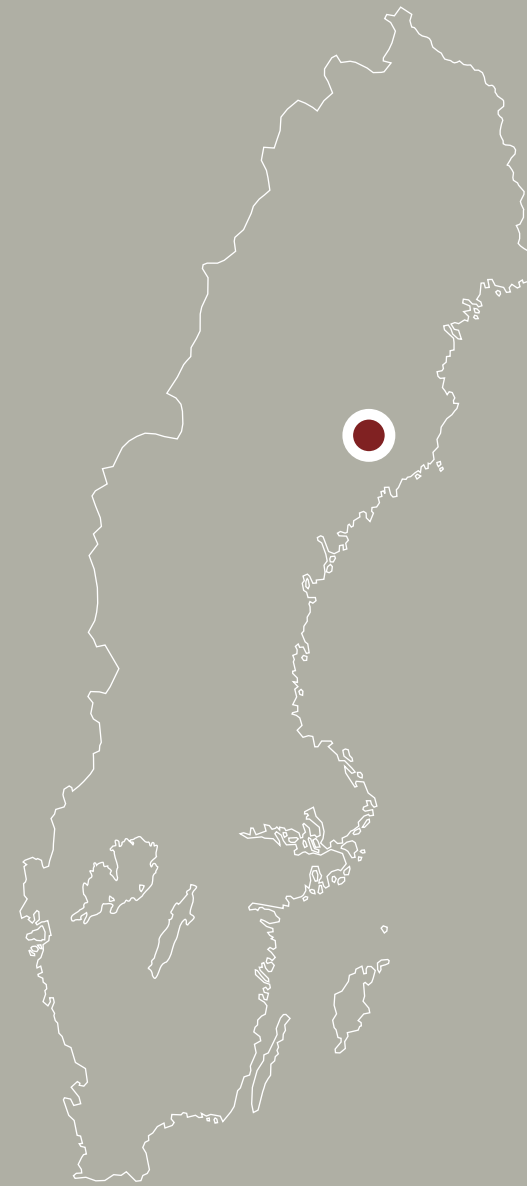
Den svenska djurskyddslagstiftningen är på flera områden strängare än i andra länder. Fixering och knorren är bara två exempel: ännu viktigare är att grisar (och andra djur) i många länder regelbundet behandlas med antibiotika i förebyggande syfte. I Sverige är antibiotikabehandling bara tillåtet efter förskrivning av veterinär.

– Den offentliga upphandlingen är en skandal. Å ena sidan har vi världens hårdaste regelverk för djurskydd. Men intill djurskyddsinspektörerna sitter de som köper in de råvaror som ska till skolor, sjukhus och äldreboenden, och de köper kött från djur som stått fixerade i större delen av sitt liv, eller fått antibiotika i dricksvattnet.

Helst skulle Jan vilja att det gick att spåra slutprodukten – korven, köttfärsen eller rostbiffen – till den enskilda gård där grisarna vuxit upp.

– Det vore det bästa. Då fick konsumenten själv välja.

AVVERKNING I AVFOLKNINGSLAND

I entréhallen på Fredrikaskolan hänger tre spadar och tre hjälmar. Så många elever återstår sedan kommunen bestämt att högstadiet ska flytta till Åsele, en timme därifrån. Skogsentreprenören Lennart Sjödin försöker rekrytera arbetskraft, men det är svårt att locka dit personal utan skola åt barnen. Många av Lennarts anställda månadspendlar från Litauen.

Lappland. 12 minusgrader. Snö. Jag vill bildgoogla björnsår men mobilen har ingen täckning.

Så här års brukar visserligen björnar ligga i ide, men man vet ju aldrig. Gintaras Burneikis har just förklarat att han ibland drar sig en smula för att gå tillbaka genom skogen till den mobila skogshuggarkojan när skördaren går sönder. Kollegan Vilius Sileris fyller i att, jo, visst har han sett björn här ute. Men bara en gång. En annan gång såg han björnsår ute i skogen när han jobbade.

– Om jag är rädd? Visst. Vem är väl inte det? Men det är vanligare att se älgar. I lördags såg jag fyra stycken. Titta, säger han och visar ett filmklipp i sin iPhone.

– När jag körde skogsmaskin i Ryssland såg jag björn från hytten, en stor hona med två ungar, säger Jolantas Siauliai. Det har jag inte sett här. Däremot lodjur, och förra året såg jag en varg när jag gick från maskinen till bilen. Det var här i Fredrika.

Fredrika ligger i Åsele kommun, två timmar västerut från Umeå. Vägen dit täcks av is och kantas av skoter-spår. Vägskyltarna har både svensk och samisk text. Mobilen har gett upp och slutat påpeka att den inte har någon täckning. På ett par timmars bilåkande möter vi lika många renar som bilar (1).

Byn är uppbyggd kring skogsindustrin. Om man stannar till en bit utanför byn kan man i flera väderstreck höra skogsmaskiner i färd med att omvandla skogen till arbetstillfällen. I början av 2014 är dock de flesta upptagna med att ta tillvara de enorma mängder stormfällade träd som ligger som plockepinn efter stormen Hilde som drog fram i november.

Skogsentreprenören Lennart Sjödin driver företaget Kvalitetsskog Norr AB, som under högsäsong har ett nittiototal anställda. Det är ett stort företag i en by med drygt tvåhundra invånare. Verksamheten står på fem ben: markberedning, plantering, röjning, avverkning och flisning. Mycket av arbetet utförs inom tio mil från Fredrika, men både plantering och röjning sker i hela landet. Dessutom har företaget skogsmaskiner i både Frankrike och Tyskland.

Planteringen har som mest 50-60 anställda som

tillsammans sätter 10-14 miljoner plantor om året. Röjningen, som rensar bort sly för att ge granar och tallar bästa förutsättningar att växa, sysselsätter ett tjugotal personer. Säsongen sträcker sig från april till september. Företaget har verksamhet i större delen av landet. De börjar plantera i Blekinge så snart marken tillåter och jobbar sig uppåt mot Värmland. Under sommaren planterar de i Västerbotten, sedan jobbar de sig ner genom landet igen under hösten.

Avverkning sker året om, med stora skogsmaskiner. Först kapas träden med hjälp av en skördare, en stor skogsmaskin som faller, kvistar och apterar träd till stockar. Det går rasande snabbt. På ett par sekunder har ett träd sågats av, alla grenar har avlägsnats och den har kapats i fem meter långa timmerstockar.

Avverkningen sker förstås nästan alltid i väglös terräng. Föraren använder GPS-koordinater för att markera de rutter där det ligger avverkade stockar färdiga att hämtas. Sedan kommer en skotare och plockar upp dem. Skotaren ser ut lite som en terränggående lastbil med en teleskopisk kran som lyfter upp stockarna och lägger dem i lastutrymmet. Skotaren kan ta ett hundratal stockar, sedan måste den tillbaka till skogsvägen där stockarna lastas av på ett så kallat avlägg. Timret hämtas sedan med timmerlastbil.

Nästan alla medarbetarna kommer från andra länder.

– Ingen flyttar enbart för ett jobb i skogen, förklarar Lennart Sjödin.

Företaget grundades 1998. Efter bara några år började Lennart se sig om utomlands för arbetskraft. Först i Tyskland, men när de baltiska staterna gick med i EU i maj 2004 började han i större utsträckning rekrytera därifrån, framför allt från Litauen.

– Utan medarbetare från andra länder skulle vi få lägga ner skogsvården. Det hade inte fungerat, absolut inte i den skala som behövs. Jag behöver 50-60 medarbetare som jobbar med skogsplantering varje säsong, och säsongen sträcker sig från april till september, med tre veckors uppehåll i juli.

På den tiden planterar de mellan 10 och 14 miljoner plantor som levereras i ett jämnt flöde från plantskolorna. Plantorna måste planteras inom fem dagar. Det krävs kvalificerad personal för att kunna hålla en jämn takt.

– Visst, vi har ett antal duktiga svenska ungdomar som är med och planterar, men det skulle vara omöjligt att få hela jobbet gjort på den tid då de är lediga från skolan.

– Vi ska också komma ihåg att skogsplantering antagligen är ett av de fysiskt tuffaste jobben som finns i vårt samhälle i dag. Det kräver rätt förutsättningar. Är man inte van att jobba i skogen blir vår verklighet en chock för många.

På ett berg i närheten snurrar fyrtio vindkraftverk, kolossala bestar – från marken upp till vingspetsen är det 140 meter – som säkert dominerat vilken landskapsbild som helst, men som här nästan försvinner i den storslagna omgivningen. Det är Sveriges största landbaserade vindkraftspark. Den räcker för att försörja 50 000 hushåll med el, ungefär 28 gånger fler än antalet invånare i kommunen.

Fredrika behöver all energi som byn kan få. På 1960-talet bodde där nästan 500 personer. Sedan började avfolkningen. I dag är byn nere på 215 personer. Många hus står tomma. Befolkningen blir allt äldre i takt med att yngre och barnfamiljer ger sig av. Kvinnorna i byn föder färre barn än någon annanstans i landet.

Den mest oväntade av invånarna är kanske den thailändske buddhistmunken som bor i ett temporärt buddhisttempel, ett vanligt rött bostadshus med vita knutar, i väntan på att Europas största buddhisttempel

ska byggas på en vackert belägen bergstopp i närheten.

Tio år har gått sedan Åseles kommunalråd Bert-Rune Dahlberg (S) bjöd in den buddhistiske chefsmunken Phramaha Boontin Taosiri och erbjöd honom att bygga ett tempel i Fredrika. Munken nappade på erbjudandet. Den thailändska regeringen lovade stå för finansieringen och stensättningen påbörjades 2005. Politisk orolighet och global finansiell osäkerhet har emellertid kommit i vägen och gång på gång skjutit upp projektet. I dag blickar en åtta meter hög buddhastaty och en fyra och en halv meter hög munkstaty ut från bergstoppen, vaktade av två stenelefanter. Något tempel har det inte blivit. Och Bert-Rune Dahlberg har hunnit gå i pension.

Fredrikaskolan ligger mitt i byn, mitt emot kommunalhuset (som övergavs när kommunen slogs ihop med Åsele 1973). Den stora tegelbyggnaden ser ut som vilken skola som helst, om än kanske lite mindre sliten. På väggarna sitter långa rader med krokar för ytter-

Kommunhuset i Fredrika. Kommunen gick upp i Åsele kommun 1972.

Föregående uppslag: Vintern 2013/14 har Kvalitetsskog Norr fullt upp med att ta hand om stormfällad skog efter stormen Hilde som drog fram i november. Virket måste bort från skogen innan sommaren för att minska risken för angrepp av granbarkborre.

Tre elever återstår i Fredrikaskolan. En av dem är son till Lennart Sjödin.

kläder. I entréhallen hänger en utställning om länder som skolan har utbyten med. I korridoren intill står en långa metallskåp, sådana som man har på högstadiet. En våning upp pryds väggen av flaggor och en stor topografisk karta, som dock domineras av Sovjetunionen.

Ingegerd Westerberg har just avslutat dagens undervisning. Hon har arbetat på skolan i 42 år. När hon började hade skolan 120 elever. Förra året hade elevantalet sjunkit till 26. Då bestämde kommunen att högstadieleverna skulle få gå i Åsele i stället. Från byarna runt Fredrika betyder det en och en halv timmes resväg varje morgon, och lika långt hem varje kväll. Kvar skulle det bli 16 elever i klass F-6. Men då var måttet rågat för de flesta av de kvarvarande småbarnsföräldrarna. De tog sitt pick och pack och flyttade till grannkommunen Bjurholm, som är Sveriges minsta kommun, men där det ändå finns en skola med 280 elever.

I dag går tre barn kvar i Fredrikaskolan, tre pojkar som alla går i årskurs ett. I entréhallen hänger tre spadar.

På en hylla ligger tre hjälmar. Nästan alla kroker i korridoren är tomma. I det stora klassrummet finns tre bänkar och lika många datorer.

– Det är väldigt välutrustat, tekniskt, säger Ingegerd. Det är så sorgligt att de här fina lokalerna får stå oanvända.

Förra året hade skolan åtta anställda lärare. En dag i veckan kom det lärare i musik, slöjd och hemkunskap från Åsele. Nu återstår en anställd lärare, som är sjukskrivnen. Ingegerd får täcka upp för henne tills vidare.

– Det känns tomt. Det finns ingen att prata med på dagarna.

Förra året gick barnen i F-3 tillsammans i ett klassrum, 4-6 i klassrummet intill, och högstadieleverna växlade mellan sex välutrustade tematiska klassrum för biologi, SO, musik och så vidare. Nu är sju av klassrummen tomma och nedsläckta. I det mörka biblioteket skymtar Harry Potter och Tolkiens ringtrilogi, redo att upptäckas av en ny generation.

När Ingegerd Westerberg började på skolan hade den 120 elever. Nu står alla klassrum utom ett tomma.

Jag frågar om framtiden. Hur ser planen ut? Då bryter Lennart Sjödin in.

– Det finns ju ingen plan. Det är det som är problemet. Den här utvecklingen började för länge sedan och hade gått att lösa.

Lennart är angelägen om skolan på flera plan. Han är inte bara arbetsgivare, han är också pappa till en av skolans tre elever. I höst ska lillebror börja i förskoleklass, men det lutar åt att en av de andra pojkarna kommer att sluta, så summan blir fortfarande tre.

Som arbetsgivare är han angelägen om att kunna erbjuda sina medarbetare en fungerande miljö.

– Det går inte att rekrytera arbetskraft i arbetsför ålder utan att kunna erbjuda en skola. Jag kan inte få någon att flytta hit under de premisserna.

– Det värsta är att det inte ens sparar pengar åt kommunen. Nu får barnen från byarna runt Fredrika åka taxi till Åsele – Skollagen och rätten till skolskjuts gäller ju även i Åsele kommun – och det kostar lika

mycket. Det enda som hänt är att ett antal barn tvingas åka skolskjuts tre timmar om dagen och att det blivit väldigt svårt att rekrytera personal till en redan snabbt avfolkad bygd.

Åsele kommun räknar med att antalet kommuninvånare minskar med 60 personer om året. Och det är inte att undra på, tycker Lennart Sjödin, när de gör det omöjligt för människor i arbetsför ålder att flytta dit eller stanna kvar.

En av Lennarts litauiska medarbetare, Jolantas, har bott och jobbat i Fredrika i två år. Han jobbar fyra veckor och reser hem till familjen i två veckor, och så tillbaka till jobbet.

– Han funderar på att ta hit familjen och etablera sig här permanent. Men jag måste ju vara ärlig och fråga honom: var ska barnen gå i skola? Var ska hans fru jobba?

– Det är inte lönerna som gör det svårt att hitta arbetskraft. Det är levnadsvillkoren. Jag kan inte

övertyga någon mellan 25 och 40 år om att flytta hit permanent om det inte finns någon skola närmare med mindre än tre timmars resväg varje dag. Det går inte.

I stället rekryterar han personal från andra länder, framför allt från Litauen och Rumänien.

– 90 procent av mina medarbetare är från utlandet, berättar han.

I början fick Lennart hjälp av Arbetsförmedlingen Utland, men numera behöver han nästan inte rekrytera aktivt alls. Nästan alla säsongsarbetare återkommer år efter år och vet precis hur jobbet går till. Om det behövs anställa ytterligare någon så går företaget på rekommendationer från sina medarbetare.

När det gäller plantörer krävs ingen särskild utbildning. Det som Lennart letar efter är personer med driv, och även en fysisk uthållighet. För maskinförare är kraven högre. Till jobben som skördar- och skotarförare letar Lennart efter personer som har erfarenhet av att köra just dessa maskiner. Då krävs det ibland att han annonserar via Arbetsförmedlingen Utland. Men inte heller det är särskilt svårt.

– Visst tjänar de bättre här än hemma. Lönerna är kanske 20-30 procent högre, men de är inte det viktigaste skälet till att personer från Litauen och Rumänien söker sig hit. Det är arbetsvillkoren. De bor bättre och behöver inte jobba lika hårt som om de jobbat i skogen hemma.

Många växlar mellan arbete i Sverige och tid hemma hos familjen.

– Det skiljer sig inte så mycket från hur de hade levt om de arbetat med skogen hemma i Litauen. De hade ändå levt från familjen i veckorna, men de hade haft det tuffare.

Gintaras Burneikis, 35, instämmer. Visst spelar pengarna roll, men det är bara en faktor för att skapa sig ett bättre liv.

– När jag jobbade i skogen i Litauen var jag borta 7 dagar och sedan hemma lika länge. Vi jobbade i skift; man jobbade i åtta timmar och var sedan ledig i åtta timmar, och sedan tillbaka till jobbet. Och då bodde vi i husvagn i skogen. Det var ett tufft liv. Det går inte att jämföra med hur vi har det här. I Fredrika delar jag ett

hus med fyra andra killar. Vi har teve, internet, till och med trådlöst internet i skotarhuset.

Gintaras stora hobby är fiske.

– Fisket kring Fredrika är fantastiskt. På vintern borrar jag bara hål i isen, det är inga problem.

Hemma i Ukmerge har han fru och en tioårig son. Frun jobbar som pianolärare och sonen går i musikklass där han spelar cello och piano. Gintaras videosamtalar med dem varje dag. Mitt ute i skogen, där det råder nästan total radioskugga, har han perfekt uppkoppling i skogsmaskinens hytt.

Skälet är att själva skogsmaskinerna har egna wifi-bubblor. De måste kunna kommunicera med varandra. Skördarföraren måste kunna skicka GPS-koordinater till skotarföraren, för att han ska veta var han ska köra och hämta timmer, och för att de ska kunna berätta för timmerbilen var avläggen finns och när de är färdiga att hämtas. Båda skickar produktionsrapporter till Lennart, som rapporterar vidare till markägaren.

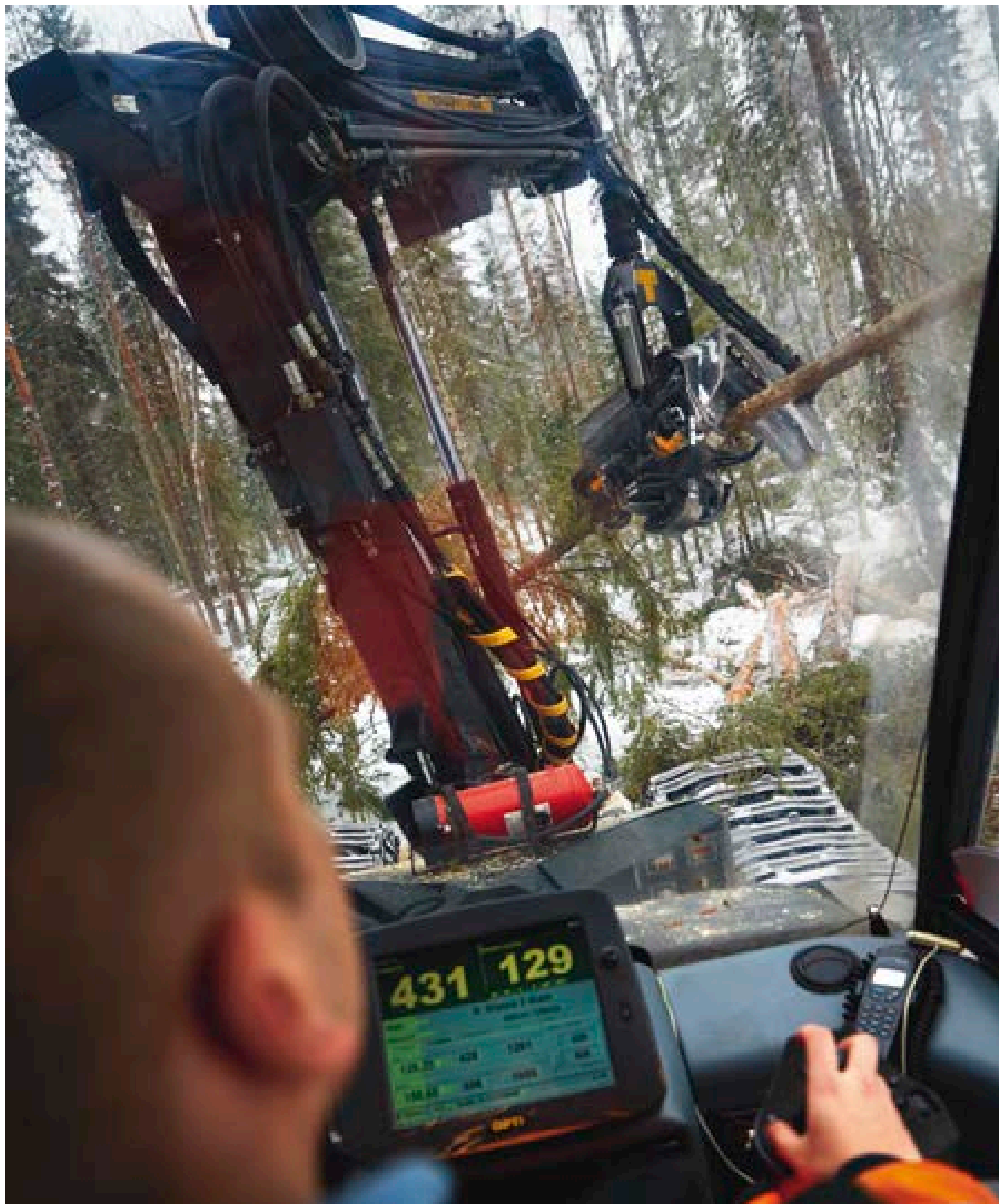
Därför bistår företaget med stabilt bredband mitt ute i skogen. Den dagliga videolänken gör det lättare att vara borta flera veckor i sträck. Och när han reser hem är han ledig i flera veckor och kan ägna sig helt åt familjen.

Gintaras är en utomordentligt driven person. Jobbet i Fredrika är inte hans första utlandsjobb. Han har jobbat som bagare på Irland, sex nätter i veckan i ett och ett halvt år, och som elektriker på husbyggen i Norge. Dessutom är han utbildad svetsare och har jobbat med alla möjliga sorters stora maskiner, från grävmaskin till skogsskördare. Han har byggt familjens hus i Ukmege. Dessutom har han en halvfärdig utbildning i företags ekonomi.

– Jag tycker om att vara i skogen; jag tycker om den friska luften och att arbeta med trä. Trä är ett fantastiskt material. Men jag vet inte om jag vill stanna här. Alla här är pensionärer. Vad skulle min fru göra? Hon tycker om att spela och sjunga, hon vill inte bara sitta hemma. Och det måste såklart finnas en skola till sonen.

Kollegan Jolantas Siauliai, 27, håller med. Efter att ha jobbat som maskinförare i Frankrike och Ryssland har han hamnat i en skotare utanför Fredrika. Han trivs bra; han tycker om att arbeta med maskiner.

– Jag valde Sverige efter att ha researchat olika länder på Internet. Jag läste på olika forum och fick intryck av att det var bättre i Sverige än i Norge och andra länder.

När Jolantas utbildade sig till maskinförare fick han göra det i Estland och Lettland. Vid den tiden kunde man inte få licens för skogsmaskiner i Litauen. Han tycker att det fungerar bra att vara i Sverige fyra veckor och sedan kunna ägna sig helt åt familjen i några veckor.

– När jag är ledig kan jag till exempel ta med sonen till havet om jag vill. Det är ett gott liv, det är inte bara jobb, jobb, jobb.

– Men om jag ska ta hit familjen så får det bli till en större stad.

Allt tyder på att avfolkningen av byarna kring Fredrika kommer att fortsätta. Det kommer att bli allt svårare att hitta någon som både kan köra skördare eller skotare och som kan tänka sig att bo så långt från grundläggande samhällsfunktioner. Men Lennart tänker stanna.

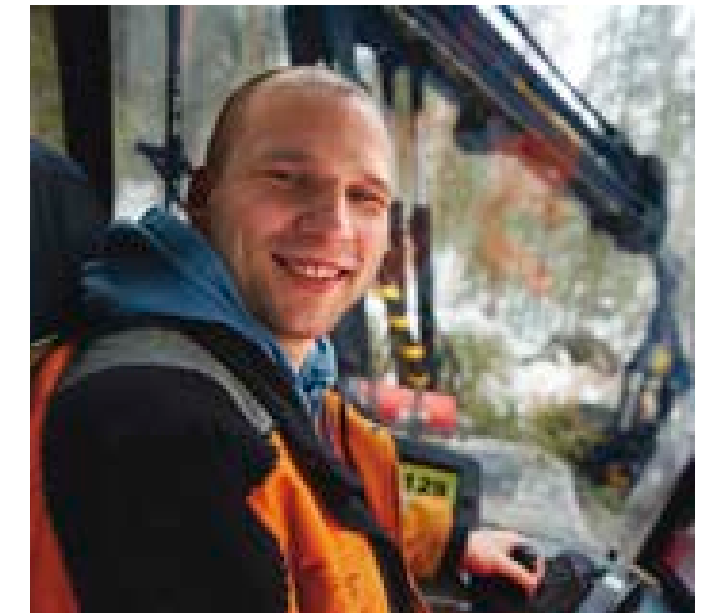
– Jag har byggt fast mig här nu, säger han halvironiskt och ser sig omkring i den ambitiösa tillbyggnaden av bostadshuset som han själv har ritat och byggt.

I ena delen av tillbyggnaden har han sitt kontor, ett jättelikt rum som rymmer såväl skrivbord och kopiator som en stor jacuzzi med panoramafönster mot den omgivande skogen. I den andra delen blickar jakttroféer ut över ett stort träbord.

Jakt är Lennarts stora intresse, och en viktig faktor till att han valt att bosätta sig utanför Fredrika, i byn Norrfors som har tre hus och två skogsföretag.

– Att få vara i skogen är jätteviktigt. Och att få bo så här. Jag brukade säga att jag ska gå i pension vid 40, men nu när jag närmar mig är jag inte lika säker längre. Det viktiga är att jag får vara i skogen, där jag kan jaga och fiska.

För att kunna bo så, och för att ge Lennart en chans att satsa på företaget i några år, har hustrun Sofia tagit ett uppehåll från sitt jobb som logoped i Lycksele för att stanna hemma med yngste sonen. Lyckligtvis är Sofia minst lika intresserad av jakt. Förra året sköt Lennart tio älgar och Sofia sexton. De sju jämthundarna är ett slags mått på deras jaktengagemang.

Lennarts plan som ung var att bli jägmästare. Han växte upp i Rundvik, söder om Umeå. När han började gymnasiet valde han naturvetenskaplig linje i Umeå, vilket innebar en och en halv timmes pendling med bussar och byten varje morgon, och lika länge hem varje dag. Han var intresserad av naturen, hade egen jakt-hund och tyckte om att fiska, men plötsligt ägnade han hela sin fritid åt att åka buss till och från Umeå. Det var inte värt det. En kompis hade börjat på Naturbruksgymnasiet i Burträsk. Lennart anslöt sig till honom.

– Det var det bästa jag har gjort.

Efter gymnasiet läste han in naturvetenskapliga linjen också, med siktet inställt på att läsa till jägmästare vid universitetet. Han hade sommarjobbat med skogsplantering, och via en plantskola fick han möjlighet att ta över skogsvården i ett område på entreprenad. Vid den tiden skötte de stora skogsindustrikoncernerna själva planteringen.

– Nu lägger alla ut skogsvården på entreprenad, men jag var en av de första som började med det i Norrland. Att vara tidigt ute har varit en stor konkurrensfördel. Vi har kunnat bygga upp en ganska stor och väl fungerande verksamhet.

– Det bästa med jobbet är att få lösa problem, att få planera en verksamhet och se till att allt klaffar. Jag är inte någon 7-16-människa. Jag vill inte fastna i något ekorrhjul. Jag gör det här för att det är roligt. Är det

inte kul längre så kommer jag att göra något annat.

Ibland funderar han på att lämna plantering och röjning. Det är motigt att kämpa emot den fantombild av planteringsbranschen som målats upp i media, särskilt när den drabbar dem som kommit hit för att jobba.

– Man måste alltid omvärdera det man håller på med. Skulle jag bara tänka på den negativa stämning som omgärdar utländsk arbetskraft ute i samhället vore det bara att lägga ner.

Alla Lennarts anställda har svenska kollektivavtal. 90 procent av dem som jobbar säsongvis kommer tillbaka år efter år. Lennart hjälper dem att ordna boende. Gintaras och Jolantas, som varit i Sverige ett respektive två år, delar båda hus med några kollegor och säger att de trivs bra med det. Andra har etablerat sig i Sverige permanent.

Vilius Sileris, 48, bor tillsammans med sin sambo och katten Gucci i en villa i Åsele. Vardagsrummet domineras av en enorm teveskärm, en modern soffa och ett surround-system. På köksbordet ligger Västerbottens-Kuriren. Tapeten, däremot, kommer från Litauen.

– Vi hittade inget som vi gillade här, säger han med ett leende.

Han har bott i Sverige sedan 2007. Vilius kör skotare, en skogsmaskin som med en lång kran lyfter upp de stockar som fällts, kvistats och apterats av en skördare, samlar dem i ett lastutrymme och för dem till en uppsamlingsplats, ett så kallat avlägg, vid en väg där de hämtas av lastbil.

Han har lång erfarenhet. I nitton år undervisade han vid skogshögskolan i Kaunas. Vid sidan om det jobbet arbetade han som trafiklärare och lärde ungdomar att köra bil.

– Jag hade tre jobb. Efter nitton år hade jag ingenting, bara en gammal bil. När min dåvarande fru och jag gick skilda vägar visste jag inte vad jag skulle göra. Jag hade varit i Sverige några gånger tidigare, både som lärare i ett utbyte med Naturbruksgymnasiet i Osby och vid ett par tillfällen som bärplockare här uppe i Lappland.

Han började jobba på en mjölkgård i Nordmaling, men det var inte det han ville hålla på med.

Jakt är Lennart Sjärdins stora fritidsintresse och en viktig anledning till att han valt att bosätta sig i en liten by utanför Fredrika.

Vilius Sileris flyttade till Sverige 2007. Han bor med sambo och katten Gucci i en villa i Åsele.

– Jag visste inte hur man får jobb i Sverige, så jag gick till Arbetsförmedlingen för att hitta något. De tittade på mig som om jag var galen. Till sist fick jag numret till en kvinna på Arbetsförmedlingen Utland, som jag fick träffa och berätta för om min bakgrund och utbildning. Hon sade genast: du behövs hos Lennart. Hon ringde till honom, och på den vägen var det.

Vilius har för avsikt att jobba i Sverige tills det blir dags att pensioneras. Han trivs här, och dottern har rotat sig här. Hon gick gymnasiet i Sverige och pluggar i dag hälsopedagogik vid Högskolan i Gävle. Han ville inte bo i Fredrika, det var för litet, men tycker att Åsele är toppen.

– Jag kommer från en stor stad, men gillar Åsele. Luften är bra. Det finns inga fabriker här.

På väggen hänger en litauisk flagga, säkert två meter bred.

– Min sambo har stickat den. Hon hade inget jobb och behövde något att göra.

Sambon är utbildad engelsklärare. Till slut hittade hon jobb som hemspråklärare i Sundsvall, 25 mil bort. Hon jobbar där varannan vecka.

När hon är borta ägnar han sig åt sina fritidsintressen, bland annat piano, dragspel och skytte. Han spelar en litauisk barnvisa på dragspelet och berättar om hur han gick i musikskola i Sovjetunionen på sjuttioalet, hur han ibland bjuds in för att spela på fester, och hur han och en kompis i Åsele brukar träffas och spela dragspel tillsammans.

– Kallt?

Vilius ser road ut. Klockan är halv åtta morgonen därpå och det är 12 minusgrader. Skogen är upplyst av skotarens strålkastare. Han har kört tre vändor i skogen med skotaren och tar en paus. Avlägget vid

Vilius Sileris undervisade vid Skogshögskolan i litauiska Kaunas i 19 år. Nu kör han skotare i Lappland.

skogsvägen växer med ett femtiotal kvistade och kapade trädstammar för varje vända.

– Snarare tvärtom. Det kan bli varmt i hytten, säger han och visar ett par tofflor som han byter till när kängorna blir för varma.

Han visar datorn i hytten och hur skördarföraren noggrant märkt ut var han kört och var det finns trädstammar att plocka upp. Just den här dagen hade Vilius nästan lika gärna kunnat följa hjulspåren. Det är ovanligt lite snö i Lappland, bara några decimeter, och skördarens enorma hjul lämnar tydliga spår. Ibland kan det dock ha snöat rejält sedan skördaren gjort sitt och då gör GPS-spåren att Vilius slipper famla i blindo. All text på skärmen är på litauiska.

– Det är för en annan kille. Han behöver det. Jag kan lika gärna ha det på svenska, säger han.

Han kör vant i den snövita, väglösa terrängen. Kranen far in mellan träden, lyfter ett halvdussin mindre trädstammar, svänger runt dem på ett sätt som verkar bryta mot fysikens lagar och lägger mjukt ner dem i lastutrymmet som snart är fullt igen. Ute vid avlägget växer sig timmertraven större och större.

Plötsligt står en stor älg på vägen, kanske hundra meter därifrån. Han står stilla en stund, ser sig omkring, och kliver sedan vidare in i skogen och försvinner. Någon björn syns inte till.

HÄR SLUTAR
ALLMÄN VÄG

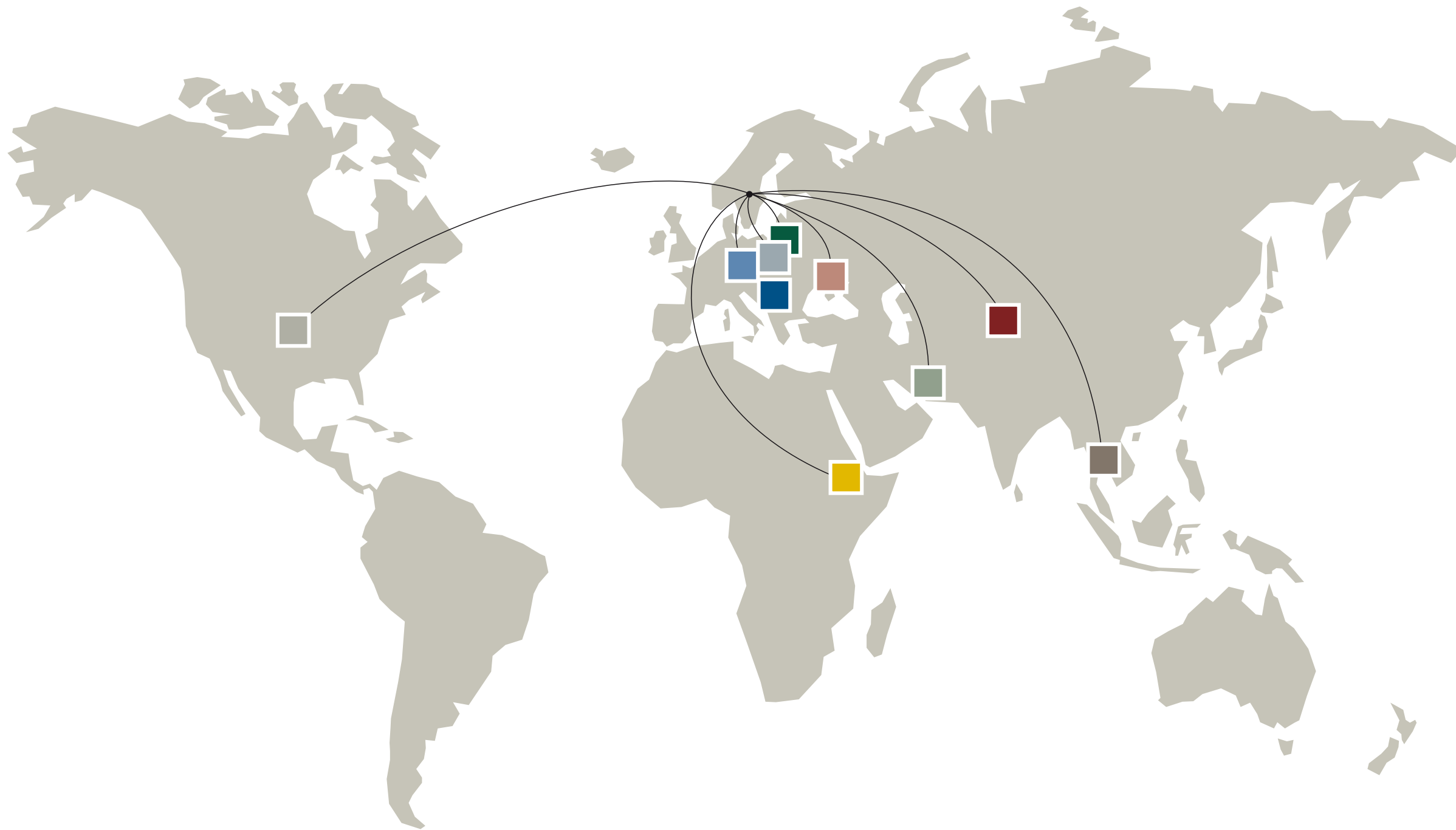

NÅGRA AV BOKENS HUVUDPERSONER

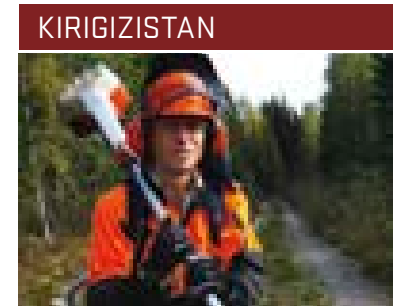
Nijazeta Pasic, 58

Abel Mulugeta Demissie, 27

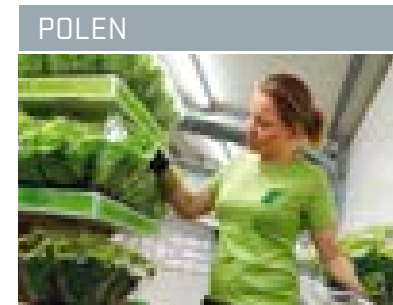
Shehmiran Giago, 57

Oleg Tabert, 50

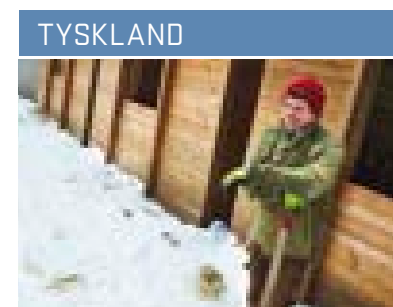
*Kristina Andrijauskiene, 26 och
Dovile Rimkute, 34*

Anna Korzeniewska, 29

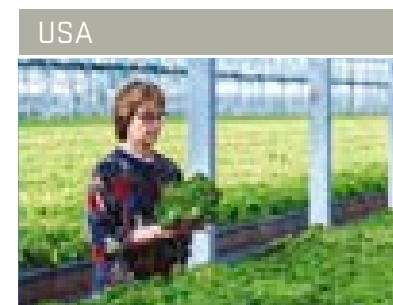
Wanida Lindström, 51

Arne Thal, 23

Slava Khmyz, 26

Teri Lee Eriksson, 53

Allt färre jobbar inom det gröna näringslivet. Trots hög arbetslöshet är det svårt att rekrytera medarbetare. Vissa jobb är det ingen som söker. Andra kräver en kompetens och erfarenhet som är svår att hitta bland dem som bor i landet och som är beredda att bo på landet.

De gröna näringarna är beroende av att rekrytera utanför de invanda ramarna. Den unga tjejen som älskar motorer. Finansmannen och narkosköterskan som bestämmer sig för att bli bönder. Många verksamheter står och faller med att kunna rekrytera från utlandet. Utan arbetskraftsinvandring, utan möjlighet att rekrytera duktiga människor från andra länder, skulle nya träd inte planteras och det skulle vara svårt att hitta djurskötare till kor och grisar på svenska bondgårdar.

Det här är en bok om Sverige, en serie berättelser om mångfalden i landet och på landet. Om dem som får Sverige att växa. De som både sår och skördar det som vi äter.

Skogs- och Lantarbetsgivareförbundet
Box 5525, 102 04 Stockholm
www.sla-arbetsgivarna.org
© SLA 2014

ISBN 978-91-637-5588-0

9 789163 755880